

ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל

בעזה"ת

רבי נחמן טולטשינער

שיחות וסיפורים מחייו הקדושים

"ראש תלמידיו משרתיו ומשמשיו [של מוהר"ת]"
(לשון ראב"ג בכוכבי אור)

מהדורה ראשונה

יו"ל לרגל יום היארציי"ט החל בשב"ק

כ"ו ניסן תרמ"ד - תשפ"ד

הנה ידוע שהשלישה צדיקים: רבנו הקדוש, ומוהרנ"ת ז"ל, ומורנו הרב ר' נחמן מטולטשין ז"ל, היו בסוד: ספר, סופר, וספור, שבספר יצירה בתחלתו, שבהם ברא השם יתברך העולם. כי 'ספר' [לקוטי מוהר"ן] הקדוש שאמר עליו רבנו הקדוש, שיוצא לעולם צריכים ללמד בו הרבה, ושיהיה שגור בעל פה שהוא אתחלתא דגאלה, כי הוא מרבנו הקדוש. ו'סופר' שלו היה מוהרנ"ת ז"ל, כידוע שאמר רבנו ז"ל שאלמלא מוהרנ"ת לא היה לנו אפלו עלה שמות ממנו ז"ל, וכאשר דבר בעצמו ביום פטירתו שהוא יום פטירת עזרא הסופר ז"ל וכו'.

ואחר כך ידוע כי ר' נחמן מטולטשין ז"ל היה משרת את מוהרנ"ת ז"ל בכל כחו בחייו ואחריו בעניני רבנו ז"ל והשאר, והיה 'מספר ספורים' ששמע הרבה ממוהרנ"ת ז"ל ומשאר תלמידי רבנו ז"ל שאם פתח את פיו הקדוש הכל נכספו מאד וכו', והמשיך על ידי זה הרבה לעניני רבנו ז"ל (וגם בתפלתו בראש השנה וקול נגינתו) בכל הספורים והלמודים והנהגה בכל התנועות שראה ממוהרנ"ת ז"ל שראה מרבנו ז"ל, ועל ידי זה נשאר השארה הקדושה של רבנו נחל נבע מקור חכמה ז"ל לנצח עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן. (ואולי רמזים שלשתן הנ"ל בתחלת סימן יט בלקוטי א' שמדבר מהצדיק וספר שלו והאומר בשמו וששמע מפי השמע וכו'): (כתבי ר' שלמה וועקסלער בשם ר' אברהם בן ר' נחמן)

רובם של השיחות והסיפורים מתוך הספר הנפלא "שיח שרפי קודש"

תשוח"ח למו"ל העומד לימננו בכל עת

רבי נחמן טולטשינער

שיחות וסיפורים מחייו הקדושים

בוכבי אור

פעם אחת אמר מוהרנ"ת ז"ל בזה הלשון: העקר מה שהכרתי את רבנו ז"ל, היתה משיחותיו הקדושות אשר בחל (כפי אשר בכמה עתים וימים לא מש מתוך אהלו, ושקר על דלתותיו יום יום, ובהלבשת רבינו ז"ל אור תורתו והודעת גדלתו בשיחותיו הקדושות אשר בחל ונקראו אצלו בשם שיחות קל"ן). (שיחות וסיפורים לד)

וכן הבנתי גם מאבי ז"ל, שעקר הפרתו בגדלת ורוממות מוהרנ"ת ז"ל וידיעותיו שזכה על ידו לידע מגדלת ורוממות רבנו ז"ל, היתה גם כן ברב שקידתו על דלתי מוהרנ"ת ז"ל ונסיעותיו התמידיות שני פעמים בכל חודש: שבת אחת בביתו בטולטשין, ושבת אחת בבית מוהרנ"ת ז"ל, עם קצת ימים קדם השבת וכן לאחרי. וחוץ נסיעותיו אשר נסע אתו לשמשו לעת זקנתו, וכל נסיעה נתארכה כמה פעמים הן בקיץ והן בחורף: (שם לה)

ועתה נשוב עוד הפעם להשיחות והספורים הנ"ל בענין השגת משה לאחר הסתלקותו הנ"ל. וממילא מוכן שגם פני משה בחייו, שבגאולה הראשונה נחשב כפני חמה, לא נחשב כלל כנגד פני החמה שבעתים וכו', שזכה כעת בהקנתו את עצמו לגאולה האחרונה שהוא פני החמה שלעתיד, אשר נבא על זה ישעיה בהכתוב 'והיה אור הלבנה' וכו', ושזה מה שאמר שילמד לעתיד תורה עם כל השבעה רועים (אשר גם משה בכללן). ממילא מוכן לפי זה גם בגדלת מוהרנ"ת ז"ל שאף-על-פי שלא נחשב כנגד רבנו ז"ל רק לפני הלבנה (כמבאר מהתורה שבסימן ו' לקוטי א' שאמר רבנו ז"ל בהתקרבותו, ומהתורה שבסימן ז' לקוטי תנינא, שאמר בסמיכתו שלפני הסתלקותו). אבל אין דומה כלל אור פני הלבנה שזכה זה התלמיד בגאולה הראשונה בקבלתו מפני החמה שבעולם הזה (שאינו זה רק במדת הנצח כנודע) לאור פני הלבנה שזכה כעת בקבלתו מפני החמה שלעתיד.

ויש לפרש שכפי רב האור לאין ערוך שבפני החמה הזאת, נחשב גם אור פני הלבנה שמקבל מאתו כאור פני החמה שבעולם הזה שהוא מדרגת פני משה בעצמו. ויבאר לפי זה גם מה שייצא מפי מוהרנ"ת ז"ל קדם הסתלקותו בזה הלשון: אז עזרא הסופר גייט אנועק (שעזרא הסופר הולך). כי כבר אמרו חכמינו ז"ל (במסכת הוריות) 'ראוי היה עזרא שתנתן תורה על-ידו אלמלא קדמו משה' (ועין לקמן).

וגם לפי זה נתעוררתי להפיר ולהתבונן בגדלת אבי רבי נחמן ז"ל מטאלטשין, כי הוא אשר אמר עליו מוהרנ"ת ז"ל (לפני רבי אהרן בן רבי אברהם חיים מאימאן) בזה הלשון: "אני מכין את הכל עם העט, ואחר כך יהיה יכלת גם לר' נחמן מטאלטשין להנהיג (המון אנשי שלומנו אשר כנה אותם אז בשם) הגלגל" ובלשון אשכנז בזה הלשון: "איך גרייט צוא אלדינג מיט דער פֿען, דערנאך וועט נחמן טאלטשינער אויף קענען פֿירען עס רעדל".¹

כי אף על פי שמחמת שהיה יתום בלא אב ואם, לא עלה כל כך במעלת הלמוד, אבל גם הוא קרא ושנה הרבה מחמת שהעקר הוא השמוש והשקיפה תמיד על דלתי הרב, ולא נמצא כלל בכל אנשי מוהרנ"ת ז"ל שוקד על דלתותיו כמוהו בערך ארבעה עשר שנים. כי אפלו ר' משה ואחיו ר' זיינוועל כל ימי היותם בברסלב לא היו באים למוהרנ"ת ז"ל רק בשבת בסוף הסעודה שבליילה ויום השבת ובסעודה שלישית ומוצאי שבת קדש, ואחר כך נתרחקו להתישב בטשעהרין ולא זכו לעמוד לפניו רק בקצת הזמן שנתעכב בטשעהרין, שבוע או שתיים בחרף, ואחר כך בקיץ שבוע או שתיים ובימי ראש השנה באומין, ושתי פעמים או יותר נסע אתו יחד גם ר' משה הנ"ל ז"ל, אבל אין זה עולה כלל כנגד הדבקות והשמוש ורובי העמידה לפניו שזכה אבי ז"ל⁴:

והשם יתברך סבב בנפלאותיו להשיבו טולטשין, אשר לא רחוקה היא מברסלב כערך רחוק העיר נעמרוב מברסלב. כפי המובן מדברי רבנו ז"ל, שהיתה בזה פונה נפלאה מה שנתישב בברסלב סמוך למוהרנ"ת ז"ל שישב בנעמרוב, ולא עם מוהרנ"ת בעיר אחת. כי מוהרנ"ת ז"ל רצה פעם אחת בחיי רבנו ז"ל להתישב גם בברסלב ולא הסכים על זה רבנו ז"ל (ברב הכרח המניעות אשר על ידם כל התהוות הפלים לקבל), אבל מחמת שעל כל פנים לא יבאו מניעות רק במשקל ובמדה מאת השם יתברך שיצא רבנו ז"ל להתישב בברסלב, ולא נמצא מברסלב לנעמרוב אפלו שני פרסאות (רוסיאות) כנודע. וכן סבב אחר כך השם יתברך ברחוק אבי ממוהרנ"ת ז"ל, זה בברסלב וזה בטאלטשין, שגם ביניהם לא נמצא רחוק אפלו שני פרסאות כנ"ל. (שם מד)

גם אם נבא בעמק דברי רבנו ז"ל שבלקוטי תנינא סימן ז' 'כי מרחמם' וכו' הנ"ל, ונביט ונראה ברב נפלאות הברן אליעזר והתלמיד יהושע, המובא שם, ונבין ונתבונן כמו כן בשנוייהם זה מזה, כי אליעזר על שם העזר,

¹ רבי אברהם ב"ר נחמן היה מרבה לדבר מגודל מעלת אביו רבי נחמן. (רל"י).

² ראה לעיל חלק ב' סימן תקס"ב: "שאלו את מוהרנ"ת מה יהיה אחר הסתלקותו, מי יהיה המנהיג?" - "ווער וועט זיין דער פֿייער?" והשיב: "דער וואס טשופט ארויס מייע פֿאמעניצטעס וועט אויך קענען פֿירן דאס אייגענע" - "זה הדוחף החוצה את דלי המים שלי יוכל גם כן להנהיג הלאה כפי שהנהגתי אני" - וכיוון בזה על רבי נחמן טולטשינער שהיה אצלו כמו משמש פשוט; ו"נוצר תאנה יאכל פריה" (משלי כז יח).

³ הוא רבי משה ברסלבר, וראה 'טובות זכרונות' אות י': "שמעתי מידידנו וכו' ר' משה ברסלביור ז"ל נ"ע וכו' וסיפר לי שפעם אחד כנסע מוהרנ"ת ז"ל על ערב ראש חודש לאומין וכו' לקח גם כן אותו לסיע עימו לשרת אותו בדרך וכו'".

⁴ ראה לקמן משיש"ק החדש חלק ב' סימן תקס"א: "בחיי מוהרנ"ת היה נוהג רבי נחמן טולטשינער לבוא אליו בכל שבת שניה, היינו ששבת אחת שהה בביתו - ושבת אחת אצל מוהרנ"ת. והנה באותה שבת האחרונה לחיי מוהרנ"ת היה אמור רבי נחמן לפי סדר מנהגו לשהות בביתו בטולטשין, אולם באמצע השבוע בא אליו אחד מאנשי שלומנו והודיעו בכאב: "מוהרנ"ת שוכב חולה מאד בביתו, ואיך שוה אתה כאן בטולטשין?" - ונתעורר על ידי זה, והלך תיכף לרבי יצחק בן מוהרנ"ת שדר אף הוא בטולטשין, וצוה ואמר לו: "סע אתה לאביך תיכף ומיד, ואני אבוא אחריו". ונסע רבי יצחק תיכף, ורבי נחמן טולטשינער הגיע אחר כך לפני שבת, ושימש את מוהרנ"ת ביום הסתלקותו שהיה בערב שבת כנודע.

ויהושע על שם הישועה. והחלוק וההבדל שבפרושים הוא מה ששם עזר אין שיף רק אם האדם בעצמו משתדל ועובד כראוי, רק שאף-על-פי-כן מכרח על-כל-פנים שישעשה לו השם יתברך עזר (באפן שגייע אל המכון שבכל צבדא כענין הפתוב 'אעשה לו עזר' שנאמר על האשה, ועקר העבדה על-ידי האיש כלשון החכמים בהכתבה 'אפלא ואוקיר' (וכו)), ולא כן פרוש הלשון ישועה, שזה נאמר על דלית מגרמה כלום, עד שמכרח לו לגמרי הישועה מהשם יתברך. ואם נוסף להביט ולהתבונן בהם, נבין ונראה שזה זה החלוק וההבדל בכיכול שבין שני השמות של השם יתברך הנמצאות באלה השמות אליעזר ויהושע, כפי דברי רבנו ז"ל בסימן ז' שבלקוטי תניינא (כי מרחמם וכו') הנ"ל.

כי מבאר שם מדברי רבנו ז"ל שנמצאות מהם בהמקיפים עין שם, ש"ע נהורין (שני פעמים הקף עין שם) ומפרש בזה מלת מעשה מ'ה ש"ע, ושמשם כל קבלת המלכות (ועין היטב בהבאורים אשר בארתי בהם) אשר נודע על-פי האר"י ז"ל שהוא האתרוגה של השם הוי' יתברך. וממילא יעלה לנו לפי זה במלת יהושע, כל הארבע אותיות שבשם הוי' יתברך (כי לפי זה ממילא מוכן שזאת ההא אתרוגה שהוא המלכות שמאירים בה אלה הש"ע. נקראה מחמת זה כל פעם גם היא בעצמה על שם הש"ע). וכבר נודע שזה השם הוא במדת הרחמים הגדול לאין ערך מהחסד סתם, שבשם 'אל' שהוא בשם אליעזר כנ"ל. כי לפי הנ"ל ממילא יש לפרש שזה מחמת שהבן אליעזר אשר אין צריך רק לעזר (לא לישועה לגמרי) די והותר לפניו החסד סתם שבשם אל הנמצא בשמו, ולא כן התלמיד שהוא המכרח לישועה לגמרי, הוא המכרח למדת הרחמים לגמרי שבשם הויה בעצמו יתברך כנודע. (שם מה)

ולולא דמסתפינא מלהפליג יותר בעמק הדבר, הייתי אומר שזה מה שנסתלק יהושע ביום כ"ו ניסן שהוא מספרי השם הויה יתברך כנודע. וכפי אשר בארתי לעיל ברוממות מוהרנ"ת ז"ל, שפגגד רבנו ז"ל נקרא גם כן בשם התלמיד יהושע דלית לה מגרמה כלום, אבל כנגד כלליות נפשות ישראל עלה ונתעלה גם כן למדרגות פני משה רבנו עליו השלום בעצמו, שהוא פני עזרא כנ"ל מדברי חכמינו ז"ל (ועין לקמן). וממילא מבאר גם לראש תלמידיו ומשרתיו ומשמשי, שהוא אבי הרב ר' נחמן ז"ל מטאלטשין שפגגדנו וכלליות הנפשות, נקרא גם כן בשם יהושע, ושזה מה שגם הסתלקותו היתה מכון ביום הזה כ"ו ניסן (זה הרמז שמעתי בשם איש אחד מאנשי שלומנו). ועין לקמן שאוסף לדבר בענין אבי ז"ל: (שם מו)

ואם הייתי זוכה בימי חיי הקדושים להפיר ולידע כל כף מחשיבותו ומעלתו⁵, כאשר שמתה אל לכבי זה ערך שלשה שנים, יודע אני ברור שלא היו עוברים עלי התלאות המשנות ועניות ודחקות כזה אשר עד היום לא יצאתי מהם.

⁵ ראה עוד לעיל חלק ב' סימן קל"ז שמוהרנ"ת התבטא פעם ואמר: "אין פיל חרטה אויף די אריכות אין תורה ותפלה וואס אין האב עוסק ועונועו בחיי רבנו; אין האב געדארפט מקפיר זיין די גאנצע תורה ותפלה און נאר זיין ביים רבין, טאג און נאכט שפען. וואלט אין ארויסגעכאפט מעקער" - "אני מרגיש חרטה על האריכות בתורה ובתפלה שעסקתי בהן בחיי רבנו; הייתי צריך להפקיר הכל ורק לשהות אצל רבנו, לשאף ולדלות ממנו יום ולילה, והייתי חוסף יותר", שעל זה הדרך אמר גם רבי אברהם, שצד לו על כך שבימי חורפו לא שהה יותר בבית ציון רבינו הקדוש, אלא ביערות ובשדות אשר חוף ליישוב - "עס האט אים באנג געטאן וואס ער האט פארבראכט די גאנצע יואך אין די וועלדער און אין די פעלדער", בדומה לזה אמר גם: "ווען איך וואלט ווען געוואוסט דעם טאטן'ס גרויסקייט, וואלט איך פארבראכט מיטן טאטן מעקער" - "אילו הייתי יודע את גדולת אבי, הייתי שוהה עם אבי יותר", והתחרט על שהיה ביערות ובשדות גם מפני שלא שימש אז את אביו דוי; והנה עם זאת למפרע אנו רואים שמחמת ריבוי שהותו ביערות ובשדות חוף ליישוב - משם דייקא נתברר ונודע אצלו גודל כוח ציון רבינו הקדוש, ודווקא מתוך כך גם הכיר כל כך בגדולת אביו ובמעלת השימוש אצלו. (רל"ו).

כי הנה שמתי אל לְבָבִי בְּדָבַר הַכְּתוּבִים שְׁבַעֲנִין יְהוֹשֵׁעַ בֶּן נוּן, וְאֲשֶׁר מְאֲלִינוּ נְכִיחַ זִילַת הַשְּׂכַח שְׁנֵאמַר עָלָיו (שמות לג, יא) "לא מִשָּׁ" וְכוּ', הִיָּה עוֹבֵד ה' וּבוֹרַח מִן הַחַטָּא. וְאָף עַל פִּי כֵן, אִם גַּם גְּדֻלָּה עֲבוּדָתוֹ בְּכַפְלֵי כְּפִלִּים, וְלֹא לְהַדְבִּק כָּל כָּף לְמִשְׁה רַבְּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם, נִרְאָה מְדַבְּרֵי חֲכָמֵינוּ ז"ל (במדבר רבה כא, יד) שֶׁלֹּא הִיָּה זִוְכָה אַחַר כָּף לְמִלְאוֹת אֶת מְקוֹמוֹ וְלִקְבַל מֵאֵתוֹ סְמִיכוֹת יָדָיו בְּמַעֲלָה מְפֻלְגָת כָּל כָּף. וְגַם עֵינֵינוּ הַרוֹאוֹת שֶׁבְּהִרְבֵּה מְקוֹמוֹת קָרָא אֹתוֹ הַתּוֹרָה בְּשֵׁם מְשֻׁרֵת לְמִשְׁה רַבְּנוּ עָלָיו הַשְּׁלוֹם. כִּי בְּפִרְשׁוֹת כִּי תִשָּׂא וּבְמִשְׁפָּטִים בְּסוֹפָהּ נִזְכָּר בְּלִשׁוֹן הַכְּתוּב "וּמְשֻׁרְתוֹ" וְכוּ', וּבְפִרְשׁוֹת בְּהַעֲלֵתָּךְ בְּהַכְּתוּב "וַיַּעַן וְכוּ' מְשֻׁרֵת מִשְׁה", וְגַם בְּתַחֲלַת סֵפֶר יְהוֹשֵׁעַ מִתְחִיל הַכְּתוּב "וַיְהִי אַחֲרָיו" וְכוּ', מְשֻׁרֵת מִשְׁה".

וְכַפִּי רוֹמְמוֹת מוֹהֲרַנִּית הַנִּלְאָשׁר זָכָה בְּכַח רַבְּנוּ לְפָנֵי מִשְׁה בְּעֲצוֹמוֹ, הֵלֵא דְבַר הוּא מַה שֶׁהַזְּכָרְתִּי לְעִיל שֶׁבְּכָל אֲנָשֵׁי מוֹהֲרַנִּית ז"ל לֹא נִמְצָא מְשֻׁרֵת וּמְשֻׁמֵּשׁ וְדְבוּק לְמוֹהֲרַנִּית כְּמוֹהוּ, וּמְקַבֵּל מֵאֵתוֹ כָּל הַדְּבוּרִים מִפֶּה לְפֶה, הַמְּכַרְחִים לְהַדְּבוּרִים בְּכַתָּב⁶

וְכַרְב הַרְגָּשׁוֹ אֶת דְּבָרֵי מוֹהֲרַנִּית, הַפְּקִיר אֶת עֲצוֹמוֹ מְנוּעָוֵרָיו שֶׁלֹּא רָצָה לְחַשֵּׁב כָּלֵל בְּעַסְקֵי מְלָאכָה וְעֲבוּדָה גְּשָׁמִיּוֹת, וְהֵלֵךְ אֵלָיו רְגְלֵי שְׁנֵי פְעָמִים בְּכָל חֹדֶשׁ כְּדֵי לְשַׁמֵּעַ מִפִּי הַקְּדוֹשׁ דְּבָרֵי אֱלֹקִים חִיִּים שֶׁקָּבַל מִרַבְּנוּ ז"ל, וְאֲשֶׁר חֹדֶשׁ בְּהֵם בְּסִמְכֵתוֹ מִיָּדֵי רַבְּנוּ ז"ל (פּמוּכָא וּמוּבָן מִזָּה בְּמָקוֹם אַחֵר) אֲשֶׁר הֵן הֵן סְפָרֵי לְקוּטֵי הַלְכוֹת אֲשֶׁר כְּבָר זָכוּ אֶת הָרַבִּים לְאִין עָרָךְ כְּנוֹדַע וּמְפָרְסָם כְּכָל אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ, וּמְכָל שְׁכֵן שְׂאִינוּ דוֹמָה הַרוֹאָה אוֹתָם בְּסִפֵּר לְהַשׁוֹמֵעַ אוֹתָם מִפִּי הַקְּדוֹשׁ (פּמוּכָא גַם מִזָּה בְּדְבָרֵי רַבְּנוּ ז"ל):

וְכַרְב הַרְגָּשׁת אַבִּי ז"ל שְׁזָכָה לְהַרְגִּישׁ בְּהֵם [בְּדְבָרֵי מוֹהֲרַנִּית], קָבַל עַל עֲצוֹמוֹ עֲנִיּוֹת מְפֻלְגָּ וְעֲצוֹם כְּמַה שְׁנֵים, וְטָרַח וַיִּגַע לְהַעֲתִיק כָּל הַשְּׂשֵׁה כְּרָכִים⁷ בְּאִפְסָן שִׁיחֵיו רְאוּיִים לְהַדְּפִים מֵהֵם, כִּי מִכְּתִיבַת מוֹהֲרַנִּית ז"ל בְּרַב מְהִירוֹתוֹ נִדְּבָקוּ הַרְבֵּה מֵהָאוֹתִיּוֹת זֶה לְזֶה עַד שֶׁהִיָּה קֶשֶׁה לְדַפֵּס מֵהֵם, וְלֹא קָבַל עַל זֶה פָּרַס וּמַעוֹת מוֹהֲרַנִּית ז"ל אֶפְלוּ פְרוּטָה אֶחָת; וּמְאָמַר רַבְּנוּ ז"ל לְאֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ עַל מוֹהֲרַנִּית ז"ל, שִׁישׁ לָהֶם לְהַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה, כִּי

⁶ וְהֵא "כּוּכְבֵי אוּר" שֵׁם עוֹד בְּהַמְשַׁךְ הַדְּבָרִים (הוּעֻתַק לְעִיל חֶלֶק ב' סִימָן תִּפ"ט): "וּבְרַב הַרְגָּשׁת אַבִּי ז"ל שִׁזְכָּה לְהַרְגִּישׁ בְּהֵם, קִיבַל עַל עֲצוֹמוֹ עֲנִיּוֹת מוֹפְלָג וְעֲצוֹם כְּמַה שְׁנֵים, וְטָרַח וַיִּגַע לְהַעֲתִיק כָּל הַשְּׂשֵׁה כְּרָכִים (בְּדַפּוֹס הַרְאָשׁוֹן הֵיוּ סְפָרֵי 'לִיקוּטֵי הַלְכוֹת' בְּשִׁישָׁה כְּרָכִים, הֵינּוּ: אוּרַח חִיִּים - שְׁלוּשָׁה כְּרָכִים, יוֹרֵה דַעָה - כָּרַךְ אַחַד, וְחוּשׁוֹן מִשְׁפָּט וְאֵבָן הַעֲזוּר בְּשֵׁנֵי כְּרָכִים) בְּאוֹפֵן שִׁיחֵיו רְאוּיִים לְדַפּוֹס מֵהֵם, כִּי מִכְּתִיבַת מוֹהֲרַנִּית ז"ל בְּרַב מְהִירוֹתוֹ נִדְּבָקוּ הַרְבֵּה מֵהָאוֹתִיּוֹת זֶה לְזֶה עַד שֶׁהִיָּה קֶשֶׁה לְדַפּוֹס מֵהֵם. וְלֹא קִיבַל עַל זֶה פָּרַס וּמַעוֹת מוֹהֲרַנִּית ז"ל אֶפְלוּ פְרוּטָה אַחַת. וּמְאָמַר רַבְּנוּ ז"ל לְאֲנָשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ עַל מוֹהֲרַנִּית ז"ל שִׁישׁ לָהֶם לְהַחֲזִיק לוֹ טוֹבָה כִּי לּוּלֵא הוּא לֹא הִיָּה לָהֶם אֶפְלוּ דָף אַחַד (רֵאָה 'חֵיִי מוֹהֲרָן' סִימָן ש"ע), סוֹבַב אַחַר כֵּךְ זֶה הַמְאָמַר גַּם עַל אַבִּי ז"ל בְּשִׁקְדוֹתָיו וּיְגִיעוֹתָיו הַלּוּצִיא לְאוּר סְפָרֵי מוֹהֲרַנִּית ז"ל. וְשִׁמְעֵתִי מִמֶּנּוּ שֶׁבַעַת גָּמְרוּ אֶת כְּתִיבַת וְהַעֲתִיקָת סְפָרֵי לְקוּטֵי הַלְכוֹת שָׁאֵל אוֹתוֹ פַּעַם אַחַת מוֹהֲרַנִּית ז"ל: "הַהַרְגָּשׁת בְּסִפֵּר שְׁלֵי הַתְּנוּצוֹת אֶלְקוּת". (בְּלִשׁוֹן אֲשַׁכְּנֵנוּ בְּזֶה הַלִּשׁוֹן: "הָאֲסָטוּ גַּעֲפִילֵט אִין מֵיַעַע סְפָרִים הַתְּנוּצוֹת אֶלְקוּת"). וְהִשִּׁיב לוֹ הֵן. וְהִיָּה מִבּוֹאֵר מְדַבְּרֵיו שֶׁכְּמַה פְּעָמִים בְּרַב הַרְגָּשׁתוֹ וְהַתְּנוּצוֹת אֶלְקוּת שׁוֹרַח עָלָיו, מַחֲמַת זֶה הוּכְרַח לְהִנִּיחַ אֶת הַקּוּלְמוֹס מִתּוֹךְ יָדוֹ וּלְפַסּוֹק לְגַמְרֵי מֵהַכְּתִיבָה ("רַבִּי אַבְרָהָם רַבִּי נְחֻמָּס הָאֵט אַזוּי גַּעֲזָאָט: אַז עָר רַבִּי נְחֻמָּס) הָאֵט אַזוּי גַּעֲפִילֵט, אַז עָר הָאֵט גַּעֲמוּזָט אַוּעַקְלָאָן דִּי פִּעַן אוֹן אוּיִפְקָעֶרן צו שְׁנִיבִין?". מְרַל"י). וְאַחַר כֵּךְ חָגַר מִתְּנִיו לְהַדְּפִים עַל כָּל פְּנִים אֶת הַכָּרַךְ הַרְאָשׁוֹן (אוּרַח חִיִּים חֶלֶק א'). אֲבָל עַל זֶה נִתְעוֹרַר מוֹהֲרַנִּית ז"ל לִיתֵן לוֹ קַצַּת עַל הַצּוּאוֹת הַדָּרַךְ לְעִיר יֵאִסִּי שְׁבַמְדִּינּוֹת וּוְאֶלְאֶכִּיִּיא [רְוּמִינָה]. וְזוּגָתוֹ בְּשַׁמְעָה בְּטוּלְטִישׁוּן שְׁנַסַּע לְמַדִּינַת וּוְאֶלְכִּיִּי (רְוּמִנָה), בָּאָה לְבַרְסִלְב לְהַחֲדִיעַ לְמוֹהֲרַנִּית ז"ל שֶׁאֵם לֹא יִסְפִּיק לָהּ עַל כָּל פְּנִים לְחַם צָר וּיִמִּים לַחֵץ, תְּגוּעוֹת חַס וְשִׁלּוֹם בְּרַעֲב הִיא עִם יְלִדְיָה. וְהוּכְרַח מוֹהֲרַנִּית לְכַתּוּב לְבִנוּ רַבִּי יַצְחָק ז"ל שֶׁגַּר בְּטוּלְטִישׁוּן לִיתֵן לָהּ בְּכָל שְׁבוּעַ אִיזָה סְכּוּם בְּאוֹפֵן שֶׁתְּפָרְסֵם עַל כָּל פְּנִים בְּצַמְצוֹם. וְאֲבִי ז"ל בְּעֲצוֹמוֹ בְּכָל מִשַׁךְ הַדָּרַךְ הַרְבֵּה מֵאֵד לְצַמְצָם וּלְמַעַם בְּהוּצָאוֹת וְגַם בְּתַחֲלַת הַדָּרַךְ הֵלֵךְ רַגְלֵי כְּמַה פְּעָמִים. כִּי גַם הוּצָאוֹת הַדַּפּוֹס בְּעֲצָמָה הִיָּתָה קֶשֶׁה וְכַבֵּד עַל מוֹהֲרַנִּית ז"ל כְּפִי עוֹצֵם עֲנִיּוֹתוֹ וְהַסְתַּרְתּוֹ מֵאֲנָשֵׁי תַבֵּל".

⁷ כִּי בְּדַפּוֹס הַרְאָשׁוֹן הֵיוּ סְפָרֵי 'לִיקוּטֵי הַלְכוֹת' בְּשִׁישָׁה כְּרָכִים, הֵינּוּ: אוּרַח חִיִּים - שְׁלוּשָׁה כְּרָכִים, יוֹרֵה דַעָה - כָּרַךְ אַחַד, וְחוּשׁוֹן מִשְׁפָּט וְאֵבָן הַעֲזוּר בְּשֵׁנֵי כְּרָכִים.

ולא הוא לא היה נשאר להם אפילו דף אחד (ראה חיי מוהר"ן סי' שע) – סבב אחר כך זה המאמר גם על אבי ז"ל, בשקידתו ויגיעותיו להוציא לאור ספרי מוהרנ"ת ז"ל.

ישמעתי ממנו שבעת גמרו את כתיבת והעמקת ספרי 'לקוטי הלכות', שאל אותו פעם אחת מוהרנ"ת ז"ל: "ההרגשת בספר שלי התנוצצות אלקות?", וב'לשון אשכנז בזה הלשון: "האסטו געפילט אין מיינע ספרים התנוצצות אלקות?", והשיב לו: "הן!"; והיה מבאר מדבריו שכמה פעמים ברב הרגשתו והתנוצצות אלקות שזרחה עליו, מחמת זה הכרח להניח את הקלמוס מתוך ידו ולפסק לגמרי מהכתיבה:⁸

ואחר כך חגר את מתניו להדפיס על כל פנים את הכרך הראשון, 'ארח חיים' חלק א', אבל על זה נתעורר מוהרנ"ת ז"ל לתן לו קצת על הוצאות הדרך לעיר יאסי שבמדינות וואלאכייא.⁹ וזוגתו, בשמעה בטולטשין שנסע למדינת וואלאכייא, באה לברסלב להודיע למוהרנ"ת ז"ל שאם לא יספיק לה על כל פנים לחם צר ומים לחץ – תגוע חס ושלום ברעב היא עם ילדיה; והכרח מוהרנ"ת לכתב לבנו רבי יצחק ז"ל שגר בטולטשין לתן לה בכל שבוע איזה סכום, באפן שתתפרנס על כל פנים בצמצום:¹⁰

ואבי ז"ל בעצמו בכל הדרך [לעיר יאס] הרבה מאד לצמצם ולמעט בהוצאות, וגם בתחלת הדרך הלך רגלי כמה פעמים¹¹; כי גם הוצאות הדפוס בעצמה היה קשה וכבד על מוהרנ"ת ז"ל, כפי עצם עניונו והסתרתו מאנשי תבל: (שם מז)

ומדי עסקי לכתב ולהודיע לדורות חשיבות ומעלות אבי ז"ל, הנני להודיע מה שזכה פעם אחת בליל שבת קדש פרושת בשלח (שנקרא שבת שירה) שנתחבר אז עם מוהרנ"ת ז"ל בנסיעתו לליפיוועץ, ולילך אתו שם על שמחת בן זכר בבית איש אחד שהיה לו הכרות עם מוהרנ"ת ז"ל. אבל נמצא אז בזאת הבית חזן אחד אשר מוהרנ"ת ז"ל בקש מזה החזן לנגן לכבוד שמחת שבת הנ"ל, וזה החזן היה מצד המתנגדים, וכדי להכעיס למוהרנ"ת ז"ל לא רצה בשום אפן לנגן. וענה ואמר מוהרנ"ת לאבי ז"ל נגן אתה (ויגד דיא). והתחיל אבי ז"ל לנגן ולשורר את השירה בנעימה נפלאה לכל און השומע. ומוהרנ"ת ז"ל אמר לו אחר-כך לא ידעתי כלל, הלא יש ביכלתך לנגן. והחזן הנ"ל נתביש אחר-כך לפני כל העומדים שם.

והרב ז"ל מטשעהרין אמר פעם אחת ששמע מאנשים הבקיאים באבי בימי בחרותו, שבאמת לא היה לו כלל בתחלת ימיו קול נגינה נפלאה כזה. ומאז והלאה התחיל לנגן לפני מוהרנ"ת ז"ל בסעדת שבת קדש

⁸ "רבי אברהם רבי נחמ"ס האט אזוי געזאגט: 'אז ער (רבי נחמן) האט אזוי געפילט, אז ער האט געמוזט אנועק לאזן

די פען און אויפהערן צו שרייבן!!!'. (רל"י).

⁹ רומניה.

¹⁰ ראה גם 'עלים לתרופה' מכתבים מיום ה' חיי שרה שנת תר"ג, יום ג' ויצא שנת תר"ג, יום א' וישלח שנת תר"ג, יום ג' אחרי "א ניסן תר"ג, מכתב ת"ו (ללא תאריך), ועוד.

¹¹ ראה 'עלים לתרופה' במכתב מיום ו' ערב שבת קודש לך שנת תר"ג: "דע בני חביבי כי אמטול הלך מפה ידידנו רבי נחמן נרו יאיר בשביל העסק הקדוש, איזה שעה סמוך למנחה יצא מביתי ברגליו בזריות לדרך כזה, כי תהילה לאל הוא מתלהב בחשק נפלא לעסק הזה, ולא רצה להתעכב עד אחר שבת קודש. ברוך ה' אשר בשפלנו זכר לנו, ובצר הרחיב לנו, שנמצאים אנשים שמתנדבים במעותם ובגופם לזה, בזה אני רואה נפלאות ה' אשר אי אפשר לבאר. רבות עשית אתה ה' וכי' אגידה ואדברה עצמו מספר; ולה' תלויות עינינו, כן יוסיף ויוסיף חסדו ורחמיו שנוכה לגמור הכל כרצונו וכרצון יראיו וכי', ה' יגמור בעדנו לטובה".

ובדומה. ולפני העמוד נתיירא מוהרנ"ת ז"ל להעמידו יען אשר ידע שברב תבערת לכבו והרגשו דבורי התפלה, ובתוספות אימתא דצבורא יכול להגביה את קולו עד שיהיה נזוק חס ושלום בהראה (כמו שזודמן לפעמים בין החזנים). ואף על פי כן אחר פטירת מוהרנ"ת ז"ל נתעוררו אנשי שלומנו להעמידו לפני העמוד בראש השנה ויום הכפורים. והתעוררות הצבור מתפלתו קשה וכבד לבאר בכתב. והגביר רבי אבא ז"ל מטשעהרין הזכיר פעם אחת לחתנו אברהם ייבין אשר לא נסע לאומין על ראש השנה, ואמר לו שאם לא היינו זוכים באומין רק לשמע תפלת רבי נחמן שבמוסף ראש השנה גם כן כדאי לנסע. וכל אנשי אומין, אפלו המתנגדים, היו נבהלים ומשתוממים בשמעם את נגינתו ותפלתו. (שם מח)

ומה מאד נפלאים דרכי השם יתברך וסבותיו אשר סבב שהיתה גם שם כניו (פאמאליע) (שם משפחה חזן, וגם לוי (אשר הנגינה מסטרא דלואי). וגם נשמע פעם אחד מרבנו ז"ל בעצמו, שהיה מצפה על שלשה דברים: אחד – טלית נאה וחזק, אשר לא נמצא עדין בימיהם רק כמו טליתים הישמעאלים שאין בהם נוי כלל¹², והדבר השני הוא שתהיה הספר תורה כתובה בסדר ולא בתקון הגהה שאחר כך, וכעין תפלין ומזוזות שהם פסולים לגמרי כשנכתבים שלא כסדרן¹³, והדבר השלישי הוא שיהיה קול החזן נעים ומתקבל למטה ולמעלה¹⁴. (וכפי הנראה לעניות דעתי מצרפי דבריו הקדושים שהעקר כונתו היתה על תפלת החזן, ושזה מחמת שגם קול התפלה בראש השנה מכרחת להיות כעין קול השופר לעורר למטה מהשנה, וגם לעורר כביכול למעלה מהשנה והדורמיטא המוכא בכתבי האר"י ז"ל, ושזה מה שנקרא ראש השנה בשם יום הזפורן). כי כפי הנ"ל בסמיכות אבי ממורנ"ת ז"ל נראה ומבאר לעניות דעתי שהיתה פונתו על אבי ז"ל: (שם מט)

ועין לקמן באות שאחר זה (ובאות שנוסיף לדבר בענין אבי ז"ל)... ועל אודות המכתבים הנ"ל מוהרנ"ת שנשלחו לרבי יצחק הנ"ל¹⁵, אמר פעם אחת מוהרנ"ת ז"ל שברצונותיו וכסופיו הוציאם מאתו.

ואף על פי כן עקר ההשתדלות לקבצם ולחברם להעתיקם על ידי אבי ז"ל, ומוהרנ"ת לא צוה על זה בפרוש, רק כתב ובקש קצת פעמים במכתביו שיהיו גנוזים¹⁶, אכל אבי ז"ל עשה זאת מדעת עצמו לחברם

¹² וראה לעיל בסיומן קע"ח שאמר רבינו שצריך להשתדל שהטלית תהיה נאה - "א שיינער טלית"; כי רצונו הקדוש היה להקפיד יותר על יפה של הטלית, מאשר להחמיר בהידור הטלית הבאה מטורקיה.

¹³ כן מסופר על רבי משה מפשעווארסק בעל 'אור פני משה', שכתב פעם ספר תורה בהידור רב כל כך עד שמהחל ועד כלה לא היתה לו שום טעות, אף לא אחת, ומספרים כזאת גם כן על רבי לייב אביו של רבי משה גלידמאן מטשענסטחוב, שהיה סופר במלאכתו (נרצח בשנות השואה, ה"ד). (רל"ט); ראה עוד גליון מהרש"א על שולחן ערוך יורה דעה סימן רע"ו סעיף קטן א' בשם הירושלמי.

¹⁴ ראה 'שולחן ערוך' אורח חיים סימן נ"ג סעיף ד': 'שליח ציבור צריך שיהיה הגון, ואיזהו הגון - שיהא ריקן מעבירות, ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו, ושהיה עניו ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב, ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים'. וכתב שם בכוכבי אור' שעיקר הכוונה על החזן של ראש השנה, וכן שהדבר נתקיים ברבי נחמן טולטשינער; וראה 'שולחן ערוך' סימן תקפ"א סעיף א' ברמ"א לענין הימים הנוראים: 'ויודקדקו לחזור אחר שליח ציבור היותר הגון וכו'; ולהלן ערך: רבי חייקל תלמיד רבינו שרצה רבינו ליתן לו כוח הנגינה; ליקוטי קמא סימן ג' וסימן רפ"ב מענין חזן הגון; ובליקוטי תפילות' תפילה ג': 'ותעזור אותנו ברחמיך הרבים שזכה להרים קול זמרה למען יהיה לנו כוח לסדר לפניך זמירות שירות ותשבחות בקול גילה ורנן, ונגינותינו נגן כל ימי חיינו בקול נעים וערב כאשר אהבת'. [וראה עוד 'נפש החיים' שער ב' סוף פרק י']

¹⁵ רבי יצחק בנו של מוהרנ"ת.

¹⁶ ראה במכתב מיום ו' מחרת יום הכיפורים תקצ"ג: 'ותהיה מראה אלו האיגרות לאנשי שלומנו החפצים באמת, ותחזור ותצניעם אצלך, כי הם דברים יקרים, וצריכים לשמורם, כי יהיו נצרכים בעזרת השם יתברך להחיות נפשות רבות בחסדו הגדול יתברך'; ובמכתב מיום ד' וירא שנת תקצ"ג: 'ויטוב שתסתכל לפעמים באיגרות המונחות אצלך מכבר, וקיייתי להשם יתברך שיחיו אותך הרבה בעזרת השם

בְּחֹבֵר שְׁלֹם, וְעַל אֲשֶׁר מִחֶמֶת זֶה יֵשׁ לְחָשְׁבוּ כְּחֹבֵרוֹ בְּעֶצְמוֹ; וְכַפִּי הֵנִי לְבַמְסַפֵּר כִּי נִסְיָן¹⁷, יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׂמִחַתָּה זֶה גַם הַמְּכַתֵּב הֶרְאֵנוּ שֶׁבְּשֵׁנַת תַּקֵּפ־ב הַנִּמְצָא שָׁם נִכְתָּב גַּם בֶּן מִכְּוֵן מִמֶּשׁ בְּזֶה הַיּוֹם, כִּי נִסְיָן: (שם ג) מְבֹאֵר מְדַבְּרֵי הַקְּדוּשִׁים [כְּפִי שֶׁשְׂמַעְתִּי מֵהֶם בְּעַל פִּה] עֶצֶם הַלְשׁוֹן שֶׁיִּצְא מִפִּי הַקְּדוֹשׁ, שֶׁבְּפָנָי יְהוֹשֵׁעַ וְהַדּוּמִים אֵלָיו, לֹא נִמְצָא שׁוֹם חֲטָא וְעוֹן כָּלָל. (ביאור הליקוטים סימן כב מפתח יד)

הַתְּקַרְבוּתוֹ לְמוֹהֲרַנֵּ"ת

זֶה סֵדֶר הַשְּׁתַלְשֻׁלוֹת הַתְּקַרְבוֹת הָרַב נַחֲמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר ז"ל: זְקֵנוֹ הָרַב יִשְׂרָאֵל הָיָה מְאֻנְשֵׁי רַבְנוּ ז"ל וְלִמְדָן מְפֻלָּג. בְּנוֹ הָרַב אֲבֵרָהם (שֶׁעַל שְׁמוֹ נִקְרָא הָרַב אֲבֵרָהם זצ"ל) הָיָה גַם בֶּן מְקַרֵּב לְאַנְשֵׁי שְׁלוֹמְנוֹ, אָבֵל לֹא כָל כָּךְ, וְאִשְׁתּוֹ הֶרְאֵנוּהָ כְּשֶׁנִּפְטְרָה הַשְּׂאִירָה לוֹ שְׁנֵי יְתוּמִים קְטַנִּים יְלֵדָה וְיָלַד, הוּא הָרַב נַחֲמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר וְנִשָּׂא לוֹ אִשָּׁה שְׁנִיָּה. אַחַר זֶה בְּקְרוֹב נִפְטַר גַּם הוּא וְנִשְׂאָרוֹ הַיְתוּמִים הַקְּטַנִּים עַל הָאֵם הַחוֹרְגָה, שֶׁהָמָּה הָיָה כְּמוֹכֵן לְמִשׁוֹי כְּבֵדָה עֲלֶיהָ, וְהָיָה עוֹד אֵינָה מְחִיבָת לְהַחְזִיקָם. וּבְכֵן כְּאֲשֶׁר הָיָה לְר' אֲבֵרָהם הֵנִי עוֹד אֲרַבְעָה אַחִים, וּבְכֵן מִצָּאָה לָהּ עֶצֶה לְהוֹבִילָם לְאַחַד מֵהָאֲחִים, הוּא דוֹד הַיְתוּמִים. אָבֵל לְאִיזָה מֵהֶם שְׂתוּבִילִם יִטְעַן שְׂתוּבִילִם הַשְּׁנִי, וְכֵן הַשְּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי. וּבְכֵן כְּאֲשֶׁר יִדְעָה שֶׁבְּהִיִּסְעוֹן יֵשׁ אַחַד מֵהָאֲחִים הָרַב יוֹסִיל עֲלָיו הַשְּׁלוֹם, וְהוּא הַעֲשִׂיר שֶׁבְּהָאֲחִים סוֹחֵר וְנִכְבֵּד, וּבְכֵן הוֹבִילָה אוֹתָם לְהִיִּסְעוֹן וְכוּנָה הַשְּׁעָה שֶׁתָּבֵא לָשֵׁם בְּלִילָה. וְתַכְף בְּבִאָה לְהִיִּסְעוֹן הַלֵּכָה עִם הַיְתוּמִים לְבֵית הָרַב יוֹסִיל הֵנִי וְהוֹשִׁיבָם עַל הַפְּרִיזְבֵּעַ [מְקוֹם שִׁיּוֹשְׁבִים הַקְּבָצִינִים] וְתִצְוֶה עֲלֵיהֶם, בְּבִקְרֵי מִי שִׁיגֵשׁ אֲלֵיכֶם וַיִּשְׂאֵל אֶתְכֶם מֵאִן אַתֶּם? בְּנֵי מִי אַתֶּם? תֹּאמְרוּ הָאֵמֶת כְּמוֹ שֶׁהוּא. וְתַכְף נִסְעָה לְדַרְפָּה.

וְכֵן הָיָה, בְּבִקְרֵי כְּשִׁיצָא הָרַב יוֹסִיל הֵנִי לְמַפְתַּח בֵּיתוֹ וְרָאָה שְׁנֵי יְלָדִים יּוֹשְׁבִים עַל הַפְּרִיזְבֵּעַ, וְשָׂאֵל אוֹתָם כִּינָל וְהָמָּה הַשִּׁיבּוֹ לוֹ כְּהַלְכָה וְהָמָּה בְּנֵי אַחִיו הָרַב אֲבֵרָהם ז"ל. וְהִבִּין דְּבַר בְּרִיָּה דְּבַר בְּרִיָּה מֵהַ לּוֹ לַעֲשׂוֹת. וּבְכֵן הוֹדִיעַ זֹאת גַּם לְשָׂרָא אַחִיו. וְאַחַד מֵהֶם לָקַח לוֹ אֶת הַיְלָדָה וְאַצְלוֹ הַשְּׂאִיר אֶת הַיְלָד הֵנִי ל. וּמִחֶמֶת שֶׁהָרַב יוֹסִיל הֵנִי מִשׁוֹם שֶׁהָיָה טְרוּד בְּעֶסְקָיו גַּם הָיָה בְּרוּחוֹ מְקוֹם מְאוּמָאן, לֹא הָיָה מֵהַנּוֹסְעִים הַתְּמִידִים עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאוּמָאן. מִמִּילָא יוֹתֵר הָיָה נִמְשָׁךְ אַחַר הַמַּתְנַגְדִּים עַד שֶׁפְּעָלוֹ אֲצָלוֹ לְהִסִּיר הַרִיקָעַן [הַכְּרִיכָה] מֵעַל סֵפֶר הַתְּפִלוֹת שֶׁל מוֹהֲרַנֵּ"ת ז"ל.

וּבְכָל זֹאת מִחֶמֶת שְׂמוֹהֲרַנֵּ"ת ז"ל בְּכָל עַת הָיָה עֵן הַיְתוּמוֹ בְּהִיִּסְעוֹן הַיְתָה אֲכַסְנִיא שְׁלוֹ אֲצֵל הָרַב יוֹסִיל הֵנִי ל, הָיָה מְכַרְח הַיְתוּם הֵנִי לְשִׁמְשׁ אֶת מוֹהֲרַנֵּ"ת ז"ל עַל פִּי פִקְדָת דּוֹדוֹ שֶׁהָיָה מְקַבֵּל אֶת מוֹהֲרַנֵּ"ת בְּכַבּוּד גְּדוֹל בְּבֵיתוֹ. וּבְכָל עַת הָיָה אֲצָלוֹ הָיָה מְכַבְּדוֹ וְהַדְּלִיק כְּמָה נְרוֹת בְּלִילָה לְכַבּוּדוֹ, עַד שֶׁפַּעַם אָמַר מוֹהֲרַנֵּ"ת ז"ל, שְׂבָבִית

יתברר; ובמכתב מיום ד' חמישה עשר בשבט תר"ב: "ועתה תקבל רצוף פה איגרת לטשעהרין, ולה' קיויתי שיחיה נפשך; אם תוכל להעתיקו - מה טוב, אם שכבר יש בידיך כמה מאות איגרות, עם כל זה כולם טובים וישרים, וצריכין כולם ויותר".

¹⁷ דהיינו המבאר בשיחות וסיפורים שם לעיל בסימן מ"ו שיום פטירתו של רבי נחמן טולטשינער הוא בכ"ו בניסן, כיום פטירת יהושע בן נון, עיין שם.

הרב יוסיל יש לו הרחבת הדעת. וכשנסע מוהרנ"ת ז"ל לארץ-ישראל היה גם כן עם דרכו בהיסעו¹⁸ במסבת אנשי שלומנו. ואז אחרי שיחה ארקה של מוהרנ"ת ז"ל עם אנשי שלומנו אודות התכלית, אמר המסקנא דיא וועלט איז נישט און מען קען זיא ניט בעקומען. תורה ועבודה איז יאה און מען קען דאס יאה בעקומען [העולם הזה הוא לא, ואי אפשר לקבלו, תורה ועבודה זה כן ואפשר כן לקבלו]. וזאת שמע הרב נחמן הנ"ל בהיותו נער ונתפעל מזאת המסקנא עד שאצלו נעשה מסקנא להיות תמיד דבוק ומקרב למוהרנ"ת ז"ל. ואחרי השיחה שלח אותו לשוק לקנות איזה דבר, וספר שכל זמן הליכתו לשוק עשה קשר במחשבתו להיות דבוק תמיד במוהרנ"ת ז"ל. (ואז היה הרב נחמן ז"ל כן שמונה שנים).

וכן אחר כך סבב השם יתברך שדודו נתן לו אשה בברסלב, וכמוכן היה תמיד אצל מוהרנ"ת ז"ל. אכל בזמן קצר אשתו ראשונה זו נעדרה, ולא ארך הזמן ולקח לו אשתו השנייה בטולטשין גם כן סמוך לברסלב. ורגלי היה הולך תמיד לברסלב למוהרנ"ת ז"ל: (סוף אבניה ברזל)

ר' נחמן טולטשינער זכה להפיר ולשמש את מוהרנ"ת עוד בצעירותו וילדותו ממש, בהיותו עוד ילד קטן כבן שבע, כי כשהיה מוהרנ"ת בא לשהות בהייסין לשבתות וכדומה, שהה בבית דודו רבי ראובן יוסף, והיה רבי'ס מסייע לו ולוקח עבורו את הסדור והשעון והמשקפים וכדומה לבית הכנסת, והיה מוהרנ"ת מחבבו מאד ומקרבו עוד בילדותו.

מרת אסתר שיינדל ז"ל, שהיתה אשת חיל ובעלת מידות. לפני נישואיה עם ר' נחמן התאלמנה מבעלה הראשון והתגוררה בבית מרת אדל ז"ל, בת רבינו הקדוש זי"ע. ומרת אדל היא זו ששידכה אותה לר' נחמן מטולטשין ז"ל. בעת עריכת החופה בשעת 'ההקפות' סיבב החתן כנהוג, לחשה לה מרת אדל באזנה לאחר כל הקפה והקפה: 'נתתי לך בעל ירא וכשר'.

ספורים מעת שמושו את מוהרנ"ת

ספר רבי אברהם ששמע מאביו רבי נחמן טולטשינער, שפעם נזדמן לו לנסוע יחד עם מוהרנ"ת באיזו נסיעה ארקה על הדרכים שנמשכה כמה ימים ולילות, ובתוך הנסיעה כשהגיע הבקר התחיל מוהרנ"ת להתפלל תפלת שחרית בעגלה, ורבי נחמן טולטשינער הבחין וראה בו שמתניע ומתאמץ מאד מאד בכל תבה ותבה שבתפלה, ואיננו מצליח להתלהב בתפלתו כדרכו - "ער האט זיך געמאטערט מיט יעדער ווארט, געמאטערט און געמאטערט - און ס'דאוונט זיך נישט!". אולם כשהגיע מוהרנ"ת לפסוק (תהלים ה) "זמרו

¹⁸ בהיסין הייתי משוכתי שבת קדש, והתפלתתי בבית המדרש ותהלה לאל הנה לי נחת קצת באותו שבת, כי היו קצת אנשים אצלי ודברתי עמם מתורתו של רבנו זכרנו לברכה. ביום ראשון אכלתי שם באכסניא שלי אצל ר' ראובן יוסף סעדת שחרית, ובתוך שיחתנו באתי לתוך התורה של אריכת אפים שזוכין על ידי ארץ ישראל (לקוטי מוהר"ן קנ"ה). ותזיתי שם לפניהם כל התורה הזאת בבאור נפלא ושיחה נאה המביאה לידי מעשה: (ימי מוהרנ"ת ח"ב כ)

לה' חסידיו והודו לזכר קדשו" שבקאפיטל "מזמור שיר חנכת הבית" - שם התלהב עד מאד - "דארטן האט ער זיך צודאוונט", ומשם ולהלן התחיל להתפלל כבר בהתלהבות כהרגלו¹⁹.

ורבי אברהם בן רבי נחמן היה מוציא מכף עצה למעשה לכל אחד ואחד, שכאשר נעמד האדם להתפלל, ומגיעים אליו כל מיני בלבולים ומניעות וכו' - אזי כל יפול לבו לחלישות חלילה, ויחשב בדעתו "שפא אמתי וְאֲדַחָה מַעַט אֶת תְּפִלָּתִי, עַד שֶׁתְּבוֹא וְתִגְיַע אֵלַי הַהֲתַעֲוֲרוֹת הַנִּצְרָכָת וְהִרְאוּנִי לְתַפְלָה, אֲלֵא יִתְעַקֵּשׁ לְהִתְחַלֵּל תַּכְף לְהִתְפַּלֵּל אִיךְ שְׁהוּא, אִיךְ שְׁהוּא, וְיִתְפַּלֵּל יוֹדֵה לְהֵשֵׁם יִתְבַּרַךְ אִף עִם מַעַט זָכַר הַקִּדְשָׁה שִׁישׁ לוֹ עֲדִין, בְּבַחֲנִית "וְהוֹדוּ לְזָכַר קִדְשׁוֹ"; וּבִדְרָךְ זֹ בּוֹדַי יַעֲזֵרוּ ה' שֶׁתּוֹךְ כֶּךָ כָּבֵר יִפְתַּח לְבוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּהֲתַעֲוֲרוֹת כְּדַבְעֵי (ומה גם שאם ידחה התפלה וימתין עד שיזכה להתעוררות עלול להפסיד חלילה זמן קריאת שמע ותפלה). וְעֵצָה זֹ נִצְרָכָת גַּם בְּשֶׁאֵר עֲנִינֵי עֲבוּדַת ה', שְׁצַרִּיךְ לִידַע שֶׁהֵשֵׁם יִתְבַּרַךְ שֶׁמַּח מִכָּל יִגְיַעָה וְיִגְיַעָה שֶׁמִּתְנַגֵּעַ הָאָדָם בְּעֲבוּדָתוֹ יִתְבַּרַךְ, וְעַל כֵּן בַּל יִדְחָה שׁוֹם עֲשִׂיָה וְעֲבֹדָה טוֹבָה לְזָמֵן אַחַר, אֲלֵא יַעֲשֶׂה תַּכְף אִיךְ שְׁהוּא; וּבִתּוֹךְ כֶּךָ כָּבֵר יַעֲזֵרוּ ה' לְהַשְׁלִים הַדְּבָר כְּרְאוּנֵי²⁰: (רבי לוי יצחק שמעה מרבי אברהם ב"ר נחמן) (שיש"ק החדש ב-קצא)

ספר רבי נחמן טולטשינער בשבחו של מוהרנ"ת, שבעת שהיה מלנה את מוהרנ"ת בנסיעותיו, הרי שפעמים שנודמן להם להתפלל בעת הנסיעה בעגלה, ואמר רבי נחמן: על פי רוב דרכם של בני האדם היא שתפלתם שתתפללים בעת הנסיעה ועל אם הדרך מתבלבלת, מחמת הטלטול והטרחה וכו' וכו'; אוילם למוהרנ"ת היה ישוב הדעת פזה, שהיה מתפלל בדרך הנסיעה בהתעוררות ובקולות, טוב ויפה עוד יותר אף מתפלתו הרגילה בהיותו במקומו! - "רבי נתן האט געדאוונט אויפן וועג נאך שענער ווי ער האט געדאוונט אינדערהיים!" (שם קצב)

פעם אחת ישן רבי נחמן טולטשינער בחדרו של מוהרנ"ת שבפליט הבית - אויבער שטיבל', ובחצות הלילה שמע איך שמוהרנ"ת עורך תקון חצות, ואומר בתוך כך: "אתה יודע רזי עולם" - דו ווייסט די סודות

¹⁹ וראה בליקוטי הלכות: שילוח הקן ה' אות י"ג: "וזה בחינת 'מזמור שיר חנכת הבית לדוד' שאומרים בכל יום קודם התפילה, שמדבר מכל אדם בפרטיות מגודל הישועה הנפלאה שהושיע לו ברחמיו, ובתוך כך מבקש הרבה על להבא, שמזה מדבר כל המזמור הזה, כמו שכתוב (שם): 'ארומוך ה' כי דיליתני וכו', ה' אלקי שיוועתי אליך ותרפאני, ה' העלית מן שאול נפשי, חייתני מירידי בור', כי בוודאי מאחר שאחר כל מה שעבר על האדם עד אותו היום ואותו השעה עזרו ה' יתברך שהוא מעוטף בטלית ותפילין ועומד להתפלל לפני בוראו יתברך - בוודאי צריך תיכף להודות לו יתברך ולברכו על כל החסד הזה, ולומר בשמחה 'ארומוך ה' כי דיליתני וכו', ה' העלית מן שאול נפשי וכו', כי הלא אף על פי כן אני עומד עתה מעוטף בטלית ותפילין, בלבושין וכתרין דמלכא, להתפלל לפני בוראי, מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא; וזהו 'זמרו לה' חסידיו וכו', היינו אם על כל זה מעוצם גשמיות אין לי דעת לזמר לפניו יתברך על גודל חסדו הזה - על זה הוא מעורר חסידים, שהם הצדיקים אמיתיים, שהם יזמרו לה' ויודו לזכר קדשו על עוצם החסד והישועה הזאת, שברחמיו יתברך הוא מקרב מרוחקים כאלה להעלות משאול נפשם וכו', כי כל עיקר התקרבות הרחוקים הוא על ידי אלו הצדיקים, על כן מזכיר שהם יזמרו לה' וכו', כי רק הם יודעים נפלאות החסד הזה שאי אפשר לשער במוה; וכן הולך כל המזמור, כי רגע באפיו חיים ברצונו וכו'", ועיין שם עוד בארוכה.

²⁰ עניין זה מבואר קצת בליקוטי קמא סימן ע"ד, שם מביא רבינו את מאמר הזוהר הקדוש (קדושים דף פה:): "אית מאן דלעי באורייתא ומגמגם בה בגמגומא דלא ידע, כל מילה ומילה סלקא לעילא, וקודשא בריך הוא חדי בהאי מילה, ונטע ליה סחרנין דההוא נחלא וכו'", עיין שם עוד, ועל כל פנים יוצא מבואר שם בתורה שיר'יגעה' כשלעצמה חשובה מאוד אצל השם יתברך, ואף על פי שהוא במצב של דיבור בלא דיעה, בבחינת 'ומגמגם בה בגמגומא דלא ידע', שהוא סוד 'הושענא רבא' - אף על פי כן אחרי כן נמתק הכל ונעשה בסוד 'שמחת תורה', עיין עוד שם בפנים. [ואף שלשון הזוהר הנ"ל הוא 'דלעי באורייתא' כנ"ל - הכוונה היא גם על עבודת התפילה, שהיא קיום התורה, ואילו היו הלומדים היגיעים בתורה מתיגיעים גם כן בעבודת התפילה - בוודאי שהיו זוכים להיות אנשים כשירים יותר, וותרנם היתה נתעלית יותר]. (רל"ס).

פון די וועלט; דער רבי! ער איז דער סוד פון דער וועלט!" – "אתה יודע רזי עולם – אתה ה' יודע את סודות העולם; הרבי! הוא סוד העולם."

ובתוך שרצה להמשיך ולשוחט בינו לבין קונו, הבחין מוהרנ"ת בכך שרבי נחמן טולטשינער ער, ונגש אליו ואמר לו: "נחמן, נחמן, שלאף! שלאף!" – "נחמן, נחמן, ישן! ישן!" – ותכף נפלה על רבי נחמן תרדמה עמקה, ולא זכה עוד לשמע ולראות כלל את סדר הנהגתו של מוהרנ"ת: (שם ריא)

ספר רבי נחמן טולטשינער שפעם כשנסע עם מוהרנ"ת בימי החרף התאכסנו באיזו אכסניה, והתקשה רבי נחמן לסדר עבור מוהרנ"ת מקום טוב לשנה באכסניא, כי החלונות שם היו פתוחים ושבורים, והשתדל רבי נחמן טולטשינער מאד לסדר זאת, כדי שיוכל מוהרנ"ת לנהג כמנהגו בקימת חצות ולמוד התורה בליילה, אולם לא עלה בידו; ואף על פי כן באמצע הלילה כשהתעורר רבי נחמן, ראה איך שמוהרנ"ת כבר יושב עם השלחן ערוך יורה דעה ולומד בהתמדה, אחרי שכבר ערף את התקון חצות²¹: (שם ריא)

ספר רבי נחמן טולטשינער שראה פעם איך לומד מוהרנ"ת אחרי חצות הלילה את התורה "כי מרחמם ינהגם" שבלקוטי תנינא סימן ז', ולמדה בחיות ובהתלהבות כזו עד שהיה נדמה כאלו כל תבה ותבה שמעה מוהרנ"ת עתה ממש מרבנו, הנהגה כף אומר רבנו²² – "האט ער אזוי געלערנט גלייך אזוי ווי ער הערט עס איצטער פונעם רביין, יעדער ווארט וואס ער האט געזאגט – אָט זאָגט דער רביין": (שם ריח)

ספר רבי אברהם ששמע מאביו רבי נחמן טולטשינער, שפעם נזדמן לו לנסוע יחד עם מוהרנ"ת באיזו נסיעה ארצה על הדרךים שנמשכה כמה ימים ולילות, והזדמן שנסעו אז בחרף בליילה בעגלה פתוחה, ובאמצע הדרך נמנם קצת מוהרנ"ת תוך כדי הנסיעה, ובתוך כך התגברו הרוחות כל כך עד שערף למוהרנ"ת ה'היטל' שלו²³ (פוכעו העליון) למרחוק, ונשאר רק עם היארמולקע (כיפה) על ראשו. ורבי נחמן טולטשינער

²¹ שולחן ערוך והתבודדות: שייכים לעניין של משפט (ראה ביאור הליקוטים' סימן סא אות סא), ועל כן השתדל מוהרנ"ת בזה, לחברם יחד ולקיימם בעת רצון זה של חצות הלילה. (רל"ט); ראה עוד לעיל חלק א' סימנים תרצ"ב, תרצ"ג ובהערה שם, תרצ"ד.

²² היה זה בשנות התק"צ. דהיינו כבר עשרים וכמה שנים אחרי הסתלקות רבינו הקדוש, ומוהרנ"ת כבר חידש אז כמה וכמה הלכות בליקוטי הלכות על תורה זו, ואף על פי כן למדה בהתחדשות חדשה לגמרי, כמו ששומע אותה כעת מפי רבינו. (רל"ט); וראה בליקוטי קמא סימן י"ב אות א' שכשאתם כשר לומד את תורת הצדיק, אזי רוח הצדיק מדברת מתוך פיו את דברי התורה, ונתדבק רוחו עם רוח הצדיק, עיניו שם; ובעלים לתרופה: במכתב מיום ו' ערש"ק בלק שנת ת"ר: "באמת צריכין להתחיל ללמוד עימך ועם כולנו מחדש קמץ אלף: בכל תורה ותורה שגילה הוא ז"ל, ותתחיל מחדש ממש קמץ אלף התורה: כי מרחמם ינהגם" בעניין מלוא כל הארץ כבודו הנדפס בשני מקומות שם (ליקוטי תנינא סימן ז' וסימן סח). ותסתכל ותעניין שם מחדש ממש איך דקדקתי בכתבו בביאור היטב כמו שיצא בקדושה ובטהרה מפי הקדוש ז"ל, שגם בשאול תחתית יכולין להתקרב אליו, כי מלוא כל הארץ כבודו, ואיך צעק בקולו הקדוש ואמר: גאט איז מיט דיר, בייד דיר, לעבין דיר; שרעק דיר ניט, דופי אף מיין כוח, קיין יאוש איז גאר ניט פאר האנדניין! (ה' עמך, אצלך, לידך! אל תתיירא, סמוך והישען על כוחי, ייאוש אינו בנמצא כלל!). ותאמין לי בני חביבי שכל אלו הדיבורים נאמרו אליך בפרטיות, ואתה צריך לומר שעיקרם נאמרו רק בשבילך, כי יחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם, ואם היית יודע ומבין מה שהבנתי היום בספרים חדשים שמצאתי פה, איך העולם משוקע במה שמשוקע, השם יתברך ירחם, ואיך כל המחברים של עכשיו רוצים לחזק ולעורר, אבל אין להם כלי אומנות, שקורין יצייגי וכי; ואי אפשר לבאר על פני השדה."

²³ דרך אגב נציין כי הידאשיקל שהיו חובשים העם בחול היה מבד פשוט, ובשבת קודש היו הרבה לובשים דאשיקל מבד משי, אמנם כלי קודש (רבנים ומלמדים וכיוצא) וכן מוהרנ"ת וכמה ממצאיו (ראה עוד לעיל ח"ב סימן קע"ה וסימן תע"ב) היו חובשים לראשם דאשיקל מבגד משי (סאמעטענע) אף בימי החול, ובשבת היו לובשים הכלי קודש' בגובה קצת יותר וגגול (סאמעטענע היטלערך – 'כובעי קטיפה'), ולא היה זה כמו הכובעים של היום עם שוליים רחבים, כי בזמננו באומאן לא היו חובשים כלל כובע (קאפעלוטש) כעין הנמצא כיום (וכנהוג גם אז במדינות פולין), ואף הרבנים וכלי הקודש' ברובם לא היו חובשים כזאת [גם רבי שלום

ראה איך שמוהרנ"ת נוסע עתה רק עם הכפה וללא כובע עליון, והבין רבי נחמן טולטשינער בצערו של מוהרנ"ת כי אין הדבר מכבד ונאה ובודאי יהיה למוהרנ"ת הדבר לבזיון לכנס כף לעיר, בפרט שהיה בעיר זו התנגדות על דרך רבינו.

בכן צוה לבעל העגלה לעצר את העגלה ('פר'ל) וירד ורץ למטה וטרח את עצמו לחזור ולחפש ברוחות העזות ובחשכת הלילה אחר הכובע, ובתוך טרחתו התפלל הרבה לה' ותברך שמיצא הכובע, עד שאכן מצא את הכובע עליון והביאו והחזירו למוהרנ"ת ('ער האט אזוי געזוכט און געזוכט, און מיט תפלות, געבעטן אסאך, ביז ער האט דאס אויסגעפונען און געבראכט).

כשהחזירו החיה את מוהרנ"ת, ותכף נתן מוהרנ"ת לרבי נחמן ברכה ואמר לו בשמחה: "יניח ראשך על מקומו". וכשהיה רבי אברהם ב"ר נחמן מספר מעשה זה, היה מדגיש תמיד ואמר: "מיין טאטע האט געהאט באקומען א ברכה פון רבי נתן אז ער זאל האבן א מוח מישב, האט ער טאקע געהאט א געוואלדיגע ישוב הדעת" – "אבי קבל ברכה ממוהרנ"ת שיהיה לו מוח מישב ('יניח ראשך על מקומו'), ואכן היה לו באמת ישוב הדעת נפלא"²⁴.

"אהובי בני חביבי, בוא וראה נפלאות ה' וחסדיו בכל עת ורגע! ביושבי על השלחן היום הגיע השליח מאתך עם הבשורה, שנאבד הסך מאתך בביתי. ותיכף שאלתי את כל בני הבית ואין משיב דבר. ומאליך תבין צערי באותה שעה, מאד בלבב את דעתי, כי הבנתי את צערך היטב. והשם יתברך הטיב חסדו עמי, שנתחזקתי והאמנתי שהכל לטובה. ונזכרתי עוד הפעם שצריכין לילך בפשיטות בתמימות לקיים מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות ס): 'לעולם יהא אדם רגיל לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד'.

בתוך כך נתעורר מוסר כתב זה ידידנו רבי נחמן נרו יאיר, וחפש ובקש בתוך האשפה, עד שמצא האבדה והביאה אלי בשעה קלה. ואני לא צינתי על זה כלל. ותהלה לאל קים מצות השבת אבדה בשלמות. ורבי גרשון נרו יאיר וכל האנשים אשר בביתי כלם עמדו משתומם, המה ראו פן תמהו מגודל החסד אשר הוא יתברך מפליא בכל עת': (עלים לתרופה מכתב מיום א' ויקרא תקצ"ט)

רבי יצחק בן מוהרנ"ת נהל כידוע את בית הדאר אשר בטולטשין²⁵, ופעם השאיר בבית אביו אשר בכרסלב סכום כסף גדול שהיה שייך לבית הדאר, ונאבד סכום זה, ונרעש מאד רבי יצחק מכך מה גם שלא היה זה כסף שלו, וכן מוהרנ"ת היה נרעש מדרך זה, וכל מה שחפשו את האבדה לא הועיל כלום ולא הצליחו למוצאה,

מלמד הרב דאומאן וכן רבי געציל מאומאן היו חובשים לראשם כמו 'כלי קודש' וכהנ"ל] ('ר' יוחנן גלנט חתן רבי געצ'י ורל"ו).
²⁴ ואכן ידעו כל אנשי שלומינו שכשחיפשו עם מי להתיעץ ביישוב הדעת הרי שהיו פונים לרבי נחמן "אונזערע לייט האבן געוואוסט אלע, או עצה זיך צו מלשב זיין, איז מיט רבי נחמן'ן" (רל"ו). ראה עוד לקמן מגדול יישוב דעתו אף בעת פטירתו.
²⁵ ראה לעיל חלק ב' סימן תרס"א: "ורבי יצחק היה ירא שמים מרבים, וכל ימיו אשר עסק בעסק הנ"ל לא נמצאה בעבודתו שום עולה ולא נגרם על ידו שום הפסד ממון כלל וכלל, וזאת על אף שהעיר טולטשין היתה עיר של עשירים וסוחרים מפלגים, והיו מפקידים אצלו סכומים עצומים שהגיעו לחצי מיליון רובל, אף על פי כן לא נשאר אצלו שום ממון זר (הינו ממון שנשלח למאן דהוא) אף ללינת לילה אחד, והיה נזהר בכך מאד מאד." (רל"ו).

ורבי נחמן טולטשינער שהיה שם ראה כל זאת והצטער מאד מצערם ולא היה יכול לסבל זאת, והתישב בדעתו והלך מעצמו²⁶ ויצא לחוץ ברחוב העיר והחל לחפש בכל מקומות האשפה, הן במקום האשפה שהיה עדין בחוץ והן במקום האשפה שכבר נלקח משם, וכישוב דעת וסבלנות מרבה מחפץ לחפץ עד שמצא שם את חבילת הכסף והביאו לבית מוהרנ"ת²⁷, ושבו על כך מוהרנ"ת על כך מאד כמוזן גם מהמכתב שכותב מוהרנ"ת כנ"ל:

פעם היה רבי נחמן טולטשינער לבוש באיזה מלבוש שהיה קרוע מעט, ואמר לו מוהרנ"ת שיתקן המלבוש. אמר לו רבי נחמן טולטשינער שהוא חפץ עתה לילך להשתטח על ציון רבנו הקדוש, וכשיחזר מהציון יתקן הבגד כנכון; נענה כנגדו מוהרנ"ת ואמר: "נכנס אתה לציון רבנו עם מלבוש קרוע, ואינך שומע בקול רבנו! ראשית תתקן נכונה את המלבוש, ורק אחר כך עלה להשתטח על ציון רבנו הקדוש!" - "דו גייסט אריין צום רבי'ן אויפן ציון מיט א צוריסענעם מלבוש, און דו פאלגסט נישט דעם רבי'ן! פריער מאך צורעכט דעם מלבוש!" (שם ג-נו)

שמעתי מהנתיק רבי נחמן טולטשינער ז"ל, שפעם אחת בימי הספירה היה מורנו מוהרנ"ת ז"ל על ציון רבנו הקדוש, ואמר אז על ציינו הקדוש התפלה המתחלת "אתה יצרת" בלקוטי תפלות סימן ל"ו בחלק ב'²⁸, ואחר כך כשהלך מהציון הקדוש אמר בלשון תמה: "הם (המתנגדים) שואלים אם נמצאים בהתפלות רוח הקדש?²⁹ הם גבוהים מרוח הקדש, כי הם נמשכין משער החמשים!"³⁰ (רבי אלטער טעפליקער, כוכבי אור אנשי מוהר"ן (ג) אות כה)

דרכו של רבי נחמן טולטשינער היתה להכין ולהיטיב את הנרות ולהטמין החמין לכבוד שבת קדש בבית מוהרנ"ת. פעם בערב שבת קדש, כשהיה עסוק להיטיב את הנרות סמוך מאד לכניסת השבת, נגש מוהרנ"ת אל פתח הבית והניח את ידו על המזוזה שבדלת, ואמר לו: "נחמן, עס וועט זיין פינעף מינוט - זאלסטו מיר זאגן" - "נחמן, כשתעברנה חמש דקות - אמר לי", וראה רבי נחמן איך שמוהרנ"ת מתפלל ושופך שיחו לפני ה' יתברך; ומרב לחץ הזמן והדחק הביט כל העת רבי נחמן טולטשינער על מזוזה השעות, לראות אם עברו כבר חמש דקות. ככלות הזמן, כשרמו לו רבי נחמן שכבר עברו חמש דקות, אמר לו מוהרנ"ת בשמחה:

²⁶ "מען האט דאך אים נישט געהייסן גיין זוכן, אלע האבן דאך געזעהן אז דאס געלט איז נישט דא, נאר וואס דען? ער האט זיך אריינגענומען דער זאך אז ער האט געוואוסט אז רבי נתן וועט האבן עגמת נפש, קען דאס שוין אביסל דערלאנגען פאר עבודת ה' האט ער אזוי געטאן" - "הרי מוהרנ"ת לא צוה על רבי נחמן לילך ולחפש את האבידה, כולם ראו שהכסף לא נמצא, אלא מאי? רבי נחמן הכניס בדעתו דבר זה שידע שלמוהרנ"ת יגרים עגמת נפש וחלילה יכול הדבר להפריעו כבר מעבודת ה'; על כן עשה כן." (רל"ו).

²⁷ "ער האט געוואוסט אז ביי רבי נתן אין שטוב איז נישט דא קיין גנבים, נאר מען זאך אויסקערן ביי די מיסן" - "הוא ידע שבבית מוהרנ"ת לא מתובבים גנבים, אלא שצריכים לטאטא ולחפש באשפה." (רל"ו).

²⁸ תפילה זו מיוסדת על התורה שבסימן ע"ג בליקוטי תנינא, אשר בה מבואר שאמירת תהלים מסוגלת לתשובה.

²⁹ וראה עוד בהקדמת מוהרנ"ת לליקוטי תפילות: "מובן לכל משכיל שאין איסור לחבר תפילות מי שאינו במדרגת בני עלייה בעלי רוח הקודש, כמו ששאר מחברי ספרים אין חיוב שיהיו בעלי רוח הקודש וכו", עיין שם; וראה גם לעיל סימן שכ"ח.

³⁰ וראה עוד מה שכתב שם רבי אלטער ז"ל: "ועיין ב'ליקוטי הלכות' ראש חודש ה' [אות] י"ד, שם מובן זה, כי הדרך לעשות מתורות תפילות נמשכין משער החמישים; וראה גם בהתפילה ה"ל: "ספר תהלים הקדוש הזה הפותח לנו כל שערי רחמים, כל שערי התשובה, שהם חמישים שערי תשובה כנגד חמישים שערי בינה וכו', שתשפיע עלי בכל עת הארה וקדושה גדולה משער החמישים של הקדושה שהוא כולל כל שערי קדושה, באופן שתוציאני מהרה מכל החמישים שערי טומאה, ותכניסני לכל החמישים שערי קדושה וכו", עיין שם.

"נחמן, גרויסע פינעף מינוט!" – "נחמן, חמש דקות גדולות!"; ומשך והארץ בתבת 'ג' ר' ו' ס' ע' (גדולות) לרב שמחתו בחמשת רגעי התפלה וההתבודדות שזכה לחטוף על אף רב הטרדה והדחק³¹: (שם קסד)

תבערת לכו והרגשתו של רבי נחמן טולטשינער בגדלת מוהרנ"ת היתה כה רבה, שפעם שטה יין המשפר בשמחת תורה מעט יותר מהראוי, ונפל מחמת גדל השמחה לרגלי מוהרנ"ת ונשקן, ואמר לו: "איר זענט מיין חיות! איר זענט מיין לעבן! איר קוויקט מען מיט אייערע דבורים!" – "אתם החיות שלי! אתם החיים שלי! אתם משיבים נפשי בדבורים שלכם!"; ושתק מוהרנ"ת.

למחרת שאל אותו מוהרנ"ת: "נחמן, געדענקסט אפער וואס דו האסט געזאגט?" – "נחמן, אולי זוכר אתה מה שאמרת אתמול?"; השיב לו רבי נחמן: "יא, היינט זאג איך אויכט אזוי!" – "כן, גם היום אני אומר כך!". אמר לו מוהרנ"ת: "נו, די רייד וואס דו האסט גערעדט איז אמת, אבער נישט שמחת תורה טרינקען מערער" – "נו, הדבורים שדברת אמתים הם, אכל לא בשמחת תורה הוא הזמן להרבות בשתייה"³²: (שם תקד)

דרכו של מוהרנ"ת היתה כפאמור לשבות בשבת 'נחמו' בעיר טשעהרין, ופעם ארע שהקדים לבוא על שבת 'חזון', והפליג אז לדבר הרבה כל כך מגדלת רבנו, עד שנענה הרב שמואל יצחק, מרא דאתרא, ואמר לו: "איר רעדט אזעלכע זאכן וואס מיר האבן פון דעם רבי'ן נישט געהערט! פון וואנעט נעמט איר דאס?! – "מדברים אתם דבורים כאלה שאפלו מרבנו לא שמענו! מהיכן אתם לוקחים זאת?!"³³; והיתה למוהרנ"ת חלישות הדעת מכך, כי הרב הנ"ל התקרב לרבנו עוד קדם להתקרבנותו שלו, והיה מחשובי תלמידי רבנו הקדוש, ומחמת שהיתה למוהרנ"ת דרך ארץ מפניו, על פן החריש ושתק, ולא השיבו דבר. פנה רבי נחמן טולטשינער למוהרנ"ת ואמר לו: "רבי נתן, וואס הערט איר אים? איך האב געהערט פון אייך אז דער רבי האט געזאגט איך וועל זינגען אזא מין שיר וואס וועט זיין דער גן עדן של כל הצדיקים!" – "רבי נתן, מדוע שומעים הנכם לדבריו? הרי שמעתי מכם שרבנו אמר 'אני אזמר נגון כזה שיהיה הגן עדן' של כל

³¹ ואנשי שלומנו היו אומרים שמוהרנ"ת רצה ללמד את רבי נחמן טולטשינער גדול יקרת הזמן וחשיבותן של דקות מועטות בזה העולם, וכשיש לאדם חשבון על כל רגע ורגע, על ידי זה זוכה שחמש דקות הן זמן גדול ויקר בשבילו [ולשטיוות העולם הזה והבלי - גם אלף שנה יחשבו כתוהו]. גם יזהר מלאבד זמן יקר זה, וכל שכן לבלי לקלקלם במעשים רעים חס ושלו. עוד אמרו שהיה ככוונת מוהרנ"ת ללמדו עניין זה דווקא בעת הלחץ הגדול שהיה שרוי בו, ולא לימדו עניין זה בזמן רגיל, וזאת על מנת להורות ולהראות לו איך שיכולים לחטוף הרבה טוב אף מתוך לחץ וחוסך. (רל"י). וראה 'עלים לתרופה' במכתב מיום ד' עקב שנת תקצ"ב: 'העיקר שעל כל פנים תקבע עיתים לתורה כמה שעות בכל יום, ובעת הטיידא על כל פנים איזה שעות קטנות; ומאליך תבין איך לגנוב ולהזיל ימים ושעות מתוך הבלבל והטיידא של הבל, לחטוף בהם חיי עולם, חיי נצח, חיי אמת'.

³² כי רק בפורים נכון לשתות משקה המשכר, מה שאין כן יום שמחת תורה שהוא יום של 'דיבור בדיעה', ראה ליקוטי קמא סימן ע"ד. (רל"י).

³³ ראה בהקדמת הרב מטשעהרין לספר 'ימי מוהרנ"ת': "והעמיד [רבינו הקדוש] תלמידים הרבה חכמים וצדיקים גדולים, ואף על פי כן מגדול ההעלמה וההסתרה שהיה עליו בזה העולם, על דרך 'וירא אלקים את האור כי טוב' (בראשית א ד) - 'לגנוו' (זוהר בראשית דף מה: ועיין חגיגה יב), על כן גם תלמידיו המקורבים אליו לא זכו לידע ולהשיג גם מקצת מן המקצת ממנו ז"ל, עד היכן הגיע נוראות נשבות מעלת קדושתו והשגתו ז"ל; כי אם על אחד מתלמידיו המובהקים, הוא מורנו הצדיק הקדוש וכי הרב רבי נתן זללה"ה, עליו העיד רבינו ז"ל בעצמו שהוא יודע ומשיג קצת מגדולת מעלתו, כמבואר קצת מזה במקום אחר" ('ימי מוהרנ"ת' חלק א סימן סו; וראה לעיל חלק א סימן רפד).

הצדיקים³⁴! – והתחזק מוהרנ"ת מדבְּריו, והתרומם מחו על ידי שהזכירו איך ששמע גדולות כאלו מרבנו עצמו³⁵.

והנה ררך מוהרנ"ת בתשעה באב היתה לנעול את עצמו בחדר ולקונן ביחידות באמירת מגלת איכה והקנות, והיה שוהה בחדרו כל הלילה עד חצות היום שלמחרת, והיה יוצא רק לתפלת שחרית בצבור, ואז היה חוזר שוב לקונן בחדרו³⁶; ובאותו מוצאי שבת חל אז צום תשעה באב, ונסגר מוהרנ"ת כדרכו באיזה מרתף שהיה שם, למשך כל הלילה.

למחרת בבקר כשסיימו בבית הכנסת את אמירת הקנות, עבר הרב רבי שמואל יצחק הנ"ל ליד המרתף בו שעה מוהרנ"ת, ושמע איך שמוהרנ"ת זועק עדין את זעקותיו, ואז נתתרן ונתישב אצלו הדבר, כי ראה והבין מזה שזעקתו ובכיתו הרבה של מוהרנ"ת היא מגדל הרגשו בהעלמת אור הצדיק, מה שהוא לא זכה לכזה הרגש, ואמר: "דאס איז אן אנדער קנות, דאס קלאגט ער אויף דעם רביין!" – "אלו הן קנות אחרות לגמרי, את זאת מקונן הוא על רבנו הקדוש!"; והוסיף ואמר: "אויב אזוי זאגט ער קנות – האט ער אין דעם רביין אן אנדער געפיל!" – "אם כך אומר הוא את הקנות – הרי שיש לו ברבנו הרגש אחר לגמרי!"³⁷ (שם ב-שיר)

פעם כשישב רבי נחמן טולטשינער בבית המדרש ועסק בעבודת ה' מאחורי הכימה, חשב שאף אדם לא נמצא בבית המדרש, ולא הבחין שמוהרנ"ת נכנס ונעמד לידו. וכשהבחין פתאום שמוהרנ"ת עומד לידו, התמלא בפחד נורא, עד שקפץ מרב יראה והתאדמו פניו מאד. אמר לו מוהרנ"ת: נחמן! כך צריכים לפחד מפחד ה' ומהדר גאון³⁸: * (שם ובשני ג-רסד)

דבר פעם מוהרנ"ת שיחה נלהבת (א שארפער שמועס) מרבנו הקדוש, ונענה רבי נחמן טולטשינער לפני מוהרנ"ת ואמר לו: "איי איי, ווען איך זאל געווען קענען דעם רביין" – "איי איי! אלו הייתי זוכה אף אני להכיר את רבנו³⁹". אמר לו מוהרנ"ת בתמיהה: "ווער דען האט געקענט דעם רביין? יוסל פארניק האט געקענט דעם רביין? ! אודאי דו קענסט דעם רביין!" – "וכי מי הכיר את רבנו? יוסף פארניק הכיר את רבנו? בודאי שאתה מכיר את רבנו"⁴⁰.

³⁴ בחיי מוהר"ן סימן ש"מ, זה הלשון שם: "שמעתי בשמו שאמר בראש השנה האחרון: יש לי ניגון לומר לעתיד לבוא, שהוא יהיה העולם הבא של כל הצדיקים והחסידים" וכו', עיין שם; וראה שם סוף סימן מ"ג; וראה עוד בליקוטי תפילות' חלק ב' תפילה ח': "ותזכנו להתקרב לצדיק אמיתי אשר כבר זכה לקול השיר הזה וכו'", עיין שם באריכות מעניין השיר הזה; וראה ב'כוכבי אור' חלק 'חכמה ובינה' אות ל"ב וב'שיחות וסיפורים' סימן ל"ח שהסמך לזה דברי האריז"ל (ליקוטי תורה פרשת ואתחנן) שנשמט משה רבינו יקבל את שכרו מהקדוש ברוך הוא עצמו, ואילו שאר הצדיקים יקבלו ממשה, עיין שם עוד; וראה עוד 'פרפראות לחכמה' סימן ס"ד אות ד'; 'ביאור הליקוטים' סוף סימן ט"ו; 'כוכבי אור' חלק 'חכמה ובינה' אות ל', ושם בהערות ל"ב ל"ה מ'.

³⁵ ועיין ליקוטי קמא סימן כ"ט.

³⁶ ראה שיש"ק החדש חלק ג' סימן תפ"ג.

³⁷ וראה ליקוטי תנינא סימן ס"ז (בפרט בד"ה 'והנה'), שם מבואר שצריך לקונן על העלמת אור הצדיק וגדולתו, ועל ידי זה זוכין למוחין, לדעת מהצדיק האמת, עיין שם היטב.

³⁸ ראה ביאור הליקוטים סימן ס' אות לו שעל ידי מורא הרב נשלם מורא שמים.

³⁹ רבי נחמן נולד בשנת תקע"ד שלוש שנים אחר הסתלקות רבינו ונקרא בשמו על שם רבינו. (רל"ו).

⁴⁰ 'ער פלעגט דאך אריבערפירן אסאך מאל דעם רביין - ער האט געקענט דעם רביין? ! ער האט אריבערגענומען דעם רביין, און שוין - אונדאי, דו קענסט דעם רביין!' - "יוסל פארניק הרי היה מעביר את רבינו הרבה פעמים - וכי הוא הכיר את רבינו! הוא העביר את

כי בעיר ברסלב עוברת נהר בוג, ומשם אפשר לעבור הנהר עם 'פאראן'⁴¹ (ספינה קטנה) לעבר העיר ראיירי⁴², ושם היה עומד אחד בשם יוסף שהיה עוסק בזה לפרנסות⁴³. להעביר מצד אחד למשנהו על ידי ה'פאראן' שלו⁴⁴, וממילא היה מעביר גם כן בה'פאראן' שלו את רבנו הקדוש ורָאָהוּ הַרְבֵּה פְּעָמִים, וְהָיָה מִתְפָּאֵר בְּעֲצָמוֹ בְּדַבָּר זֶה שֶׁזָּכָה לְהַעֲבִיר אֶת רַבְּנוֹ בְּסַפִּינְתּוֹ⁴⁵. והדגיש בזה מוהרנ"ת ש'עקר הכרת רבנו אינה בראיתו גרידא'⁴⁶, אלא כפי ידיעתו את רבנו בעמק וקיום עצותיו וכו'⁴⁷: (שם ב-תשלה)

רבינו, וזהו - בוודאי אתה מכיר את רבינו!". (רל"י)

⁴⁴ ראה לשון זה בימי מוהרנ"ת (ח"ב, בלג): "בדעתי ליסוע על הספינה שקורין פאראן ולבוא לתוך העיר".

⁴² נקראת כיום רייאגרוד.

⁴³ "א' פאראן איז נישט קיין שיה, נאר אין די גרויסע טייכן אזוי ווי דער דעניעפער און אזוי ווייטער, אז מען וויל אריבערגיין פון דער זייט צו דער זייט, פארט מען מיט דעם, און מענטשן האבן געהאט דארטן א פרנסה דערפון, מען דינגט דאס אפ ביי די מלוכה, דאס הייסט פאראן, ס'איז אויך א שטיקל שיה אבער ס'איז נישט קיין שיה, ס'איז נאר אריבער צופירן פון דער זייט צו דער זייט, דער דעניעפער אָדער דער בוג ס'איז אפּשֵׁר אַ קאַהגער קילומטר דער גרייט, ווער פירט צו דער ברעג? ס'איז דא אַ עקסטערער פאראן וואס ער פירט אריבער אהין און אָהער" - פאראן איננו ספינה (גדולה) אלא שבנהרות הגדולים דוגמת הדעניעפער וכיוצא, כשרוצים לעבור את הנהר לצידו השני נוסעים בפאראן, ולאנשים היה שם פרנסה מזה שהיו שוכרים מהמלוכה זכיון כזה. זה היה נקרא פאראן, זה אכן מעין ספינה אבל לא ספינה רגילה, זהו רק כדי להעביר מצד האחד לשני, היה כזה בנהר הדנייפר שרוחב הנהר היה [במקומות מסוימים] בקושי כקילומטר, וכן בנהר הבוג, ומי יעביר לצידה השני של שפת הנהר? על כן היה פאראן מיוחד שהיה מעביר מצד האחד למשנהו. (רל"י).

⁴⁴ בשל זה היה מכונה בשם יוסל פאראניק. (רל"י).

⁴⁵ "אז מען רעדט פונעם רבין און דער אויגערשטער העלפט נאך אז מען האט א הרהור תשובה פונעם רבין - אט דאס הייסט מען האט געקענט דעם רבין" - "שמדברים מרבינו, והשם יתברך גם עוזר שיש הרהור תשובה מרבינו, זה נקרא שמכירים את רבינו"; וכפי מה שמבואר בליקוטי קמא תורה קצ"ב ששכלו פניו ונשמתו של הצדיק נמצא בספרו. אם כן הלומד בספרו הקדוש וברצונו לקיים בתמימות את הכתוב בו, הרי הוא ממש כרואה את פני רבינו הקדוש. (רל"י); וראה שיחות הר"ן (סימן קכד): "ומי שזכה לשמוע דיבור מפיו היה נכנס בקרבו כאש בוערת ממש וכו', ומי שהיה מאזין ומקשיב לדבריו באמת ובתמימות היה כל דיבור ודיבור שלו פורח ונכנס בקרבו כלבת אש ממש עד שכל אחד מהשומעים היו נמשכין על ידי דיבוריו להשם יתברך בהתקשרות נפלא והתלהבות גדולה להשם יתברך באמת וכו', כי הלב היה נמשך מאוד להשם יתברך על ידי דיבוריו הקדושים אשר אי אפשר לשער ולערך. גם עכשיו כל מי שיעסוק בספרי רבינו הקדוש והנורא מזר צדיק וקדוש לברכה, ויעיין ויסתכל בהם באמת ובתמימות וודאי יתלהב ליבו מאוד להשם יתברך, כי כל דבריו כגחלי אש. (רח"ש ש"ח).

⁴⁶ ראה ב'ליקוטי הלכות' (תפילין ו, יב): "עיקר יציאת מצרים היה בזכות ראיית פני הצדיק וכו', כי עיקר הראיה הוא כשהוא באמת ובאמונה שאז נקרא ראייה, כמו שאמר דמו"ר ז"ל במקום אחר שהאמונה בחינת ראייה, כי כשרואה פני הצדיק ואינו מאמין אין זה נקרא ראייה כלל, כי באמת אינו רואה את הצדיק כלל, מאחר שלפי דעתו אינו צדיק, כי אינו מאמין בו. נמצא, שאינו רואה את הצדיק כלל, אבל ישראל ראו את משה והאמינו בו, שזה עיקר ראיית פני הצדיק"

⁴⁷ ועיין בליקוטי קמא סימן קנ"ג מעיני התלמיד המקבל פני הרב שצריך שיהיה לתלמיד אנפין נהירין, ואזי יכול לקבל אור פני הרב, אך אם אין לו פנים שהוא בבחינת אנפין חשוכין אין מתראה בתוכו פני הרב, ועיין עוד בתורה שם שהתלמיד והרב הם בחינת חמה ולבנה וכו' עיין שם; כן הדבר גם לענייננו בכדי לקבל את האור של הצדיק צריך שיהיה האדם בדרגה כזו שיש לו פנים מאירים, יש לו אנפין נהירין, ואז התורה של הצדיק יכולה להאיר בו, כשהוא מקבל את התורה של הצדיק הוא מקבל את פני הצדיק, הרי כמה וכמה אנשים היו שראו את רבינו בימי חייו, וכי אפשר לומר עליהם שקיבלו את פני רבינו בה בעת שלא היה אצלם אנפין נהירין? וכמשל החמה והלבנה (הרב והתלמיד המבואר בתורה הנ"ל) שהלבנה נקיה כל כך עד שאין לה כלום מעצמה - "מקבל זיין דעם אור פון דעם צדיק איז, אז א מענטש איז אזא מין אז ער האט אזא לעכטיג פנים, ער האט אנפין נהירין, און דער תורה פון דעם צדיק שיינט אין אים אריין, אז ער איז מקבל זיין תורה איז ער מקבל זיין פנים, וויפל מענטשן האבן געזעהן דעם רבין בפי רבנו, האבן זיי דען מקבל געווען דעם פנים פון דעם רבין? אז ס'איז נישט געווען קיין אנפין נהירין, די לבנה איז אזוי ריין ס'האט נישט אין זיך גארנישט"; וראה עוד לעיל חלק ב' סימן קמז מה שאמר מוהרנ"ת: "בשעת ווען איך בין מקרב געווארן צום רבין, האב איך אינגאנצן מיין מח אויסגעהילט, אין האב גאר נישט קיין מח; איך האב געקערט א ווארט פונעם רבין - דאס איז מיין מח, נאך א ווארט - האב איך נאך אביסל מח"; "בשעה שהתקרבותי לרבנו, ניקרתי" (ניקרתי ורוקנתי) לגמרי את מחי, ואין לי שום מח כלל; שמעתי דיבור מרבינו - זה המח שלי, עוד דיבור - יש לי עוד קצת מחו!". (רל"י); ראה ב'פרפראות לחכמה' (סימן ד, כד): "התיקונים שנעשו על ידי הסתכלות פני הצדיק עיין בסי קצ"ב שבכל ספר וספר נמצא דמות דיוקנו ואור פניו של זה הצדיק והחכם שחידש אלו הדיבורים שבזה הספר. ועיין בסימן קנ"ג מבואר

רבי אפרים ב"ר נפתלי היה כנודע גאון בנגלה ובנסתר⁴⁸, פעם נענה מוהרנ"ת ואמר לו: "דו פרויקע מיט דיין קעפאלע, זאל איך זיך רעכטן אז נחמן זאל האבן מער געפיל אין רבינ'ס ספר פון דיר?"! - "אתה אפרים עם ראש גאון כשלה, שיעלה לי בדעתי שרבי נחמן טולטשינער, תהיה לו יותר הרגשה בספרו של רבנו מרמק?!"⁴⁹: (רבי לוי יצחק שמעה מרבי אברהם ב"ר נחמן) (שם קעו)

מוהרנ"ת השתדל להוציא את רבי נחמן טולטשינער מעסקי העולם הזה לגמרי לגמרי⁵⁰. והצליח עמו יותר ממה שהצליח עם בנו רבי יצחק, ועם רבי אפרים ב"ר נפתלי⁵¹. כי מוהרנ"ת לא רצה שבונו רבי יצחק יעבד בעבודת הפאסט (דאר) כמו כן לא רצה שרבי אפרים ב"ר נפתלי יעסק במסחר היחלומים. ואף על פי ששניהם עסקו בעבודת ה' אף גם בתוך המסחר, בכל זאת כנה אותם מוהרנ"ת בשם: "מארק מענטשן" - "אנשי שוק", כי רצה שישליכו ויעזבו לגמרי לגמרי כל עסקי העולם הזה, ויהיו יושבי אהל לעסק רק בעבודת ה', וישימו כל מחם ומעיינים רק בתוך עניני ותורת רבנו ז"ל - "זיי זאלן זיך אריינלייגן אינגאנצן אין דעם רבינ'ס זאך מיט דעם גאנצן מח". וכמו שעשה כן רבי נחמן טולטשינער שלא מש מתוך אהלו של מוהרנ"ת. ואלו היו הם גם כן נוהגים ועושים כרבי נחמן טולטשינער, היה גומר ה' יתברך על ידיהם ענינים ותקונים נפלאים ונוראים בענין רבנו. ואף על פי כן לא אמר להם מוהרנ"ת דבר זה במפרש, כי כן הוא דרך רבנו אשר קבל מוהרנ"ת לבלי לומר להזולת בפרטיות מה לעשות, כי צריכים להשאיר את האדם על הבחירה. ואף על פי שהיו הנ"ל כרוכים אחריו מאד מאד, ובודאי היו מקבלים ככל אשר יאמר להם מוהרנ"ת, ואלו היו בותרים מעצמם בזה, היה זאת למוהרנ"ת מאד למשיב נפש, אף על פי כן לא אמר להם במפרש 'עשה כן או כך' - 'אבער זאגן יענעם זאגט מען נישט':

באלול תקצ"ח נחלש ר' נחמן, ומוהרנ"ת מביע את השתתפותו בצער, במכתבו לבנו ביום ד' תצא: 'גדל צערי עד הנפש מחלשת ידידנו ר' נחמן גרו יאר תבין בעצמך השם יתברך ירחם עלי ויעלינו, וישלח לו

שם שהתלמיד כשזוכה הוא מקבל אור הפנים של הרב ממש וכו', ועיין סימן ר"ל.

⁴⁸ ראה אודותיו בערכו.

⁴⁹ "וואס האט רבי נתן געמיינט מיטן רעבינס ספר? קענען זאגן טייטשן מיט פלפולים, דאס קען רבי אפרים שענער פון רבי נחמן? ער האט געמיינט דעם געפיל האבן, אז רבי נחמן האט נאר ארויס געזאגט א ווארט, ער האט פארטייטשט א ווארט האט דאס געהאט אן אנדער מין חן אן אנדער מין זאך" - "מה התוכן מוהרנ"ת באמרו 'בספרו של רבינו? הרי לפרשו או לומר בו פלפולים יכול היה רבי אפרים טוב יותר מרבי נחמן, אלא הווננו בזה הוא ההרגש בספר, כשרבי נחמן רק פתח פיו לדבר היה לזה חן מסוג אחר לגמרי" (ר"ל)."

⁵⁰ רבי נחמן טולטשינער זכה לעזוב כל עסקי העולם הזה "זיך אנועקלייגן אינגאנצן, דער גאנצער מוח אין דעם רבינ'ס זאך" - לשים את עצמו לגמרי, עם כל מוחו ודעתו בענין רבינו, על ידי כך שלא מש מתוך אהלו של מוהרנ"ת, ואף זכה לבן כזה כרבי אברהם שה' יתברך עזרו והבין תיכף בקטנותו ממש שלקבל כראוי את ענין רבינו צריכים לגמרי לפרוש מכל עניני עולם הזה ולהכניס מוחו ודעתו רק בענין רבינו; "אז פאר דעם רבינ'ס זאך מוז מען זיך אנועק לייגן אינגאנצן" (ר"ל)."

⁵¹ ראה כוכבי אור שיחות וסיפורים אות נ: 'אף על פי שקרא פעם אחת מוהרנ"ת ז"ל, אותו [את בנו רבי יצחק] ואת רבי אפרים ז"ל, בשם אנשי שוק יען אשר ידע בהם שיש ביכלתם להתעלות בכפל כפלים, אבל בתוך השוק בעצמו הרבו לקיים קביעת עתים לתורה ולתפילה, וברוב האמונה אשר במשאם ומתנם הרבו לקדש ה' ברבים; ראה גם לעיל סימן ??? מכתב יד רבי שמואל מאיר אנשין; פעם שאל הרב נחמן ז"ל [טולטשינער] מדוע אינו מוסר את המגילת סתרים מרבינו ז"ל לבנו רבי יצחק ורבי אפרים ב"ר נפתלי ענה לו: 'איך בין אויך זיי ברוגז? זיי זענין מארק מענטשן, זיי זאלן ניט זיין קיין מארק מענטשן וואלט זיי דער אויבערשטער אויך אויס געפירט' - אני ברוגז עליהם כי הם אנשי שוק, אם לא היו אנשי שוק היה השם יתברך גומר עינים.

רפואה שלמה קל מהרה. ותראה מיד לכתב לי אגרת לאומאן להודיעני הטוב ממנו, מי יתן ויבשרני בשורות טובות מהרה, אמן כן יהי רצון. (מכתב רסז)

וביום ה' תבא כתב לבנו: מכתב קטן שלך שהיה מכתבך באגרת של ר' נחמן נרו יאיר ראיתי, והחייט את נפשי במה שבשרתני טוב שתהלה לאל התחיל לשוב לאיתנו ר' נחמן נרו יאיר, השם יתברך יגמר רפואתו בשלמות. (מכתב רסח)

ובערב יום כיפור תקצ"ט במכתבו לבנו כתב: 'ושלום לכל אנשי שלומנו באהבה רבה, ובפרט לידידי ר' נחמן נרו יאיר מהיסיני. כי יש לי צער גדול מאכאיו. השם יתברך בחסדו ימתיק ויבטל כל הדינים מעלי, ומיעל כל ישראל אמן כן יהי רצון.' (מכתב רסט)

וגם במכתב האחרון שיש לנו ממוהרנ"ת, שכתבו לבנו ביום א' וישב, כשלוש שבועות קודת הסתלקותו, שכולו עוסק בתיקון שעון מוהרנ"ת שהתקלקל, ושלאחר מברסלב לטולטשין על ידי שליח מיוחד לתקנו ולהחזירו באותו יום, מוזכר ר' נחמן, כשמוהרנ"ת מזהירו לעמוד אצל מתקן השעונים, לגמור תיקונו באותו יום: 'לר' נחמן נרו יאיר אני מזהיר שביבקה היום איזה שעות ויעמד על הזייגיר מאכיר שיגמר תקון הזייגיריל היום בכי טוב, וגם אפה תלך עמו ותבקש מהזייגיר מאכיר שיחקנו מיד, ומן הסתם תעשו על צד היותר טוב, כי ידעתם כמה מכתבך לי הזייגיר בכל שעה.' (מכתב תעח)

במחלקת הגדולה

החלום המובא ב'חיי מוהר"ן' סימן צ"א⁵² נאמר בברסלב כליל שבת קדש, בהשתלשלות זו, שעל אותה שבת הגיע רבי שמעון תלמיד רבנו לעיר ברסלב לשהות אצל רבנו ז"ל, וגם התקצבו וכאו אז המון אנשים

52 זה הלשון שם: 'כסליו תק"ע פה ברסלב, חלום: הייתי יושב בביתי (היינו בבית הקטן שהוא יושב בו), ולא היה שום אדם נכנס אצלי, והיה תמוה בעיני, ויצאתי לחדר השני, וגם שם לא היה שום אדם, ויצאתי לבית הגדול ולבית המדרש, ולא היה שם גם כן שום אדם. ויישבתי בדעתי לצאת אל החוץ, ויצאתי לחוץ וראיתי שעומדים בני אדם עיגולים ועיגולים ומתלחשים זה עם זה, וזה מתלוצץ ממני, וזה משחק בי, וזה מעיז פנים נגדי וכיוצא, ואפילו האנשים שלי היו גם כן כנגדי, קצת העיזו כנגדי וקצת התלחשו בסוד ממני וכיוצא כנ"ל. וקראתי לאחד מאנשי ושאלתי אותו מה זאת, והשיב: 'איך עשיתם כזאת? היתכן שתעשו חטא גדול כזה?!' - ואני לא ידעתי כלל על מה הם מתלוצצים עלי. וביקשתי את האיש הנ"ל שילך ויקבץ איזה אנשים מאנשי שלומנו, והלך מאיתי, ולא ראיתיו עוד. ויישבתי בעצמי מה לעשות, ויישבתי עצמי להפליג עצמי לאיזה מדינה אחרת. ובאתי לשם - והיה שם גם כן כן, שהיו עומדים שם גם כן בני אדם ודיברו מזה, כי גם שם יודעים הנ"ל. ויישבתי עצמי לישב באיזה יער, ונקבצו אלי חמישה אנשים מאנשי שלומנו, והלכתי עימם ליער, וישבנו שם, וכשהיינו צריכים לאיזה דבר אכילהוכיוצא היינו שולחים אחד מהאנשים הנ"ל וקנה לנו מה שהיינו צריכים, והייתי שואל אותו אם נשקט הרעש. והשיב: 'לאו, כי עדיין הרעש הנ"ל חזק מאוד'. בתוך שהיינו יושבים שם בא זקן אחד וקרא אותי, ואמר שיש לו איזה דבר לדבר עימי, והלכתי עימו, והתחיל לדבר עימי; ענה ואמר: 'האתה תעשה כזאת?! ואיך אין אתה מתבייש בפני אבותיך, נגד זקינך רבי נחמן ונגד זקינך הבעל שם טוב ז"ל?! ואיך אין אתה מתבייש מתורת משה ומאבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב וכו'?! מה אתה סבור, שתשב כאן? האם אתה יכול לישב כאן תמיד? הלא תמות שוך יכלה, ואתה איש חלוש, ומה תעשה? וכי אתה סובר שתפליג לאיזה מדינה? אם לא ידעו שם מי אתה - לא תוכל להיות שם, כי לא יתנו לך מעות, ואם ידעו מי אתה - גם כן לא תוכל להיות שם, כי גם שם יודעים מהו!'. השבתי לו: 'מאחר שהוא כן, שאני מגורש כזה - יהיה לי עולם הבא!'. השיב לי: 'עולם הבא אתה סבור שיהיה לך? אפלו בגיהנם לא יהיה לך מקום להיטמן שם, כי עשית חטא כזה!'. השבתי לו: 'לך לך! הייתי סובר שנתחמו אותי ותדברו על לבי, עכשיו אתם עושים לי ייסורים - לכו לכם!'. והלך מאיתי הזקן הנ"ל. ובהיותי יושב שם יישבתי עצמי: מאחר שאני יושב כאן זמן רב כזה, יכולים לשכוח לגמרי את הלימוד; וצויתי לאיש הנ"ל ששלחנו לעיר בשביל צרכינו שיבקש שם איזה ספר ויביא לנו,

מבני העיר לשהות אצל רבנו בעת עריכת שלחנו הקדוש, ורבנו ז"ל היה סגור בחדרו, והמתינו כל הקהל זמן רב שיקנס כדרךכו לעריכת השלחן, ונמשך הדבר כמה וכמה שעות, עד שנתאחרה השעה מאד. ומחמת שרבי שמעון היה שם כבן בית (היימישי), על כן ההין כנפשו לילך לעבר דלת חדרו של רבנו ז"ל, ונגע קלות בידיה הדלת (ער האט א ריר געטאן דאס קלאמקעלע), וראה איך שרבנו עומד בדבקות באמצע החדר בתוך שלולית של דמעות, כי הויל דמעות כנחל, עד שגשמעה הרטיבות בתנועות המנעל של רבנו⁵³ (די פאנטאפל האבן זיך געווארפן אין געפלאטשקעט אין די טרערן), ואת פניו הקדושים לא ראה, כי פני רבנו היו אל פנים החדר; ונבהל רבי שמעון עד מאד מן המראה, וסגר את הדלת ושכב אל מקום השלחן, והצטער על מעשהו זה. ותכף ומיד אחר כך נכנס רבנו למקום הקהל, וספר להם את כל המראה שראה בחלומו כפי המבאר בחיי מוהר"ן הנ"ל, והבינו אנשי שלומנו שאז בחדרו ראה רבנו את המראה הזה.

גם אמר אז רבנו: "איך האב זיך אויסגעקוקט צו מינע לייט, האב איך געזעהן זיי וועלן זיין ארעמעלייט; האב איך געפועלט ביי השם יתברך אז ס'זאל זיך דורכווארפן א מיצל" - "התבוננתי באנשי שלומנו, וראיתי שהם יהיו עניים⁵⁴; ובכן פעלתי אצל השם יתברך שיזרק ביניהם 'מיצל'⁵⁵" - כלומר שבכל עת יהיה ביניהם

והלך אל העיר, ולא הביא ספר, והשיב שאי אפשר להביא, כי בוודאי אסור לגלות בשביל מה צריכין הספר, ובהנע אי אפשר למצוא ספר. והיה לי יסורים גדולים על שאני נע ונד וגם אין לי שום ספר, כי יכולין לשכוח את הלימוד לגמרי. אחר כך חזר ובא הזקן הנ"ל ונשא ספר תחת זרועותיו, ושאלתי אותו: 'מה אתם נושאים?', והשיב: 'ספר. אמרתי לו: 'תנו לי הספר', ונתן לי, ולקחתי אותו, ולא ידעתי כלל איך להניח את הספר, ופתחתי את הספר ולא ידעתי בו כלל, והיה דומה בפני כלשון אחר וכתב אחר, כי לא ידעתי בו כלל כלל לא, והיו לי יסורים גדולים מזה, והייתי מתיירא גם מאותם חמישה אנשים, שכשיתודע להם זאת אולי גם הם ייפרדו ממני. ושוב קרא אותי הזקן לדבר עימי, והלכתי עימו, והתחיל שוב לדבר כנ"ל: 'איך עשית כזאת? איך אין לך בושה וכו' כנ"ל, הלא אפילו בגיהנם לא יהיה לך מקום להיטמן שם!'. אמרתי לו: 'אם היה אומר לי כזאת אדם מבני עולם העליון - הייתי מאמין לו; השיב: 'אני משם' - והראה לי דבר שהוא משם. ובא על דעתי המעשה של הבעל שם טוב ז"ל, המעשה הידועה שהסית אותו הבעל דבר, ואז היה סבור הבעל שם טוב ז"ל גם כן שאין לו עולם הבא, ואמר: 'אני אוהב את השם יתברך בלי עולם הבא; והשלכתי את ראשי לאחורי במרירות גדול מאוד, וכאשר השלכתי את ראשי כך - באו אלי ונתקצבו אלי כל הנוכחים למעלה שאמר לי הזקן להתבייש מהם, היינו זקני, והאבות, וכו' וכו', ואמרו לי הפסוק 'ופרי הארץ לגאון ולתפארת' (ישעיה ד ב), ואמרו לי: 'אדרבא, נהיה מתפארין בכסו, והביאו לי כל האנשים שלי, ובני (כי גם בני נפרדו ממני בתחילה בעת הנ"ל), ודיברו על ליבי דברים כאלו ההפוך מהנ"ל. מה שהשלכתי את ראשי, אם היה אדם שעבר שמונה מאות פעמים על כל התורה כולה, אם היה משליך את ראשו במרירות כזה - בוודאי היו מוחלין לו. ושאר הטוב איני רוצה לספר לכם; כי בוודאי היה טוב'.

⁵³ ראה עוד לעיל חלק א' סימן ק"ט.

⁵⁴ גם דבר זה הוא מעצות הבעל דבר' לנקום רבינו ולעמוד כנגדו, כי גם באופן כזה הוא רוצה להסתיר את אור רבינו הנמצא בעולם, על ידי שאנשו יהיו דוויים וסחופים בעוני ובדוחק, ויזדקקו לבקש נדבות. (ר"ל); ראה ליקוטי קמא סימן רכ"ח מענין 'מי גי איתך' (ישעיה נד טו) - 'בעניותך' (ילקו"ש ישעיה תעט); וראה יבמות כד: ורש"י שם). בעת שישראל סחופים בעוני ודוחק וכו', עיין שם; ובישיחות הר"ן סימן ד': 'קשה מאוד מאוד שיהיה מעות לאיש כשר וכו', עכשיו קשה וכבד מאוד שיהיה להכשירים עשירות'.

⁵⁵ 'מיצל' פירושו כובע, והיו משתמשים בתיבה זו באוקראינה בתור כינוי לאדם עשיר, מפני שדרכם של העשירים היתה לחבוש כובע נאה. (ר"ל"י).

אחד שִׁהָיוּ לוֹ מַעוֹת יוֹתֵר מִשָּׂאֵר אַנְשֵׁי שְׁלוֹמְנוֹ⁵⁶. (וְזֶהוּ "צוֹפִיָּה הַלִּיכוֹת בֵּיתָה" (משלי לא כז), שֶׁהַצְּדִיק צוֹפֶה וְרוֹאֶה לְמַרְחוֹק אֶת הַלּוֹךְ בֵּיתוֹ וְאֲנָשָׁיו⁵⁷).

וְאָמַר עוֹד רַבְּנוֹ: "עַס וְעוֹט זַיִן אֲמָאֵל אֶ צִיִּט, וְוַאֵס סַע וְעוֹט בְּלִיבָן בִּי מִיר פִּינַעַף מְעַנְטִשְׁוֹן" - "עוֹד יִגִּיעַ פַּעַם זְמַן וְעַת כְּזֶה, שִׁישְׂאָרוֹ אֲצִלִּי חֲמֹשֶׁה אֲנָשִׁים"; כִּי רַבְּנוֹ רָאָה אֶז בְּחִזּוֹנוֹ אֶת כָּל הַיְסוּרִים, הַמַּחְלָקָת, הַרְדִּיפוֹת הַעֲצוּמוֹת וְהַעֲנִיּוֹת הַמְּפִלְגֹת שִׁיעֲבְרוּ וַיִּסְבְּלוּ אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוֹ, עַד שֶׁלֹּא יִשְׂאָרוּ מֵהֶם כִּי אִם חֲמֹשֶׁה אֲנָשִׁים בְּלָבָד.

וּמִשָּׁה חִינְקָע'ס שֶׁהָיָה אֶז אֲדָם גְּדוֹל (א' כלי) וּבְנֵו שֶׁל רַב, הַתְּפָאָר אֶז בְּעֲצָמוֹ וְאָמַר לְרַבְּנוֹ: "רַבִּי, אֵיךְ וְעוֹל זַיִן צְרוּיִשְׁוֹן דִּי פִינַעַף! - "רַבִּי, אֲנִי אֶהְיֶה בֵּין אֱלוֹ הַחֲמֹשֶׁה!"; וְהַשִּׁיב לוֹ רַבְּנוֹ בְּלִשׁוֹן הַמְּשֻׁנָּה (אבות פ"ב מ"ד) "אֵל תֵּאֱמִין בְּעַצְמְךָ, זֶאֱלֹסְט נִישְׁט גְּלִיבָן אֵין זִיךְ! "⁵⁸.

דְּבָרֵי רַבְּנוֹ הַתְּקִימוֹ בְּעַת הַמַּחְלָקָת הַגְּדוֹלָה שֶׁהִתְעוֹרְרָה אַחַר כֵּף עַל מוֹהֲרַנְ"ת, שֶׁהָיָה זְמַן כְּזֶה שֶׁלֹּא נִשְׂאָרוּ עִמוֹ כִּי אִם חֲמֹשֶׁה אֲנָשִׁים בְּלָבָד שֶׁהָיוּ דְבוּקִים אֵלָיו בְּשִׁלְמוֹת, הֵם אֲשֶׁר הִטּוּ שִׁכְמָם (ז"י הַאֲבָן גְּעָגֵבָן א פְּלִיִּצְעֵי) לְסִיעַ בִּידוֹ וְהָיוּ לְמִשְׁבִּיבַת נַפְשׁ עֲבוּרוֹ, וְעֲלִיהֶם בְּעֶקֶר הַתְּגַבְרָה תְּבַעֲרַת הַמַּחְלָקָת, כִּי שָׂאָר אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוֹ לֹא הָיָה בְּכַחַם לְעַמֵּד בְּרִישׁ גְּלִי עִם מוֹהֲרַנְ"ת לְרַב תְּקָה הַהִתְנַגְּדוֹת עֲלָיו שֶׁהָיְתָה בְּלִי גְבוּל, וְאֲשֶׁר הִגִּיעָה עַד כְּדֵי סִפְנַת נְפִשׁוֹת מִמֶּשֶׁשׁ⁵⁹; וְגַם מִשָּׁה הַנִּלְהָטָה כִּידוּעַ אֶת לְבָבוֹ מְאֹד, עַד שֶׁבָּא אֶף הוּא לִידֵי מַחְלָקָת עַל מוֹהֲרַנְ"ת וְעַל אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוֹ⁶⁰.

⁵⁶ ואכן בכל זור ודור עוד מזמן רבינו, גם בזמן מוהרנ"ת וגם בדורות שאחר כך עד דורנו אנו, היה תמיד נמצא בינינו 'מיצל' שכזה; ואנשי שלומנו היו אומרים שזה עם המיצל' צריך שיהיה לו שְׁכָל ודעת להשתמש כהוגן עם כספו ועשירותו לטובת אנשי שלומנו, כי זכה לדבר זה בכדי שסייע להם, ואם יתגאה וימעול חס ושלום בתפקידו, ולא ישגיח לרחם על העניים - תעבור זכות זו מידו, ויישאר כשאר עניי אנשי שלומנו, כי יכולין לקחת ממנו תפקיד זה, ואין לו שום ביטחון ומבטח שיישאר בעשירותו כל הימים - "זֶאֱלֹסְט הַאֲבָן שְׁכָל, מְעַן קַעוֹ דִיר מֵאָן אוֹיס מִיצַל!". (רל"ז).

⁵⁷ ראה ב'ליקוטי הלכות' השקמת הבוקר ד' אות י"ח: "וזהו 'צופיה הליכות ביתה', שצופה הילוך ביתו איך יתנהג לעולם באופן שלא תכבה נרו לעולם ועד, שיהיה נשאר השארת חכמתו לדורי דורות לנצח וכו'".

⁵⁸ וראה ב'ליקוטי הלכות' בשר בחלב ה' אות ח': "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" - 'בעצמך' דייקא, כי כשהוא 'בעצמו', דהיינו שחולק עצמו מהצדיק האמת - בוודאי אין לו להאמין בעצמו, כי ייפול באין סומך וכו'; ועל פי זה מבואר היטב עניין זה: ואל תאמין בעצמך - עד יום מותך; עד שתקיים 'אדם כי ימות באהל' (במדבר יט יד), דהיינו להמית עצמך ולמסור נפשך בשביל להיות באוהל הצדיק האמת ולהתקרב אליו (ועיין ברכות ג.ג.), ואז לא תהיה 'בעצמך', כי תהיה מקושר ונכלל בהצדיק האמת, ואז תהיה בטוח ממכשולו, עיין שם; ובעלים לתרופה' במכתב ממצאי שבת שירה תקצ"ה: "ואתם אנשי עיר ברסלב ממש לא טעמתם עדיין צער ומרייות ומניעות עד הנה, ועתה מה אעשה לכם אחי ורעי. ההכרח שיעבור על כל אחד מניעות ונסינות רבות מעודו עד זקנתו, אשרי מי שיעמוד בהם, כאשר אתם רואים מה שנעשה עם משה חניקע'ס, אשר כל העולם, אפילו מתנגדים, תמהים ושוחקים ממנו, שנחלק ונפל כל כך כתוא מכמר (לשה"כ ישעיה נא כ), השם יתברך ירחם עליו ויקימו וישיבו אל האמת מהרה, אבל לעת עתה צרתו היא צרה אמינית גדולה וכפולה ומכופלת מכל צרותינו, אוי לזקנותו, שאובד בחינם בכל יום מה שאובד; וכבר היו לעולמים מעשיות כאלה, כמו שאמרנו רבותינו ז"ל על המשנה 'אל תאמין בעצמך עד יום מותך'", [וראה עוד להלן חלק ג' סימן תתקי"ד].

⁵⁹ אין הויכחה לומר ששאר אנשי שלומנו עזבו את מוהרנ"ת לגמרי בעת המחלוקת, אלא שאותם חמישה מאנשי שלומנו מיוחדים היו בכך שהיו שחכמם כדבעי ונשאר לעמוד לימין מוהרנ"ת בפרהסיא בתמימות, בשלימות ובמסירות נפש, כמו שהיה צריך להיות - "גְּעָבָן א פְּלִיִּצְעֵי פִאָר רַבִּי נְתוּנָן אֲזַי ווי עַס דֶּאָרְךָ צו זַיִן, און בְּלִיבָן אֲזַי ווי מְעַן דֶּאָרְךָ בְּלִיבָן", וכעין המבואר בזהר הקדוש (חוקת דף קפד. ומובא ב'ליקוטי קמא סימן נה): "הא ימינא דילי אסתלק", היינו שאהרן הכהן היה נקרא בשם 'יד ימינו של משה רבינו; כי שאר אנשי שלומנו הרבים היו אז מוכרחים לנהוג בצינעא וכאנוסים מאימת המציק, שהיה עד כדי סכנת מיתה, השם ישמרנו. (רל"ז).

⁶⁰ וכשהיו אנשי שלומנו מדברים משיחה זו, היו לוקחים מכאן דבר מוסר גדול ועצום, שכפי גודל ועוצם ההעלמה וההסתרה שבזה העולם, יכול אחד להיות מקורב אצל רבינו, ואף לתמוך בו, ולקבל הרבה טובות ממנו הן ברוחניות והן בגשמיות - ואף על פי כן "עשיר

וְהָיוּ אַנְשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ מוֹנִים אֶת אוֹתָם הַחֲמֶשֶׁה שְׁנוֹתָיו דְּבוֹקִים בְּמוֹהֲרַנְ"ת ז"ל, וְאֵלוּ הֵם: הָרֵאשׁוֹן הֵלֵא הוּא בְּנוֹ רַבִּי יִצְחָק, וְרַבִּי נַחֲמָן טוֹלֵטְשִׁינְעֵר, וְרַבִּי מֶרְדְּכַי בֶּן רַבִּי יַעֲקֹב מְטוֹלֵטְשִׁין הַמְּכַנֶּה מֶרְדְּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה⁶¹, וְרַבִּי נִתָּן בֶּן רַבִּי יְהוּדָה בַּעַל 'קֶנְטֶרְס הַצְּרוּפִים' (הַמְּכַנֶּה רַבִּי נִתָּן בֶּן רַבִּי לֵיִבְלִי רֵאוּבֵנִס), וְרַבִּי אֶפְרַיִם בֶּן רַבִּי נִפְתָּלִי⁶²: (שם ש"ד)

בְּתַחֲלַת הַמַּחֲלָקֶת, בְּיוֹם שְׂמִיחַת תּוֹרָה, הִבְחִין רַבִּי נַחֲמָן טוֹלֵטְשִׁינְעֵר אִיד שְׂמֵשָׁה חִינְקֵעִס קָרַב לְבוֹא לְבֵית מוֹהֲרַנְ"ת, וְכִשְׁהוֹדִיעַ זֹאת לְמוֹהֲרַנְ"ת בְּקֶשׁ מוֹהֲרַנְ"ת מִמֶּנּוּ וְאָמַר לוֹ: "גַּיִי אַרוּס, זְאֻלְסֵט נִישְׁט זַיִן" - "צֹא הַחוּצָה, כְּדֵי שְׁלֹא תִהְיֶה נוֹכַח בְּפִגְשִׁתְּנוּ" - וַיֵּצֵא רַבִּי נַחֲמָן מִהַסְּפָה, אוֹלָם מִחֲמַת רְצוֹנוֹ לְשִׁמְעַת אֶת דְּבָרֵיהֶם נִחְבָּא בְּסִמּוּךְ וְהָטָה רֵאשׁוֹ מֵאַחֲרֵי הַסְּכָךְ לְשִׁמְעַת אֶת דְּבָרֵיהֶם.

וְנִכְנַס מִשָּׁה חִינְקֵעִס לְסִפְתַּת מוֹהֲרַנְ"ת, וְשָׁמַע רַבִּי נַחֲמָן אִיד שְׂמוֹהֲרַנְ"ת פּוֹנֶה אֵלָיו וְאָמַר לוֹ בְּלִשׁוֹן תְּמִיחָה: "דוּ זְאֻלְסֵט זִיד לְאַזֵּן אֶפְנֵאֲרֵן ! ? דוֹרְךְ וְוַעֲמֵעֵן הָאֶסְטוּ קִינְדֵרֵר ? נִישְׁט דוֹרְךְ מִיד, וְוַאס אִיד הָאָב דִּיר גַּעֲזֵאָגֵט: 'אַזוֹי הָאָב אִיד גַּעֲהֶערֵט פּוֹן דַּעַם רַבִּינֵן, אַז מִשָּׁה וְוַעֲט זִיד גַּטִּין אִון עַר וְוַעֲט חֲתָנָה הָאָבֵן - וְוַעֲט עַר הָאָבֵן קִינְדֵרֵר' ? זְאֻלְסֵטוּ לְאַזֵּן אֶפְנֵאֲרֵן זִיד אַז אִיד בֵּין דִּיין שׁוֹנָא ? !" - "שְׁגַם אֶתָּה תִּנְיַח לְרַמּוֹת אֶת עֲצָמָךְ ? ! מִהִיכֵן זְכִיתָ לְבָנִים ? וְכִי לֹא הִיְתָה זֹאת מִמֶּנִּי, שְׁאַנִּי אֶמְרֵתִי לָךְ: 'כֶּף שְׂמַעְתִּי מִרְבֵּנוּ: כִּשְׂמֵשָׁה יִתְגַּרֵּשׁ וְיִתְחַתֵּן בְּשֵׁנִית - אַזִּי יִזְכֶּה לְבָנִים' ? שְׂאֵתָה תִּנְיַח לְהִטְעוֹת אֶת עֲצָמָךְ שְׁאַנִּי שׁוֹנָאָךְ חֵס וְשָׁלוֹם ? !" - וְעוֹד כְּהֵנָּה וְכֵהֵנָּה דִּבֵּר עִמּוֹ מוֹהֲרַנְ"ת דְּבָרִים הַמְתִּישְׁבִּין עַל הַלֵּב, עַד שֶׁהִשִּׁיב לוֹ מִשָּׁה הַנִּל: "אִיד הָאָב חֲרָטָה" - "אַנִּי מִתְחַרֵּט", וְכִשְׁבָּא לְבֵיתוֹ שְׁלַח יַיִן טוֹב לְמוֹהֲרַנְ"ת לְכַבּוֹד יוֹם טוֹב; אוֹלָם מִיָּד אַחַר כֶּף הַפֶּךְ שׁוֹב לְהִיּוֹת לוֹ לְשׁוֹנָא וְלְחַלֵּק עֲלָיו מֵאֵד: (שם שמה)

בַּעַת שְׂמוֹהֲרַנְ"ת הָיָה מְשַׁלַּח כְּאִמּוֹר לְנַעֲמָרוֹב, כִּשְׁהִגִּיעַ עָרַב סְפּוֹת לֹא הָיָה לְמוֹהֲרַנְ"ת מְקוֹם מוֹכֵן שָׁם לְסִפְהָ, וְרַבִּי נַחֲמָן טוֹלֵטְשִׁינְעֵר הָיָה דוֹאָג כִּדְּוַע לְכָל צָרְכָיו, וּבִפְרָט בִּידְעוֹ שְׂמוֹהֲרַנְ"ת נִצְרָךְ עֲתָה לְסִפְהָ בְּנוּיָה הֵיטֵב כְּדֵי שְׁלֹא תִשְׁלַט בָּהּ הַרוּחַ, כִּי כְּבָר חָלָה אַז מוֹהֲרַנְ"ת בְּחָלִי הַמַּעֲיֵם - עַל כֵּן עָמַד רַבִּי נַחֲמָן בְּעָרַב חַג הַסְּפּוֹת בְּמִשְׁךְ כָּל הַיּוֹם, וְהָיָה מִיָּגַע עֲצָמוֹ בְּבִנְיַת הַסִּפָּה בְּלִבָּנִים וְטִיט כְּדְבָעִי, וְדָרְךְ בְּעֲצָמוֹ אֶת הַטִּיט וְכוּ', כְּדֵי שְׁיִוָּכַל מוֹהֲרַנְ"ת לְעַסֵּק שָׁם בְּעִבּוֹדַת ה' בְּחֻצוֹת הַלַּיְלָה, וְשְׁלֹא תִזְקַנּוּ הַרוּחַ וְכִיּוֹצֵא⁶³.

יענה עזות" להפוך אחר כך ליבו להיות חולק גדול ונורא כזה. ולחלל כל כך את שם רבינו. וראה את בקשת רבינו מאיתנו במכתבו מאוסטרהא (בריש 'עלים לתרופה') שלא נשכח את הטובות שעשה עם כל אחד ואחד עד הנה, ואיך מצא אותנו כשכבא לברסלב, וכמה כוחות ברוחניות ובגשמיות השקיע סביבנו וכו', עיין שם. (רל"י).

⁶¹ ראה לקמן סימן ש"ט.

⁶² וסימנך: "עיני בנאמני ארץ לשבת עימדי וכו'" (תהלים קא ו), כי בתיבת 'נאמני' רמוזים ראשי התיבות של שמותיהם: נ'חמן, א'פריים, מ'רדכי, נ'תן, י'צחק, והם שנותרו כאמור נאמנים בכל נימי נפשם למוהרנ"ת ז"ל.

⁶³ ראה 'עלים לתרופה' במכתב מנעמרוב יום א' מחרת יום הכיפורים תקצ"א: "יחולל ה' מעתה שיהיה שלום ואמת בעולם. כעת אני שולח אחרי זוגתי שתבוא לפה עם בני הקטנים שיחיו, ומאליך תבין שאין לי דירה כראוי, אך ההכרח לשלוח אחריהם; כי אני לי פה מקום לאכול בסוכה, כי אני אפשר לי לאכול אצל אחי בסוכה, כי יושב בשכינות, ואי אפשר לבאר הכל"; [וראה עוד שם במכתב מיום ב' ר"ח חשוון תקצ"א]: "תראה לדבר הרבה עם מוסר כתב זה רבי נחמן נרו יאיר, אפשר יספר לך מעט כפי תפיסת דעתנו את כל החסדים והנפלאות שעשה השם ויתברך עימנו בימים האלו וכו', הרבה יש לכם חלק בזה, מה שזכיתם שיהיה לכם חלק בהסוכה החדשה שישבת בה בסוכות הזה בחסדו הגדול, כאשר תשמע קצת ממוסר כתב זה נפלאות על עניין 'סוכה חדשה', שצריכה הסוכה להיות חדשה, כי סוכה ישנה יש פוסליו (סוכה פ"א מ"א)", וזה בחינת תפילה חדשה; אבל הכל נתחדש בשנה הזאת דייקא, שזכיתי לסוכה חדשה, ברוך השם אשר זיכה אתכם להיות לכם חלק בזה, והעיקר הוא חלקך העולה על כולם".

אחר כך בליל יום טוב כשִׁישְׁבוּ בַסֶּכָה, נִעְנְה רַבִּי נַחֲמָן וְאָמַר לְמוֹהַרְנ"ת: "אִז מֵעַן הָאֲרוּעֵט זִיף אֶפּ אוֹיף דִּי סֶכָה - פִּילֵט מֵעַן אַ אַנְדֶּרְע טַעַם!" - "כְּשִׁמְיָגְעִין אַתְּ עֲצָמוּ כָּל הַיּוֹם בְּעֵשִׂית הַסֶּכָה - אִז טוֹעֵמִין טַעַם אַחַר בְּהַסֶּכָה!". הַשִּׁיב לוֹ מוֹהַרְנ"ת: "דָּאס הָאָסְטוּ נָאךְ נִישְׁט גֶּעפִילֵט, שְׂרִיעֵין צו ה' יִתְבָּרַךְ אַגְאָנְצֵן טַאג יִהְטֵעִימִי נָא טַעַם סֶכָה!" - וְאוּסְפָּאָרָא טַעַם דּוּ וְוַעֲסֵט דְעִמְאֵלֵט פִּילֵן...". - "זֶה עֲדִין לֹא הִרְגִּשְׁתָּ, לְצַעֵק כָּל הַיּוֹם לְפָנֵי ה' יִתְבָּרַךְ ה'טֵעִימִי נָא טַעַם סֶכָה!" - אִיזָה טַעַם תְּחוּשׁ אִז בְּהַסֶּכָה...⁶⁴: (סיפורה רבי אברהם ב"ר נחמן) (שם ת)

בַּעַת הַמַּחְלָקֶת עַל מוֹהַרְנ"ת שְׂכִידוּע אָרְבוּ הַמַּתְנַגְדִּים לְנַפְשׁוֹ, עַל כֵּן לֹא הָיָה מוֹהַרְנ"ת הוֹלֵךְ לְמַקְוֵה לְכַדּוֹ, אֲלֹא רַק בְּלוּי אֶחָד מְאֻנְשֵׁי שְׁלוֹמְנוֹ⁶⁵, וּפְעַם הָיָה מוֹהַרְנ"ת בְּמַרְחֵץ בְּאוֹמָאן הִנְקֵרָא 'פִּיצִיא'ס בְּאֵד' (הַמַּרְחֵץ שֶׁל פִּינְחָס), עֲמַד שָׁם גַּם הַמַּתְנַגֵּד שְׁנִיאֹר דָּוִד, וְרָצָה לְשַׁפֵּךְ עַל מוֹהַרְנ"ת דְּלֵי מִים רוֹתְחִים וּלְהַכּוֹתוֹ; וְאוֹלָם רַבִּי נַחֲמָן שׁוֹלְטֵשִׁינְעֵר שְׁלוֹהַ אֶת מוֹהַרְנ"ת הַבְּחִין בּוֹזָה, וְאֶחָז בּוֹ וְכַפֵּף אֶת יָדוֹ עַד שֶׁנִּשְׁפָּכוּ הַמִּים שְׁבָדְלִי, וְסַפֵּל אֶת מְזַמְתּוֹ. אַחַר כֵּךְ כְּשֶׁהִתְלַבֵּשׁ מוֹהַרְנ"ת וְהִבְחִין בְּנַעֲשֵׂהָ, אָמַר: "עַר וְוַעֲסֵט שׁוֹיִן הָאֵבֶן אֲלֵטַע מוֹיִדִין" - "כְּכַר יִהְיוּ לוֹ בְּנוֹת זְקֻנוֹת"; וְכֵן הָיָה, שְׁפָל בְּנוֹתָיו לֹא נִשְׂאוּ⁶⁶. רַבִּי לױ יִצְחָק עוֹד הִכִּיר אוֹתָן כְּשֶׁהָיוּ כְּכַר בְּגִיל שְׁמוֹנִים וְשִׁבְעָה - שְׁמוֹנִים וְשִׁמּוֹנָה, וְהָיוּ מְכַנִּים אוֹתָן "דִּי אֲלֵטַע מוֹיִדִין" (הַבְּנוֹת הַזְּקֻנוֹת), וְהַפֵּל יָדְעוּ שֶׁנַּעֲנְשׁוּ עַל יְדֵי קַפִּידַת מוֹהַרְנ"ת⁶⁷: (שם תמ)

אָבִי ר' נַחֲמָן מְטוּלְטְשִׁין, כִּי הִגִּיעוּ הַמַּכְתָּבִים מִהָרֵב הַנ"ל לְטוּלְטְשִׁין, לֹא הָיָה אִז בְּבִיתוֹ, וּבְכוּאוֹ לְבִיתוֹ עָיַף וְיָגַע בְּדַרְכּוֹ לְאִין שְׁעוֹר, כִּי מַחְמַת רַב עֲנִיוֹתוֹ הִלֵּךְ בְּרַגְלָיו, כְּשֶׁרָאָתָה אוֹתוֹ אֲשֶׁתּוֹ וְחוֹתָנּוֹ זָרוּ אוֹתוֹ לְכַרַח מִיַּד טָרַם יוֹדַע לְהַמַּתְנַגְדִּים כִּי בָא לְבִיתוֹ, כִּי מִי יוֹדַע כַּמָּה הַכְּאוֹת יִתְנוּ לוֹ. אֲבָל מַחְמַת שְׁלֵא הָיָה בּוֹ עוֹד כַּח לִילֵךְ מֵרַב עֵיפּוֹתוֹ כִּנ"ל, הִלֵּךְ רַק עַד קֶצֶה הָעִיר וַיִּכְנַס לְבֵית אִישׁ אֶחָד שְׁלֵא הָיָה מַתְנַגֵּד וְלָן אֲצֻלוֹ עַד הַבֶּקֶר וְהַשְּׂפִים בַּבֶּקֶר וְיִלֵּךְ מִשֶּׁם לְאוּמָן כִּנ"ל.

דֶּרֶךְ הַלִּיכְתּוֹ עֵבֶר דֶּרֶךְ עִיר מֵאֲחִילִפְקַע, וּמַחְמַת שְׁלֵא הָיָה אָבִי לְבוּשׁ בְּבָגְדִים פְּרָאוּי, הֵן בְּגוּפוֹ וְהֵן בְּרַגְלָיו, וְהִקַּר הָיָה אִז חֲזֹק מְאֹד, וְיִירָא שְׁלֵא יִתְקַרְרוּ רַגְלָיו לְגַמְרֵי חֶסֶד וְשָׁלוֹם, וְהַבִּין שֶׁמְכַרְךָ עַל כָּל פְּנִים לְכַנוּס לְאִיזָה בֵּית לְהַתְחַמֵּם, אֲבָל מַחְמַת שְׁהָעִיר הַנ"ל הִיא כְּעֵין כְּפֹר, כִּי רַבָּם כְּכֹלָם שֶׁל הַתּוֹשְׁבִים מִשֶּׁם הָיוּ עַרְלִים, עַל כֵּן לֹא יָדַע לְאִיזָה בֵּית לְהַכְנִס. וְאַחַר כֵּךְ פָּגַע בְּרַחוּב אֶת יְהוּדֵי אֶחָד, וַיִּבְקֶשׁ אוֹתוֹ לְהִרְאוֹת לוֹ לְאִיזָה בֵּית לְהַכְנִס לְהַתְחַמֵּם. וּמַחְמַת שְׁפוּעֵלִי שָׁקַר עָשׂוֹ אִז חִיל וְעִבְרוֹ אִז כַּמָּה חֲדָשִׁים אֲשֶׁר בְּכָל הַבָּתִּים מִהָעִירוֹת הַנ"ל לֹא

⁶⁴ ועיין בליקוטי קמא סימן כ"א אות ג': "ושפע אלוקי הזאת הוא בחינת סוכה, כי סוכה היא בחינת 'שסכה ברוח הקודש' (ראה סנהדרין טו). כי רוח הקודש הוא שפע אלוקי וכו', ועיין שם בהמשך המאמר גם מעניין 'צעקתנו יודע תעלומות' (רל"ו).

⁶⁵ וראה לעיל סימן שצ"ו שמוהרנ"ת היה הולך אז פעמיים בכל לילה למקוה, פעם לפני חצות הלילה, ופעם לפנות בוקר קודם התפילה. (רל"ו)

⁶⁶ ראה 'איוב' יח ט': "לא נין לו ולא נכד בעמו ולא שריד במגוריו"; מענין 'ענוש לצדיק' ראה 'שבחי הר"ן' חלק ב' סימן כ"ט. 'עלים לתרופה': מכתב מיום ו' במדבר תקצ"ב, ומכתב ממוצאי שבת שירה אור ליום א' תקצ"ה.

⁶⁷ וראה גם כעין זה המעשה המובא במכתב רבי נתן ב"ר יהודה (מכתב ל"ז מיום ה' תענית אסתר): "וגם תכתבו לי מה עושה ידידי אוהבי באמת אשר הציל את אדוננו מורינו ורבינו מוה"ר נתן מחרפות ומבזיונות באומאן, מוריני הרב רבי איצילע נ"י; ושם במכתב מיום ה' כי תשא תרל"ו: "ולידידי אוהב נפשי רבי איצילע נרו יאיר, ה' יתברך ירחם עליו בזכות המסירות נפש שהיה לו במלבושים של אדוננו מורנו ורבינו רבי נתן ז"ל". (רל"ו).

פסקו ערב ובקר מלדבר דברי ריב ומצה, איך שצריכים לרדף את הברסלב, השיב לו היהודי הנ"ל אפשר אתה ברסלב, ואם ברסלב אתה, יהרגו אתכם מיד בלי ספק.

ואבי ז"ל כששמע זאת השיב לו בלשון תמיה, חדוש לי עליכם שתחשדו אותי בזה. ואז הראה לו לאיזה בית לכנוס, ויעמד אצל תנור החרף להתחמם ובצד השני של התנור עמד שם עריסה שתינוק קטן שכב שם, והתינוק צעק מאד ואיש אחד עמד ונענע את העריסה כדי שתפעל על התינוק, אך התינוק החזיק בצעקתו ויכעס האיש על התינוק, ור' נחמן הנ"ל שמע שאמר בכעסו על התינוק, הנה הוא צועק כמו ברסלב בתפלתו. ויפל פחד גדול עליו עד שזרו עצמו לילך משם מיד, והלך משם עד שבא לאומן, והיה שם עד קדם פסח. כי היה שם באומן גביר אחד ר' אברהם שהיה מאנשי השם, גם היה לו ארבע אותות הכבוד (מאנדאליז) מהקיסר ירום הודו דרוסיא, והטיל אימה על המתנגדים והזהירם שלא יעשו שום רעה לאנשי מוהרנ"ת עד שישבו שם אנ"ש לבטח. (ימי התלאות)

בשבת שירה היה מוהרנ"ת בטשערין, ואחר כך נסע לטרוביץ ומשם לאומאן. ור' יצחק בן מוהרנ"ת ז"ל שישב בטולטשין ניצל בזכות הגביר ר' יוסף הוזנער, שאמר למתנגדים שר' יצחק אינו חסיד כלל, ומה שנוסע לפעמים למוהרנ"ת הוא מהכרח כיבוד אב. ומוהרנ"ת כתב לו מאומאן: 'ר' נחמן מטולטשין פורס שלומך, והוא החיה אותי מאד מה שמצאתיו פה בשלום והכל ישועת ה' ונפלאותיו, ובכל יום ובכל עת ורגע אני רואה דבריו הקדושים זכרונו לברכה שאמר בצר הרחבת לי, וזה עקר חיותי עתה:' (מכתב קעב)

'השם יתברך חמל עלי וסבב לטובה שיש לי כאן חדר מיוחד יפה ונאה עם כל ההצטרפות תהלה לאל טיאי וקאווי וכל מה שמכרח לחיי האדם, ואנשים משמשים באהבה רבה הוא ר' נחמן מטולטשין ושאר אנשי שלומנו, וגם תהלה לאל יש לי עם מי לדבר מעסקנו הקדושים, ותהלה לאל אנו הולכים כמעט בכל יום על ציון הקדוש.' (מכתב קעה)

מספר ר' אברהם שטרנהארץ איך התחילה המחלוקת לדעוך, כפי מה ששמע בזה ממשפחתו ובפרט מ'ר נחמן טולטשינער, שפעם היו אצלו שלשה מלתמידיו: ואמר להם אתם שלשה כהן לוי ישראל, כי הרב נחמן פסחלים היה כהן, ור' נחמן טולטשינער היה לוי, והרב נחמן בר' יהודא ליב הוא ישראל, וזה כל"י שלמה, והרודף היה כלי נשברה, וכך היה. (טובות זכרונות ח)

עסקו עם מוהרנ"ת בהדפסה

בשנת ת"ר רצה מוהרנ"ת לנסע לבראד, כי היו לו רמזים מרבנו זכר צדיק וקדוש לברכה לנסע לשם, ורצה אז גם להדפיס את ספרו הקדוש 'לקוטי הלכות' שם בגאליציא; כי במדינת רוסיא לא יכלו להדפיס ספרי רבנו, כי היו מהשבעה ספרים שלא הרשה הצנזור של הממשלה להדפיס, כמו גם ספרי הזהר הקדוש וספרי

מִרְן הַבַּעַל שֵׁם טוֹב, וְכֵן סִפְרֵי הָרֵב בַּעַל הַתְּנַיָּא וְכוּ', וּמִטַּעַם שְׁאָמְרוּ שְׁסַפְּרִים אֵלּוּ עוֹשִׂין אֶת בְּנֵי הָעוֹלָם בַּעֲצָבוֹת וּמְרָה שְׁחוּרָה, וְהַצְּרִכוּ לְנִסְעָה לְהַדְפִּיסָם חוּץ לְמַדְיָנָה.

וְהִנֵּה אַז בְּשַׁנַּת ת"ר אָמְרוּ הָעוֹלָם שִׁיבֹא מְשִׁיחַ בְּשָׁנָה זוֹ, וְאָמַר מוֹהֲרַנ"ת שְׁבוּדָאֵי לֹא יבֹא בְּשָׁנָה זוֹ⁶⁸, וּמָה שְׁכָתוּב בְּזוֹהַר (וִירָא קִיז). שְׁבִשְׁנַת ת"ר יִפְתָּחוּן תְּרַעֵי דְחֻמְתָּא לְעֵלָא וּמְבוּעֵי דְחֻמְתָּא לְתַתָּא - כּוֹנֵת הַדְּבָרִים הַיֵּא שִׁיכוֹל לְהִיּוֹת שְׁמַהֲיּוּם אִם יִתְחַיל אָדָם דְּבַר שְׁבַקְדָּשָׁה - יוֹכַל לְגַמֵּר.

וְנִתְעוֹרַר אַז מוֹהֲרַנ"ת לְנִסְעָה כְּנ"ל, וְשָׂאֵל אֶת רַבִּי נַחֲמָן טוֹלְטְשִׁינְעַר אִם יִסַּע גַּם כֵּן עִמּוֹ, וְאָף עַל פִּי שְׂרַבִּי נַחֲמָן לֹא הָיָה לוֹ חֻשֶׁק - אָף אָף עַל פִּי כֵּן הָיָה יָרָא לְהִרְאוֹת לְמוֹהֲרַנ"ת שׁוּם רְמֵז נֶגֶד זֶה, כִּי תַכְף לֹא יִרְצָה יוֹתֵר לְדַבֵּר מוֹהֲרַנ"ת אִודוֹת זֶה, עַל כֵּן הִשִּׁיב לוֹ מִיָּד: "אֲבִי אֵיךְ וְעוֹל נָאֵר אַ זְכִיָּה הָאֲבָן אַז אִיר זְאֵלֵט מִיר מִיט נַעֲמַעֵן" - "הַעֲקֵר שְׂרַק אַזְכָּה שְׁתַּקְחוּ אוֹתִי יַחַד עִמָּכֶם"; וְכֵן הוּוֹה, שְׁנִסְעָה עִמּוֹ, וְנִהְנָה מְזִה רַבִּי נַחֲמָן טוֹלְטְשִׁינְעַר כָּל יְמֵי חַיָּיו: (שִׁיש"ק הַחֲדָשׁ ב-תַּמַּט)

כְּשִׁנְסַע רַבִּי נַחֲמָן טוֹלְטְשִׁינְעַר ז"ל לְעֵלְמַבְעֵרְגָּה⁶⁹ לְהַדְפִּיס אֶת ה'לְקוּטֵי הַלְכוֹת', לֹא הָיָה לוֹ מַעוֹת אֲפִלּוּ כְּדִי כְּסוּי הוּצָאוֹת הַנְּסִיעָה, וְכָל שָׁכָן עַל הַהַדְפָּסָה. כְּשִׁכְתָּב לְמוֹהֲרַנ"ת מִדְּחַקוֹ הַגְּדוֹל, בֵּין דְּבָרָיו נָחַם אֶת עַצְמוֹ בְּמַכְתָּבוֹ עַל פִּי הַכְּתוּב "בְּטַח בָּהּ לֵב בַּעֲלָהּ וְשָׁלַל לֹא יִחְסֵר" (מִשְׁלֵי לֹא יֵא), דְּהִינּוּ שְׁלִבּוֹ בְּטַח בָּהּ יִתְבָּרַךְ שִׁימִין לוֹ מַעוֹת עַבּוּר הוּצָאוֹתָיו, וְעַל יְדֵי מִדַּת הַבְּטָחוֹן עַצְמָה - בְּוֹדָאֵי "שָׁלַל לֹא יִחְסֵר"⁷⁰: (שֵׁם תַּצ)

כְּשִׁנְסַע רַבִּי נַחֲמָן טוֹלְטְשִׁינְעַר לְהַדְפִּיס אֶת ה'לְקוּטֵי הַלְכוֹת' בְּחַיֵּי מוֹהֲרַנ"ת, לֹא הָיָה לוֹ עַבּוּר הַהוּצָאוֹת, וְגַם מוֹהֲרַנ"ת לֹא נָתַן לוֹ כְּלָל מַעוֹת. הוּא יִצָּא בְּעִנְיֹת בִּימֵי הַחֲרָף הַקָּרִים כְּשֶׁהוּא יַחְף וְלֹא מְנַעֲלִים לְרַגְלָיו, וְהָיָה צְרִיף לְקֶשֶׁר אֶת רַגְלָיו בְּבִלְוֵי סַחְבּוֹת, וּבְמִסְרִיּוֹת נֶפֶשׁ וְיִגְיַעָה עַצּוּמָה בְּקַר כְּזֶה הַגִּיעַ לְגַאֲלִי צִיָּא, וְהַדְפִּיס שְׁם אֶת הַכְּרָף הָרֵאוּן שֶׁל סִפְרֵי 'לְקוּטֵי הַלְכוֹת'⁷¹.

68 ראה בחיי מוהר"ן סימן תקכ"ז: "עכשיו אומרים העולם שיבוא משיח בשנת ת"ר לפרט קטן, ונדמה להם שיש רמזים בזוהר הקדוש על זה; ובאמת אז בוודאי לא יבוא בשום אופן, ויכול להיות שיבוא קודם לשנת ת"ר או לאחריו, אבל בשנת ת"ר - לא יבוא בשום אופן, מאחר שהעולם מצפין לאותו הזמן. והכלל: בכל עת וזמן שנמצאים מחשבי קיצים שאומרים שיבוא באותו הזמן - אז דייקא לא יבוא בשום אופן באותו הזמן, רק בוא יבוא לא יאחר (לשה"כ חבקוק ב ג) במהרה בימינו בהיסח הדעת לגמרי (ראה סנהדרין זצ), היינו שלא יחשבו כלל על אותו הקץ שיבוא - ופתאום יבוא במהרה בימינו, אמנ"; וראה עוד ה'ליקוטי הלכות' מתנה ה' אות ל"ג.

69 בזמן רבינו מנע וסר הצנזור שבמדינת רוסיה להדפיס שבעה ספרים, ביניהם ספרי זוהר הקדוש וספרי הרב בעל התניא וכו', ובכלל זה אסרו אחר כך אף את ספרי רבינו, בהטעמים שספרים אלו גורמים עצבות ומרה שחורה בעולם; ועל כן הוצרכו לנסוע חוץ לגבולות המדינה להדפיסם שם (ראה לעיל סימן תמט). (רל"ו); [ממכתבי מוהרנ"ת מובן שרבי נחמן נסע בעניין הדפוס כמה נסיעות, ללעמבערג ולשאר מקומות, ולבסוף נסע לעיר יאס שברומניה, ושם הדפיס את ה'ליקוטי הלכות'].

70 וראה 'עלים לתרופה' במכתב מוהרנ"ת מיום ה' שלח שנת תר"ב: "תראה ליתן לאשת רבי נחמן ארבעה זהובים בכל שבוע, וקיווית לה' שישלך לך בשלימות, ומה שיחסר חס ושלים - תחשב על חשבונך; ובוודאי לא תפסיד כלום, רק מה שאתה רוצה ליתן לו נדבת ליבך הטוב, או מה שתקבל מאחרים בשבילו. ותאמר לאשתו שנסע בסביבות אומאן לבקש טרף לביתו, מחמת שהשעה דחוקה לו ואינו יכול להתפרנס בביתו אפילו פרנסה דחוקה זאת, ולא תגלה כלל שנסע לדרך הנ"ל, ואקווה לה' שלא יתעכב הרבה. ומובטחני שתקיים כל דברי כראוי ותשתדל בטובת העסק ברצון טוב ובמעשה מה שצריך לזה, ואנחנו מחוייבים לעשות המוטל עלינו, וה' הטוב יגמור בעדינו לטובה, כי הוא יתברך רב להושיע".

71 "אין קעלט און אין באַרְוֵעס האט ער געבְּרַאכְט אַ לְקוּטֵי הַלְכוֹת!" - "בְּקוֹר וּבְרַגְלִיִּים יַחְפוֹת הוּא הִבִּיא לְדַפּוֹס אֶת ה'לְקוּטֵי הַלְכוֹת'!" (רל"ו).

הוא אף לא חיכה לאחר שבת, כאשר מוהרנ"ת משבחו במכתבו לבנו למחרת: 'ודע בני חביבי כי אַתְמוֹל הֵלַךְ מִפֶּה יְדִידֵנוּ ר' נַחְמָן נֵרוּ יְאִיר בְּשִׁבְלֵי הָעֶסֶק הַקְדוּשׁ אִיזָה שְׁעָה סְמוּךְ לַמְנַחָה יֵצֵא מִבֵּיתוֹ בְּרַגְלָיו בְּזִרְיוֹת לְדֶרֶךְ כְּזֶה, כִּי תִהְלֶה לְאֵל הוּא מִתְלַהֵב בְּחֶשֶׁק נִפְלֵא לְעֶסֶק הַזֶּה וְלֹא רָצָה לְהִתְעַכֵּב עַד אַחַר שֶׁבֶת קִדְשׁ. בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר בְּשִׁפְלָנוּ זָכַר לָנוּ, וּבְצַר הִרְחִיב לָנוּ שְׁנַמְצָאִים אֲנָשִׁים שְׁמַתְנַדְבִּים בְּמַעוֹתָם וּבְגוֹפָם לְזֶה, בְּזֶה אָנִי רוֹאֶה נִפְלְאוֹת ה' אֲשֶׁר אֵי אֶפְשֶׁר לְבָאֵר. רַבּוֹת עָשִׂיתָ אֹתָהּ ה' וְכו', אֲגִידָה וְאֹדְבָרָה עֲצֻמוֹ מִסֵּפֶר." (מכתב שצח)

אחר כך כִּשְׁשֵׁב לְבַרְסֵלֶב עִם ה' לְקוֹטֵי הַלְכוֹת' הַמְדַפֵּס בְּאַמְתַּחְתּוֹ, שֶׁבְחוּהוּ אֲנָשִׁי שְׁלוֹמְנוּ וְאָמְרוּ לְמוֹהֲרַנ"ת בְּפָנָיו: "מַעַן מַעַג אִים שׁוֹיֵן רוֹפֵן רַבִּי נַחְמָן!" - "מִתֵּר כָּבֵד לְקִרְאָתוֹ בְּשֵׁם רַבִּי נַחְמָן"; הֵינּוּ כְּאוֹת הוֹקֵרָה עַל מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים. הַשִּׁיב לָהֶם מוֹהֲרַנ"ת וְאָמַר: "וּוּאָס? לֵיִגֵּט אִים אֵיבְעֵר אוֹיְפֵן טִישׁ כֶּאֱפֵן אַ שְׁמִיץ! אַ דָּאָס אִיז דָּאָס?! - "מָה? הַשְּׁכִיבֻהוּ עַל הַשְּׁלַחֵן לְחַטּוֹף הַלְקָאָה! וְכִי זֶהוּ זֶה?! - כְּאוֹמֵר: וְכִי יֵצֵא כְּבֵר יְדֵי חוֹבְתוֹ בְּעוֹלָמוֹ?; וְאָמַר לָהֶם עוֹד: "אַ שְׂאֵלֶכֶטִיץ פּוֹן אַ אִיז אוֹיְךְ גּוֹט; אֶבְעֵר דָּאָס אִיז דָּאָס?! - "קְלַפֶּת בִּיעֵה גַם זֶה טוֹב; אַךְ זֶהוּ זֶה?! - כְּאוֹמֵר: אֶפְלוּ אִיזָה מַעֲשָׂה טוֹב קִטְּן וּמַעֲט קְלַפֶּת הַבִּיעֵה, רְאוּי כְּבֵר הָאָדָם לְהַשְׁתַּבַּח בּוּ; אַךְ לְקִרְאָה לּוֹ בְּשֵׁל כֶּךָ בְּשֵׁם רַבִּי, מְשַׁל הִיתָה זוֹ כֵּל חוֹבְתוֹ בְּעוֹלָמוֹ?

וְאָמַר רַבִּי אַבְרָהָם בֶּן רַבִּי נַחְמָן: "רַבִּי נַחְמָן הָאֵט שְׁטאַרְק גְּעֵהִיטֵן דְּעַם טאַטֵן עַר זָאל נִישְׁט פֶּאלֵן אִין גְּאוּה מִיט יִשׁוֹת" - "מוֹהֲרַנ"ת שְׁמַר מְאֹד עַל אָבִי שְׁלֵא יִכְשַׁל חֲלִילָה בְּשׁוֹם מַחֲשֶׁבָה שֶׁל גְּאוּה וְיִשׁוֹת, עַל כֵּן נִהְיָ כֶּךָ⁷²": (שיש"ק החדש תצג)

פַּעַם פָּנָה מוֹהֲרַנ"ת לְרַבִּי נַחְמָן טוֹלְטְשִׁינֵר וְאָמַר לוֹ קִטְע מִהַתְּפִלָּה: "אַשְׁרֵי אִישׁ שִׁישְׁמַע לְמַצְוֹתֶיךָ"⁷³, וְאָמַר: "לְקַנָּא - מְקַנָּא אָנִי רַק בִּיהוּדֵי כְּשֵׁר, מִי הוּא זֶה - אִינִי יוֹדַע, אַךְ מִי שִׁיְהִיָּה - הָרִי שְׁמִקְנָא אָנִי בּוּ; נַחְמָן, אַם אֹתָהּ יְהוּדֵי כְּשֵׁר - הָרִי מְקַנָּא אָנִי כֶּךָ!"⁷⁴ - "מְקַנָּא זֵינן - בֵּין אִיךְ נָאֵר מְקַנָּא אֵן עַרְלִיכְעֵר יוֹד, וְוַעֲר עַר אִיז - וְוִיִּים אִיךְ נִישְׁט, נָאֵר וְוַעֲר עַר אִיז - בֵּין אִיךְ אִים מְקַנָּא; נַחְמָן, אֶפְשֶׁר בִּיסְטוּ דְּעַר עַרְלִיכְעֵר יוֹד - בֵּין אִיךְ דִּיךְ מְקַנָּא!"; וְהַפְטִיר עַל זֶה רַבִּי אַבְרָהָם בֶּן רַבִּי נַחְמָן וְאָמַר: "אִיךְ שְׁהוּא, קְרָא מוֹהֲרַנ"ת בְּכָל זֹאת לְאָבִי יְהוּדֵי כְּשֵׁר...": (שם ג-רלא)

⁷² ראה עוד לעיל סימן רל"ג; מוהרנ"ת נתיירא מאוד מהסכנה הגדולה, שמה יתכנס בצדיק כזה כרבי נחמן איזו גיאיות או ישות, וזאת מחמת שהכירו מוהרנ"ת וידע את גדולתו באמת; פוק חזי ותשכח עד כמה העריכו על הליכותו להדפיס את ה'ליקוטי הלכות' במכתבו מיום ו' ערב שבת קודש לך לך שנת תר"ג. (רל"ו).

⁷³ וכשאנו מספרים מעשה זה אנו נזכרים בערגה בידידנו רבי ישראל כהן (תלמיד רבי אברהם ב"ר נחמן, ראה בערכו). איך שפעם באומאן בעת שהתפלל 'תפילה בכוח', כשהגיע לתיבות "אשרי איש שישמע למצוותיך" - כפל ושילש שוב ושוב את התיבות הללו בקול ובשגאה, ואנו עמדנו משתוממים לראותו חוזר שוב ושוב על תיבות אלו בדביקות כזו לה' יתברך. (רל"ו).

⁷⁴ ראה עוד 'שיחות הר"ן' סימן י"ד; 'חיי מוהר"ן' סימנים ר"ה ותק"כ.

סמיכתו ממוהרנ"ת

מוהרנ"ת היה נוהג לנסע ולשבת באותם המקומות אליהם היה רבנו נוסע בחייו, בכדי לדבר עם אנשי שלומנו מענין רבנו ז"ל וכן"ל.

והנה כשנסע בשנתו האחרונה (קיץ שנת תר"ד) כבר היה מוהרנ"ת חלוש מאד, כי סבל אז מאד מחלי המעים, וצריך אז עמו לנסיעתו את רבי נחמן טולטשינער, ובדרך נסיעתם אמר לו: "איך פאר דאך מיט דיר, ווייז איך דיר דעם וועג, איבער א יאר וועסטו שוין אליין וויסן די וועג" - "הרי נוסע אני עמך ומראה לך את הדרך, לשנה הבאה כבר תדע לדרך את הדרך"; ורמז לו בכך שבזאת השנה יסתלק⁷⁵: (שם ב- שטז)

שאלו את מוהרנ"ת מה יהיה אחר הסתלקותו, "מי יהיה המנהיג?" - "ווער וועט זיין דער פירער?", והשיב: "דער וואס שטופט ארויס מיניע פאמעניטצעס וועט אויך קענען פירן דאס אייגענע" - "זה הדוחף החוצה את דליי המים שלי יוכל גם כן להנהיג הלאה פפי שהנהגתי אני"⁷⁶ - וכונן בזה על רבי נחמן טולטשינער שהיה אצלו כמו משמש פשוט; ו"נוצר תאנה יאכל פריה" (משלי כז יח)⁷⁷: (שם תקסב)

(מכתבי ר' אברהם אצל ר' מאיר אנשין ז"ל) בסוף ימיו של מוהרנ"ת ז"ל שאלו אותו אנשי שלומנו מי ימלא מקומו, ענה להם, דער וואס טראגט בא מיר פעמיניצעס (זה שסוחר אצלי את עביטי השופכין). וכן היה, שהרב נחמן מטאלטשין זצ"ל שהוא היה משמשו ולא מש מתוך אהלו הוא היה כל הממלא מקום, הוא דר באומין סמוך להקלויז בתור גבאי וחזן גם משגיח על הגר תמיד על צינן רבנו הקדוש. ומרב ענותנותו היה מרגיל פפי כל לקראו רק בשם שמש דקלויז. וכן חתם את עצמו "נחמן שמש דקלויז". והוא היה כל העוסק בהעמקת והדפסת ספרי מוהרנ"ת ז"ל.

ופעם כשנתעורר מחלקת מאנשי טיראוועע עליו, ובעת הקבוץ שהיו בהקלויז כל אנשי טיראוועע, וגם הרב מאיר טעפליקער הנ"ל גם-כן היה כנהוג. ובמכון התחילו לדבר אודות הרב ר' נחמן טולטשינער לשמע מה שיאמר ר' מאיר הנ"ל. כשנתעורר ר' מאיר להשיב דבר, לא ענה פלום. כי אם התחיל לצעק בקול, הרב נחמן הרב נחמן, אתם יודעים מי הוא ר' נחמן, ר' נחמן האט בא ר' נתן געטראגין די פאמיניצעס (ר' נחמן אצל ר' נתן סבא את עביטי השופכין): (שיחות וסיפורים נח)

בחי מוהרנ"ת היה נוהג רבי נחמן טולטשינער לבוא אליו בכל שבת שניה, הינו ששבת אחת ששה בביתו - ושבת אחת אצל מוהרנ"ת. והנה באותה שבת האחרונה לחיי מוהרנ"ת היה אמור רבי נחמן לפי סדר מנהגו⁷⁵ ועולה מבואר ממעשה זה גודל מסירות נפשו של מוהרנ"ת, שעל אף חלישותו וחוליו הקשה, שהיה חודשים ספורים לפני פטירתו, אף על פי כן לא עזב דרכו בהפצת עניני רבינו, להעבירו ולהמשיכו הלאה והלאה, לעד ולנצח. (רל"ן); [ראה עוד לעיל חלק א' סימן רל"ט, ובהערה שם].

⁷⁶ ראה גם בשיחות וסיפורים סימן מ"ד: "כי הוא [רבי נחמן טולטשינער] אשר אמר עליו מוהרנ"ת ז"ל לפני רבי אהרן בן רבי אברהם חיים מאומאן בזה הלשון: "אני מכין את הכל עם העט, ואחר כך יוכל גם רבי נחמן טולטשינער להנהיג את הגלגל" - איך גייט צו אלצדינג מיט דער פער, דער נאך וועט נחמן טולטשינער אויך קענען פירן דאס קעזל".

⁷⁷ ראה במדרש רבה במדבר פרשה י"ב סימן פ"ט: "ויהי ביום כלות משה וגו' (במדבר ז א) - הדא הוא דכתיב 'נוצר תאנה יאכל פריה וגו', מדבר ביהושע שהוא שימש את משה, כמה דתימא (שמות לג יא): 'ומשרתו יהושע בן נון נער, לא ימיש מתוך האוהל'".

לשהות בביתו שבטולטשין, אולם באמצע השבוע בא אליו אחד מאנשי שלומנו והודיעו בכאב: "מוהרנ"ת שוכב חולה מאד בביתו, ואיך שוהה אתה כאן בטולטשין?!" - ונתעורר על ידי זה, והלך תכף לרבי יצחק בן מוהרנ"ת שדר אף הוא בטולטשין, וצוה ואמר לו: "סע אתה לאביך תכף ומיד, ואני אבוא אחריך". ונסע רבי יצחק תכף, ורבי נחמן טולטשינער הגיע אחר כך לפני שבת, ושמש את מוהרנ"ת ביום הסתלקותו שהיה בערב שבת כנודע: (שם תקסא)

אמר רבי נחמן מטולטשין פסוק זה: לכו אל יוסף, אשר יאמר לכם תעשו; העקר הוא התקשרות לצדיקים. (מכתב ההסתלקות)

אמר המסדר⁷⁸: מתבת "גם" וכו', וגם ענין חל המועד - כתב מורי ורבי בעל המחבר הזה שני ימים קדם הסתלקותו, בעת חלשתו הגדולה, אף על פי כן התגבר בכל כחותיו וכתב מה שהשיג אז; כי זאת ראינו עין בעין, שמחו היה דבוק בהתורה עד הרגע האחרונה של הסתלקותו, ונסתלק ביום ששי ערב שבת קדש פרשת ויגש, עשרה בטבת שנת תר"ה לפרט קטן, וראינו בעינינו שקיים מאמר חכמינו ז"ל (ברכות ג.ט) "זאת התורה אדם כי ימות וכו'" (במדבר יט יד) - שחייב אדם לעסוק בתורה עד יום מותו, כי עוד כמעט ברגע האחרונה של הסתלקותו שמענו ממנו חדושי תורה, אף לא היה בכחו לכתב עוד, ואפלו לדבר כל מה שהיה במחו לא היה באפשר.

וכך אמר בפרוש בזה הלשון, בעת שונכנסו עם הנרות שהכינו אז לכבוד שבת, וכשראה אותם נתלהב מאד, ומגדל התלהבותו הורם מעט ממטותו ונשארו מושב מעט - והתחיל לומר בהתלהבות נוראה מאד בזה הלשון: "נרות של שבת! נרות של שבת!" - ואמר זאת בהתלהבות נוראה כמה וכמה פעמים; וגלה לנו אז תורה נפלאה מענין הנרות דקדשה, וכלל כלם בפרוש נר שבת ונר יום טוב ונרות של חנכה וכו' וכו'. ואחר כך אמר אז: "יש לי עתה בזה תלין תלין של הלכות, אף אין לי כח לדבר יותר"; ובמעט זמן קצר, לערף שעה, נסתלק.

מה נאמר, מה נדבר, אוי לנו על שברנו, נחלה מפתנו; אבל זאת נחמתנו, ואשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירשתנו, שזכינו לירש ממנו תורות וחדושים כאלה וכאלה, אשרינו!: (ליקוטי הלכות ראש חודש ז, בסופה)

אחרי הדפסת ה'ספורי מעשיות' אמר מוהרנ"ת: "לשבח גדול יהיה לי שיאמרו אחר הסתלקותי דא טראגט מען דעם וואס האט געדרוקט דעם 'ספורי מעשיות' - כאן בלוייה זו נושאים את זה שהדפיס את הספר 'ספורי מעשיות'"; וכן קיים רבי נחמן טולטשינער: (שם ג-תשעה)

חשיבותו בין תלמידי מוהרנ"ת

הרב רבי נחמן מטשערין ז"ל, היה שר התורה, גאון עולם, ואף כתב ספרים הרבה על לקוטי מוהר"ן, המלאים וגדושים בלמדנות ועמקות נפלאים. ובכל זאת תמיד השתוקק לשמע את ר' נחמן, וכשהיה בא

⁷⁸ הוא רבי נחמן טולטשינער ז"ל.

מטשערין לאומן, עשה כל טצדקי בכדי לשמע את שיחותיו הקדושות של ר' נחמן, ר' נחמן עצמו היה משתמט מללמד ולדבר לפני הצבור - בסעודה שלישית וכדומה - בעת שהיה שם הרב מטשערין ז"ל, מחמת כבוד התורה שרחש לו, ולא רצה לדבר לפניו בשום אופן. אבל הרב מטשערין שמאד חפץ לשמע את דבריו ולא ותר על הזכות הזאת, ומצא לו עצה וחכה בחדר הסמוך לבית המדרש הנקרא "פאליש" כדי לשמע משם את דבריו, ואחר שנהיה חשף היה נכנס לשמע דבריו אחר שפבר החל לדרש, באופן שלא ירגיש בכניסתו, בכדי שיוכל להקשיב לשיחותיו הנעימים. היה פעם שבכל זאת הרגיש ר' נחמן ז"ל שהרב ז"ל נמצא אצלו ומיד הפסיק לדבר. ואז נענה לו הרב מטשערין בגעגועים ובערגה לדבריו: "ר' נחמן מדוע נשמטים אתם מלדבר ולומר תורה בפני, כששומע אני מכם איזה דבור הרי הוא עבורי פרוש על הספר של רבנו, כשאני שומע מכם איזה דבור ממהרנ"ת כמו שמהרנ"ת אמרו עם הנגון והתנועות, הרי זה בשבילי פרוש על ספרו של רבנו". "ר' נחמן וואס פארהאלט איר זעך פון מיר? !, אז איך הער א ווארט פון אייך איז דאס ביי מיר א פירוש אויפן רעבינס ספר? ! ! ... אז איך הער פון אייך א ווארט פון ר' נתן'ען ווי אזוי ר' נתן האט גירעדט און גיבייגען, איז דאס ביי מיר א פירוש אויפן רעבינס ספר? ! ! פארוואס ווילט איר ניט רעדן פאר מיר? ?":

(שיש"ק החדש)

נאמנה לנו עדותו של הרב מטשערין, שהעיד על ההרגש וההשגה ברבינו שהיה דוקא לר' נחמן, שאף שלא היה למדן כהרב מטשערין, בכח שימושו של ר' נחמן את מוהרנ"ת, זכה לחיבור עמוק ופנימי יותר עם דברי רבינו, עד שדיבוריו ופירושו היו יקרים בעיניו כל. כי מהיותו דבוק כל כך ברבינו, היה הרגש בכל דיבור שלו. 'יעדער דיבור האט ער מרגיש גיווען'. ואמר כל דיבור מרבינו בהרגשה מיוחדת ובהתחדשות, 'מיט א' געפיל און מיט א פרישקייט', עד שהיו דיבוריו של רבינו היוצאים מפיו, נכנסים בכל האיברים לעובדא למעשה.

כי ר' נחמן טולטשינער היה מסיים מדרש רבה כל שבוע, והיה דרכו לתפוס איזה מאמר חכמינו ז"ל שבמדרש ומתבלו ומבארו לעובדא ולמעשה על פי דברי מוהרנ"ת בליקוטי הלכות, והיה תענוג לשמוע ממנו מדרש כי על פי הקדמות רבינו כל מדרש מאיר מאד. פעם אחר ששמע הרב מטשערין ז"ל את דבריו הנפלאים, נענה ואמר: "הרי גם אני זכיתי כבר ללמוד את דברי המדרש האלו, אולם ר' נחמן רואה שם דברים שאנו לא ראינו והבחננו בהם"; "מיר האבן דאך אויך געלערנט דעם מדרש, ער זעהט אנדערשט": (שם)

כתב ר' נחמן בורשטיין ששמע מר' יצחק מאיר קורמן, שפעם כשהיה ר' נחמן בטשערין בקשו הרב מטשערין שיאכל אצלו איזה ארוחה, והרב בכבודו ובעצמו טרח בשבילו לחתוך ולפרוס הלחם, כדי שיוכל לאכול ר' נחמן הרבה כטבעו, כשתוך כדי כך ר' נחמן סיפר לו שיחות וסיפורים ממוהרנ"ת. (אוצר נחמן)

רבי יצחק היה נותן לרבי נחמן טולטשינער בכל ערב ראש השנה שמונה עשר זהובים לפדיון, עבור הוצאות הקלויז⁷⁹: (שיש"ק החדש ב-תרסא)

79 ראה 'עלים לתרופה' מכתב רבי יצחק מיום ג' עקב שנת תרכ"ט: "ותדרשו למעני בשלום כבוד ידידינו היקר כש"ת מוה"ר נחמן הלוי נרו יאיר באומאן, והנה בני שיחיו, דרכי זה זמן רב, היינו מן אחר הסתלקות כבוד אדוני אבי מורי ורבי זללה"ה ז"ע, ליתן בכל ערב ראש השנה על פדיון ביד ידידינו הרב רבי נחמן הנ"ל על טובת צורך הכלל שלנו, וגם בשנה העברה נתתי לו ח"י זהובים כידוע לכם; עתה כאשר נעלם ממני מכתבי לא אוכל לדעת אם יש בידי ליתן ח"י זהובים לפי מעמדי כעת, לכן בני שיחיו, עליכם קסמכינא ליתן לו ערב ראש השנה על פדיון על שם הכלל כמה שתבינו, וכל המוסיף וכו', והעיקר במטבע כסף דייקא; וכמה שתנתנו - אקבל בחשבון".

ר' אפרים בן ר' נפתלי אחר עלייתו לארץ-ישראל היה נוהג לנסע מדי שנה לאומאן לקבוץ אנשי-שלומנו שבראש-השנה, על אף זקנותו הגדולה שהיה בזה טרחא וטרדא עצומה שאין לשערה. פעם כשהגיע, הלך ר' נחמן לקראתו לקבל פניו וקבלו בשמחה רבה. כשקבלו בשמחה רבה כזו נענה ר' אפרים ואמר לו אף הוא בשמחה ובצחות בלשון הכתוב: 'יראיך יראוני וישמחו' אך נתקיים בי, אבל איך זוכים לקיים המשך הכתוב 'לדברך יחלתי'. 'א וואו נעמט מען דעם 'לדברך יחלתי'. (שם הישן ה-קמח)

ר' נתן בן ר' יהודה מטבריה, מזכיר את ר' נחמן כמה פעמים במכתביו, והא לך אחד מהם: 'מידינו משרת בקדש הקדשים ר' נחמן טולטשינער נ"י'. (מכתב לו)

וכן נמצא מכתב, שבו הוא פורס שלום ומיחד דיבורים מיוחדים לר' נחמן עצמו, מודה לו על המכתבים ששלח לו לחזקו ולהחיותו, ומבקש שיזכירו תמיד בציון רבינו, וכן מספר שהוא מתפלל עבורו ובני ביתו בפרט בנו ר' אברהם, ופורס גם בשלומו, וזה לשונו: 'ולפרוס בשלום עבורי לידידנו עוז, חבר אני לכל אשר יראוך, משמש בקדש הקדשים, הלא הוא ותיק וחסיד נבון וחכם, כבוד מו"ה ר' נחמן מברסלב נ"י ויופיע, ה' יתברך יחיה אותו כמו שחיה נפשי במכתבו הראשון והשני בדבריו המעלים המחזיקים הרבה, ובלא מכתבו גם כן אני מתפלל עבורו ובני ביתו ובפרט בנו נ"י, ובפרט ששלח לי מתנה כזו דבורים מרבנו ז"ל ותלמידו הקדוש אשר הם מחיין את נפש האדם מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין. ובקשתי שטוחה מול כבודו להזכיר אותי בכל עת לפני רבנו ז"ל, שאזכה להיות נאכל להצדיק הקדוש ולאמונה הקדושה לארץ ישראל הקדושה ולפרוס בשלום לבנו אברהם נ"י, ולכל אנ"ש אשר נמצאים בשם. נתן מברסלב'. (מכתב נד)

ר' אבאלה ז"ל, שהיה עשיר גדול, אמר פעם "להתאנח (בתפלה) כמו שמתאנח ר' נחמן בתפלתו זאת איני יכול", כי לא היה דחוק וחסר בגשמיות. "קרעכצן ווי ר' נחמן קרעכצט ביים דאווינען דאס קען איך נישט".

חשיבותו בין אנשי שלומינו

הפליג פעם רבי סענדער טרהוויצער ז"ל, בשבחו של רבי נחמן טולטשינער ז"ל, ואמר: "כיום שוהה הנחל נובע מקור חכמה אצל רבי נחמן טולטשינער זצ"ל", "היינט שטייט אן דער נחל נובע מקור חכמה ביי רבי נחמן".

כששאל פעם אחד מאנ"ש את רבי מיכל נכד מוהרנ"ת, מי הוא כיום הראש בית המוזכר ב"לקוטי תפלות" תפלה ל"ג חלק ב, ענה לו "בזמננו היה זה רבי נחמן טולטשינער", עליו השלום.

נענה פעם רבי נחמן טולטשינער ואמר: וכי היכן מגיע אני לעבודת ה' של אנ"ש מטררהוויץ, אולם כשנצרכים לעצה צריך לשאול אותי, "ווי קום איך צו די עבודה פון די טרהוויצער אבער א עצה דארף מען פריעגן ביי מיר".

ידעו כל אנשי שלומינו שכשחיפשו עם מי להתייעץ ביישוב הדעת הרי שהיו פונים לרבי נחמן "אוּנְעָרַע לייט האַבן געוואַקסט אַלע, אַן עצה זיך צו מײַשב זיין, איז מײַט רבי נחמן׳ען". (שיש"ק החדש)

רבי אברהם (בן הרב מרדכי דיין) ציפרעס (ציפורה'ס) מטעפליק היה למדן מופלג, והיה סגור כל היום בחדרו וישב שם תדיר רק על התורה והעבודה בלי הפסק דיבור כלל, ולא פסיק פומא מגירסא, והיה עשיר גדול ובבחינת רבי אלעזר בן חרסום. ואפילו עם בני ביתו היה מדבר מעט מאוד. ואף על פי כן כשהיה בא אליו רבי נחמן טולטשינער לבקר, היה יושב ומדבר עמו שעות ארוכות, וילדיו היה להם צר הדבר (די קינדער האבן געהאט א פאדראס) ופנו אליו בטענה: "מײַט אונז ווײַלסטו נישט רעדן קיין אײן וואַרט, און אַז ס׳קומט דער אַלטער איד, זיצטו אָפּ און דו רעדסט מיט אים שעה׳ען? וואס רעדסטו מיט אים שעה׳ען?" – "עמנו אינך חפץ לדבר שום דבר, וכשמגיע היהודי ה'זקן' הזה יושב הנך עימו ומדבר עימו שעות, וכי מה יש לך לדבר עימו שעות?" ונענה רבי אברהם ואמר להם: "קוקט אָן דעם אידן, אַז ס׳וועט זיין אַ אײַדישע מלוכה וועט מען אים מאַכן דעם מיניסטער פינאַנס, ער איז אַ חכם, אַ חכם!" – "הביטו על ה'יהודי' הזה, כשיהיה ליהודים 'מלוכה' ימנו אותו לשר האוצר, הוא חכם, הוא חכם":

פעם כאשר בא רבי אברהם ב"ר נחמן לבקר חולים אצל רבי נייחא אבא'לעס ולא נתנו לו להכנס ביקש מהמטפלים להודיע לרבי נייחא שבנו של רבי נחמן טולטשינער רוצה ליכנס – 'אַז רבי נחמן טולטשינער׳ס א זון וויל אַרײַנקומען, ואכן הכניסוהו תיכף.

רבי נחמן טולטשינער לרב גדל ועצם קדושתו היה בעל מח עצום וחכם מפלג עד למאד⁸⁰, וכל דבור ודבור שײַצא מפיו היה מלא חכמה דקדושה כזו אשר היו צריכים להתבונן בכל דבור ודבור שלו. ויחד עם זאת היה איש תם ומלא תמימות⁸¹ – "ער האט געהאט א געוואלדיגן מוח, א געוואלדיגער חכם איז ער געווען, ממש

⁸⁰ "דער רבי זאגט, 'קודש דא חכמה', פון רוב קדושה באקומט מען א מח; דאס האבן מיר געזעהן, פראקטע מענטשן האבן געהאט אַזעלכע אײַדעלע געדאַנקען אין זיך! אז זיי האבן געזאגט א נוארט – האט געשמעקט דער נוארט! אין דער נוארט איז געלעגן 'חכמה'! – רבינו אומר ש'קודש' זה 'חכמה', על ידי רוב קדושה מקבלים מוח, (עיין ליקוטי קמא סימן כד, ו. וסימן פ, ועוד), וכמו שראינו אנשים פשוטים שהיה להם כאלו רעיונות דקים וזכים בתוכם, וכשהיו אומרים איזה 'אימרא', היה ה'אימרא' כמו מריח! והיה בדבר אימרתם חכמה; ובאמת ה'מוח' זה הרי 'אלוקות', וה'נשמה' זה הרי ה'מוח', וכמו שכתוב 'ונשמת שדי תבינם' וכמו 'הנשמה שבמוח', אלא מאי? כשהשם יתברך עורר, ושומרים עליו, כשהאדם יודע מהי ה'מוח', ויש לו מוחין נאים, אז נהיה אצלו בחינת 'מלך אסור ברהטים', שה'מלכות' היינו השכינה הקדושה, כביכול קשורה היא במוחו, ואין היא בגלות אצלו, אלא כל חיותה היא שתהיה במוחו, אבל אם חלילה מכניס במוחו הבלים, אז אומר רבינו שזה גלות השכינה, שהשכינה היא אצלו בגלות! (רל"ו).

⁸¹ "אין דער תמימות ליגט עפעס – אזא מין אמת, דאס איז א געוואלד, א געוואלד, א געוואלד! 'הולך בדרך תמים הוא ישרתני!' דער רבי זאגט טאקע אין תורה ט"ו; 'הוא ישרתני' איז 'תורה שבנסתרה'; 'אתה' איז 'נוכח', 'הוא' איז דאך א לשון נסתרה; אמונה פשוטה, אמונה פשוטה, תמימות! אה, צו דעם תמימות דארף מען זיין א קלוגער! יעקב אבינו איז געווען א תם, ו'יעקב איש תם, והרי יעקב הוא הרי 'תפארת' – 'תורה', 'תפארת' – 'תורה', 'חכמה'!" – "בתמימות הזאת מונח כזה מין אמת, זה נורא, נורא, נורא! 'הולך בדרך תמים הוא ישרתני' רבינו אומר בליקוטי מוהר"ן סימן (טו): 'הוא ישרתני' זה בחינת סתרי אוריתאי! 'אתה' זה 'נוכח', 'הוא' זה הרי לשון 'נסתרה'; אמונה פשוטה, אמונה פשוטה, תמימות! אה, לתמימות הזאת צריך להיות חכם; יעקב אבינו היה תם, ויעקב איש תם, והרי יעקב הוא הרי 'תפארת' – 'תורה'; 'חכמה'; (עיין בליקוטי מוהר"ן סימן א) (ועיין עוד 'ביאור הליקוטים' (ליקוטי קמא סוף תורה ט"ו) בביאור הכתוב 'הולך בדרך תמים הוא ישרתני'); (ועיין לעיל בחלק ב סימן תקסג: ביום הסתלקותו של מוהר"ן היה מוהר"ן מתאנח מאד; אחר כך אמר לאנשי שלומנו: "מה אתם חושבים, מתאנח אני משום שמיעטתי בתורה ותפילה? לא! עד כמה שיכולתי – שמרתי על הזמן; אולם מי יודע אם יצאתי ידי חובת התמימות של רבנו?! (רל"ו)).

מ'האט געדארפט כאפן יעדער ווארט זיינע, סע איז געווען פול מיט חכמה. און אזא מין תם איז ער געווען, אזא מין תמימות'דיגער..."

יאנשי שלומנו היו ממליצים אודות רבי נחמן את ענין ה'תם' המבאר ממנו בספורי מעשיות במעשה ט' מ'חכם ותם': (שם החדש)

כתב רבי גדליהו אהרן קעניג במכתב מיום י"ג סיון תשל"א: "דע, כי כבוד מוהר"ר נחמן זצ"ל מטולטשין הוא היה תלמיד מובהק לגאון עוזנו מוהרנ"ת זיע"א, וכל דיבוריו קיבל מרבו הקדוש מוהרנ"ת זיע"א וכו' ושמעתי מפה קדוש מו"ר עט"ר הגאון החסיד והעניו האמיתי כקש"ת הרב רבי אברהם זצוק"ל שטערינהארץ (כוכב לב) שכבוד מוהר"ן ז"ל מטולטשין היה זהיר מאוד מאוד כשהיה חוזר איזה שיחה ודיבור משיחותיו ודיבוריו של אדמו"ר מוהרנ"ת זיע"א השגיח לא להוסיף ולא לגרוע, והיה אומרם בדקדוק גדול. וכן העידו עליו חבריו, שהיו תלמידי מוהרנ"ת ז"ל, שאין הוא משנה אפילו כקוצו של יו"ד מכפי ששמע מפי מוהרנ"ת זיע"א, והרבה פעמים כשהיה אומרם בהתלהבות דקדושה ובתנועות של חן אמת, חשבו כאילו שומעים הדיבורים והשיחות ממש מפי רבם מוהרנ"ת בעצמו עוד הפעם. וזה ידוע שהוא היה המוציא והמביא בכל עניני רבינו זצוק"ל הן בגשמיות והן ברוחניות אחרי פטירת מוהרנ"ת זיע"א, אף על פי שהיו בין שאר תלמידי מוהרנ"ת ז"ל יותר גדולים בתורה ובחכמה ובחסידות ממנו. והיה מרגלא בפומייהו דאנשי שלומנו, כי מוהר"ן ז"ל מטולטשין הנ"ל הוא בחינת התם של הסיפורי מעשיות, היינו שברוב פשיטותו ותמימותו ואמונתו האמיתית בקדושת גאון עוזנו מוהרנ"ת זיע"א, זכה לקבל רוב חכמה בשכל גדול, עד שזכה להתעלות על כל תלמידיו, כמו התם שזכה ונעשה מיניסטער על כל המיניסטערס. ומו"ר עט"ר הרב רא"ש כ"ל זיע"א הנ"ל סיפר לי שהגיע לבחינת רוח הקודש ממש, ושראו ממנו מופתים נוראים שראויים היו לספרם בשם רבו מוהרנ"ת זיע"א. וגם אנוכי שמעתי מכמה מאנשי שלומנו זקנים בדור שלפני כמה סיפורים נפלאים ומופתים אמיתיים ממנו ז"ל". (שערי צדיק חלק ו' מכתב רס"ט)

במוציאי יום כפור לאחר האכילה, היו אנשי שלומינו נוהגים לבוא ולהתאסף בביתו של רבי נחמן טולטשינער, והיו מדברים יחד בעבודת ה', וחוזרים אז יחד על הנסחאות וכו'. והיה רבי נחמן טולטשינער מרבה אז בשבחי מוהרנ"ת: (שיש"ק הישן)

כששאל פעם אחד מאנ"ש את רבי נחמן טולטשינער איזו שאלה, וענה לו. שאלו ההוא: הלא אחד מחשובי אנ"ש אמר לי ההיפך מדעתכם? ענה לו רבי נחמן טולטשינער ואמר: איני יודע מה לומר לך, אני קבלתי מתלמיד שהלכה כמותו !!!: (שם הישן רסה)

אנשי שלומנו היו אומרים, עד זמנו של רנ"ט היו השיחות והאמרות מרבנו וכו' מדיקים בתכלית, ונמסרו מאחד לחברו כהוגן, עם חנם ויפים האמתי, אולם אחר כך כבר עלו בהם שבועשים והיו צריכים לברר וללבן כל שיחה וספור על נכונם.

קצת דיבורים עליו מבנו ר' אברהם

זה היום עֶשֶׂה ה', אֲשֶׁר שְׁמִתִּי אֶל לִבִּי לְהַעֲלוֹת עַל הַכֶּתֶב אִיזוֹ סְפוּרִים בְּקִצְרָה מִמָּה שְׁעָבַר עַל מוֹהֲרַנ"ת זצ"ל שְׁלֹא הוּבָא בְּ"הִימֵי מוֹהֲרַנ"ת" אֲשֶׁר כָּתַב בְּעֶצְמוֹ, כִּי לֹא כָתַב שֵׁם רַק רֵאשִׁי פְּרָקִים, כְּמוֹכֵן לְהַמְעִין שֵׁם. וְעוֹד נִתְּתִי אֶת לְבִי לְצַרְרָף לְזוֹה גַם קִצַּת מְשִׁיחוֹתָיו הַקְּדוּשִׁים, וְגַם קִצַּת סְפוּרִים מִשְׁאָר אֲנָשֵׁי אֲדָמוֹ"ר זצ"ל, כִּי בְשִׁכְרָה הִימָּים הַבָּאִים נִשְׁכַּח הַכֹּל. וּמִי יוֹדֵעַ עַד כְּמָה יִתְאַרְךָ עוֹד זְמַן גְּלִיּוֹתֵינוּ וְהַלְּבָבוֹת הוֹלְכִים וְנִתְמַעֲטִים בְּכָל עֵת, לְכֵן הִתְקַרַח לְהַעֲלוֹת גַם זֹאת עַל הַכֶּתֶב. וּמֵהוֹדַעְנָא לְהַקְוָא שְׁכָל הַסְּפוּרִים הָאֵלֶּה שְׁמַעְתִּי מֵאֲבִי מוֹרֵי הַמְּפָלָא מוֹרְנוּ הָרַב נַחְמָן ז"ל, זוֹלַת אֵיזָה מְעַט וּמִקִּצַּת צְרַפְתִּי לְזוֹה מָה שְׁשַׁמְעֵתִי גַם מִשְׁאָר אֲנָשִׁים הַזְּקֵנִים שְׁבָאֲנָשֵׁי מוֹהֲרַנ"ת ז"ל. וְהַסְּפוּרִים מִמָּה שְׁעָבַר עַל מוֹהֲרַנ"ת ז"ל שְׁמַע אֲבִי ז"ל קִצַּת מִמֶּנּוּ בְּעֶצְמוֹ ז"ל וְקִצַּת מִיּוֹדְעָיו וְחֻבְרָיו מִהַנְּעַר שְׁהִיוּ בְּקִיאִים בְּזוֹה: (פְּתִיחָה לְכוּכְבֵי אוּר)

וְעַתָּה לְמַעַן אַחֵי וְרַעֲי אֲדַבְּרָה נָא גַם אֵיזָה דְּבוּרִים מִמוֹהֲרַנ"ת ז"ל הַמְּנַחֵם כְּעַת בְּזַכְרוֹנִי שְׁשַׁמְעֵתִי מֵאֲבִי ז"ל הַרִינִי כְּפֶרֶת מִשְׁכָּבוֹ, וּמְעַט אֲשֶׁר שְׁמַעְתִּי מִשְׁאָר אֲנָשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ: (פְּתִיחָה לְכוּכְבֵי אוּר ח"ג)

אמר גם: "וְנֹעַן אִיךָ וְנֹאֲלֵט וְנֹעַן גְּעוּוֹאוּסְט דְּעַם טֹאטְן'ס גְּרוּיִסקֵיט, וְנֹאֲלֵט אִיךָ פֶּאָרְבְּרֶאכְט מִיטְן טֹאטְן' מְעֶרְעֶר" – "אֵילוֹ הֵייתִי יוֹדֵעַ אֶת גְּדוּלַת אֲבִי, הֵייתִי שׁוֹהָה עִם אֲבִי יוֹתֵר", וְהַתְּחַרַּט עַל שְׁהִיָּה בִיעֲרוּת וּבִשְׁדוּת גַם מִפְּנֵי שְׁלֹא שִׁמַּשׁ אֶז אֶת אֲבִיו דִּיו. (שִׁיש"ק הַחֲדָשׁ)

מוֹהֲרַנ"ת אָמַר: "וְאוֹיִל זְעַנְעַן דִּי אוֹיְגֵן וְאוֹס וְאוֹיִל זְעַנְעַן דִּי אוֹיְגֵן וְאוֹס זְעַהֵן דִּיא אוֹיְגֵן", וְרַבֵּי אֲבְרָהָם בֶּן רַבִּי נַחְמָן זְכָרוֹנוֹ-לְבָרְכָה, סִים וְאָמַר: "אֲשֶׁרֵי הָעֵינִים, שְׂרָאוּ אֶת עֵינֵי אֲבִי זְכָרוֹנוֹ-לְבָרְכָה". (שִׁיש"ק הִישָׁן א-תִּשְׁכ)

רַבִּי אֲבְרָהָם בֶּן רַבִּי נַחְמָן זְכָרוֹנוֹ-לְבָרְכָה בְּדַבְּרוֹ פַּעַם בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל מוֹהֲרַנ"ת, עָנָה וְאָמַר: "מִדּוּעַ קִבַּל מוֹהֲרַנ"ת מִרְבֵּנוּ מְלֵא חֲפִנִים, מִשּׁוּם שְׁהִיָּה שְׁפַל בְּעֵינֵי עֶצְמוֹ כְּגוֹשׁ בּוּץ" "פֶּאָר וְאוֹס הָאֵט רַבִּי נַחְמָן גִּינוּמְעַן פּוּן רַעְבָּן אָזוּי מִיט שְׁעַפִּיל אוֹן לְעַפִּיל, וְוִייל עַר אִיז גִּיוֹעַן בֵּי יוֹד אַ שְׁטִיק בְּלֹאטֵעַ". וְאָמַר זֹאת גַם עַל אֲבִיו רַבִּי נַחְמָן טוֹלֶשְׁטִינְעֶר זְכָרוֹנוֹ-לְבָרְכָה, שְׁקִבַּל מִמוֹהֲרַנ"ת יוֹתֵר מִכָּלֶם, מִסְּבָה זוֹ. וְכֵן אֲנִי שְׁשִׁהֲכִירוֹ אֶת רַבִּי אֲבְרָהָם בֶּן רַבִּי נַחְמָן שְׁבַחְוָהוּ בְּמִדָּה זוֹ. (שֵׁם ג-תִּפּוֹ)

עֶסְקוּ בְּהַדְּפָסָה

בְּשִׁנַּת תַּר"ד הֵיטָה קִצַּת חֲלִישוֹת בְּעֵינֵי רַבְּנוּ הַקְּדוּשׁ, כִּי הָיָה אֶז כְּכַר תִּשְׁעֵי שָׁנִים אַחֲרֵי הַסְּתַלְקוֹת מוֹהֲרַנ"ת, וְהַרְבֵּה מְגֹדְלֵי תַלְמִידֵי רַבְּנוּ ז"ל הַסְּתַלְקוּ גַם כֵּן בְּאוֹתָהּ שָׁנָה כְּרַבֵּי יִצְחָק בְּעַר מְטַעֲפֵלִיק וְעוֹד, וְכֵן מֵרַת אֲדָל בַּת רַבְּנוּ נְסַתְלָקָה גַם הִיא לְעוֹלָמָה בְּאוֹתָהּ שָׁנָה, וְגַם זֶה הַדְּבָר גָּרַם לְחֻלְשָׁה בְּעֵינֵי רַבְּנוּ, וְכֵן כָּתַבִּי מוֹהֲרַנ"ת הִיוּ

מנחיים בעלית בית מוהרנ"ת, וכבר התחילו הכתבים להתרקב ולהתקלקל (מלכוד 'ארח חיים' שנדפס כאמור בחלקו); ואז סבב השם יתברך שהתחיל ענין רבנו הקדוש להתעורר בעיר טיריהאוויצע ובגלילותיה.

ופנה אז רבי נפתלי אל רבי נחמן טולטשינער ז"ל ששקה באותה שעה באומאן⁸², ואמר לו בחמימות: "נחמן, אין טיריהאוויצע האט זיך געגעבן א דוויגע דעם רבינ'ס זאך, פאר דיר א דורך צו זיי!" - "רואה אני שענין רבנו החל להתרומם בטירהאוויצע (ובסביבותיה), סע אליהם!"; ונסע רבי נחמן, והגיע לכפר דענקנייבקיפקע הסמוך לטירהאוויצע, ומצא שם כמה מקרבים בני הנעורים שבער לבם מאד להשם יתברך, וביניהם רבי סענדער ואחיו רבי לייב, וכן רבי יצחק בער ואחיו רבי יקותיאל, וכן רבי שמואל פיקסל, ועוד.

ושהה שם רבי נחמן משך שמונה ימים, ופתח את פיו הקדוש ודבר עמהם יומם ולילה דברי התעוררות כדרכו - (ער איז אפגעווען אכט טאג, טאג און נאכט גערעדט גערעדט), וכבר שכר והכין לעצמו עגלה שתחזירהו כיום ראשון לאומאן; ובני החבורה שם כל כף נמשכו אחר דבריו הקדושים, עד שכשנפרדו ממנו אחרי שהותו אצלם לויהו ברגליהם כל בני חבורת המתקרבים בנסיעתו חזרה לאומאן, ולרב געגועיהם והתרגשותם עצרוהו מנסיעתו, ושדלוהו להשאר עמהם עוד - והספים לדבריהם, ושהה עמם עוד שמונה ימים, ושתו בצמא את דבריו הנלהבים. אחרי השבוע השני כשלוהו בדרך נסיעתו לביתו, שוב התרגשו והתגעגעו כל כף אל דבוריו, עד ששדלוהו לשהות עמהם שבוע נוסף, ושלחו את בעל העגלה לביתו - (מען האט זיך אזוי געזעגנט, אז מען האט דאס פירל אוועקגעשיקט); כל כף נמשכו אחר דבריו הנלהבים, והספים שוב רבי נחמן לעשות כדבריהם, ושהה שם כף משך שלשה שבועות.

ושאלו אותו: "רבי נחמן, פון וואנעט נעמט איר די אלע אוצרות? פון וואו נעמט איר דאס? א קוואל! עס קוועלט דאך!" - "רבי נחמן, אמר נא לנו, מאין לוקחים אתם את כל האוצרות הללו? מנין אתם לוקחים את כל הדבורים הנלהבים כל כף ונובעים כמעין המתגבר?"; ורבי נחמן שהיתה לו הרגשה עצומה במוהרנ"ת עד שאין נתן לתאר ולשער, החל להתלהב מאד - ('ער האט אנגעהויבן צו קאכן זיך, ער האט געקענט רבי נתן'ען, אה! געוואלד וואספארא געפיל ער האט געהאט אין רבי נתן'ען, דאס קען מען זיך ניט אויסמאלן!'), ואמר להם: "רבי נתן איז נפטר געווארן, און די אלע כתבים זיינע ליגן אויבן אויפן בוידעם און זיי הייבן אן פוילן שוין, און מען דארף האבן געלט אויף צו דרוקן זיי! די דבורים וואס איך רעד איז אלעס פון די 'לקוטי הלכות' וואס ליגט אויבן אויפן בוידעם בבזיון!" - "רבי נתן נפטר, וכל כתביו נמצאים בעלית ביתו למעלה ומתחילים כבר להתרקב לרב הנוחתם, וצריכים מוזן להדפיסם! הדבורים שאני מדבר הם כלם מספרי ה'לקוטי הלכות' הללו שנמצאים בכתב יד למעלה בעלית ביתו בבזיון, ולמצוה רבה תחשב הדפסתם בספר!".

והתעוררו אנשי שלומנו שם מאד, ושאלו אותו כמה תעלינה לפי הבנתו הוצאות הדפסת הכתבים, והשיב להם שהן לערך שלש מאות רובל כסף, שהיה סך נכבד מאד. תכף הוציא רבי סענדער סך מאה רובל, ונתן לרבי נחמן ואמר לו: "דאס געבן מיר אייך איצטער'טא אן איינגאבע, איר וועט אנהויבן דרוקן וועל איך

⁸² רבי נחמן טולטשינער היה דר באותן שנים בברסלב. (רל"ו).

געבן נאך הונדערט, איר וועט ענדיגן דרוקן וועל איך געבן נאך הונדערט! – "זה אנו נותנים לך עתה מעות קדימה עבור ההדפסה, כשתתחילו להדפיס אתן עוד מאה רובל, וכשתסימו את ההדפסה אתן עוד מאה!".

משם נסע רבי נחמן לטשעהרין, והרעיש ותבע גם מנגידי אנשי שלומנו שם: "געוואלד! אוי לאותה בושא! נייע מענטשן וואס זיי זענען גארנישט קיין גבירים און האבן קוים אויף פרנסה געבן דריי הונדערט רובל א פארמעג, און איר שלאפט?!" – "אָהה! אוי לאותה בושא! היתכן שמקרבים חדשים אשר אינם עשירים ויש להם בקשי די פרנסתם נותנים סכום כזה של שלש מאות רובל, ואתם ישנים?"; ונעשתה גם שם בין נגידי טשערין התעוררות גדולה.

ואכן החל רבי נחמן לטפל מיד בהדפסה, ועסק בה משך ארבע שנים, ונגמרה הדפסת ה'לקוטי ה'לכות' בשנת תרי"ח, כי עמדו אנשי שלומנו בהתחייבותם וקימו את הבטחתם במסירות נפש, ובזכותם נמצאים לנו עתה כל חלקי ה'לקוטי ה'לכות' (לבד מהכרך הראשון של חלק 'ארח חיים' אשר נדפס כאמור כבר בחיי מוהרנ"ת ז"ל, וגם זה על ידי רבי נחמן ז"ל כנ"ל): (שם תצד)

הרגשתו בענין רבינו

א. כשהלך רבי נחמן מטולטשין אל רבי אבא'לה להתרימו עבור עניני רבנו ז"ל ודבר עמו לגדל חשיבות הענין, בפרט עבור הדפסת ה'לקוטי ה'לכות' וצרכי הקלויז שבאומאן, אמר לו בין דבריו: "ידידי ורעי, וכי אינו מהראוי שתמכר אף את פמוטי הכסף שלך עבור צרכי רבנו ז"ל?!" ואמר רבי אבא'לה: "לולא הייתי אוהבו הייתי מקפיד עליו. סי שטייט דיר נישט אהן צו פארקויפן דיינע זילבערנע לייכטער פארן רעבנס זאך?" כי ידע במעלתו של רבי אבא'לה שאף הוא כמוהו סובר שאין שום ערך לכל עניני העולם הזה נגד ענין המשכת קדשת דעת רבנו ז"ל בעולם.

ב. כשנודע לו' נחמן טולטשיןער ז"ל מהתקרבותו של רבי אייזיק אייזנשטיין בעיר קאנסטאנטין, נסע לשם במיוחד ושקה שם עם אנ"ש פמה שבועות, וכדי לעודדו ולקרבו לאנ"ש. כי היה אברך יקר ערך עד מאד.

ג. כששברו פעם המתנגדים את החלונות שבקלויז על ידי האבנים שזרקו, אמר רבי נפתלי זכרוננו לברכה בקפידא, "אם כך יקחו כבר עוד ועוד מבני ישראל לצבא", "וועט מען נעמען נעקראטין און נאך נעקראטין". וכשמע מזה ר' נחמן מטולטשין נענה ואמר, מדוע הוא אומר כך שיאמר שאם כן יתקרבו עוד מקורבים לענין רבינו, וכן הוה שנתקרבו אז כמה מקורבים ממדינת ליטא, ביניהם מחשובי אנשי שלומינו ר' מנדלי ליטוואק ור' ברוך אפרים בעל ה'באבי הנחל'.

ד. ר' דוב בער שוחט ובודק היה השוחט מנעמירוב, שהיה תחילה מחסידי סקווער, והיה ירא אלוקים בתכלית, עד שהאדמו"ר מסקווער אמר, שעל הסכין שלו שורה השכינה. וכשהתקרב התעוררה מחלוקת עליו, ולחצו אותו מאד עד שנתן תקיעת כף להמתנגדים שלא יחזור ל'אוולתו', ללמוד ולהגות עוד חלילה

בספר 'לקוטי מוהר"ן', ואחר כך נודע להם שהוא ממשיך ללמוד בו. ומשום כך פטרוהו המתנגדים ממלאכת השחיטה, לבסוף עזב השוחט את עיר נעמירוב ועבר לדור בברסלב, ששם היה ישוב גדול מאנ"ש, ויוכל להמשיך לשחוט, אך גם שם התעוררה עליו מחלוקת, ועבר לטעפליק, ושם התעוררה עליו מחלוקת קשה במיוחד, שעשו 'שער החרסית' ששם זרקו את כל הכלים ש'נטמאו' כביכול בבשר שחיטתו. אנ"ש מטעפליק פנו אז במכתב לר' שלמה קלוגר, המכתב מופיע בספר נחלי אמונה ח. והגם שהמחלוקת לא היתה באשמתו, פנה אליו ר' נחמן מטולטשין ואמר לו: בערל, התקרבת אלינו כדי לעשות מחלוקת? הנח את הסכין. לייג אוועק דעם קנינגל', כלומר שיניח את מלאכת השחיטה שהיתה הגורם העיקרי בסיבת המחלוקת עליו. והגם שהצדק היה עמו, שמע לקול ר' נחמן, ועלה לארץ ישראל, ועזב את מלאכת השחיטה לגמרי, ונעשה מלמד בטבריה ונפטר שם בשם טוב מאד.

ה. והיו אומרים אנ"ש, שדרך זו של הויתור וההנהגה 'לפנים משורת הדין', היתה דרך 'האמת לאמיתו' שמוהרנ"ת הנהיג בה את ר' נחמן. כי אף על פי שרודפים אותו המתנגדים על לא עול בכפו והצדק עמו בתכלית וכמו שטענו ידידיו של ר' בערל בכאב: צדיק וירא אלקים כזה המתאים ביותר למלאכת השחיטה, זורקים ממלאכתו רק בגלל שהוא ברסלבר חסיד. אף על פי כן למען האמת התכליתית שלמענה התקרב לרבינו, כדאי להפסיד את מלאכתו ופרנסתו ומעמד קיומו, ולוותר ולמחול על כל עברו ולהתחיל התחלה חדשה בחייו, ולחפש פרנסה חדשה בספק הצלחה, ולדאוג למען השלום ולבלי להרבות במחלוקת ולהחזיק בה על אף הפגיעה בעומק נפשו. זו היא הדרך של 'האמת לאמיתה' שירש ר' נחמן ממוהרנ"ת, ואותה רצה להנחיל להצדיק ר' בערל שוחט, שכאמור למען 'האמת לאמיתה' זו, עזב את המלאכה שהיתה יקרה לו כל כך, והפך למלמד בטבריה. (שיש"ק החדש)

ו. אַמֵר פֿעם רַבִּי נַחֲמָן מְטוּלְטְשִׁין: מְקַנָּא אֲנִי בְר' שְׁבִתִי בְרִסְלָבֵר ז"ל שְׁלֵא דָר בְּעִיר בְּרִסְלָב וְאָף עַל פִּי כֵן הַכֵּל מְכַנֵּים אוֹתוֹ בְּשֵׁם "בְּרִסְלָבֵר" וְאֲנִי דְרָתִי י"ח שָׁנִים בְּבְרִסְלָב וְלֹא זְכִיתִי לְכַנּוֹי נְכָבֵד זֶה.

ז. כששאל וביקש פעם אחד מר' נחמן שיספר לו איזה סיפור ומעשה מופת מרבינו ענה לו רבי נחמן בלשון תמיהה: "מופת? אני הוא המופת! כי יודע אני מה שרבינו עשה ממני"; "א מופת? א מופת בין איך, איך ווייט וואס דער רבי האט פון מיר גימאכט!" וכאומר לו, מי יודע מה היה עולה בגורלו לולא ההתקרבות לרבינו וכו', ושבאלו המופתים מרבינו צריכים אנו לעסוק.

ח. אַמֵר פֿעם בְּדֶרֶךְ צַחוּת: הֲרִי מְצִינּוּ שְׁעַל כָּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים קָבְעוּ לְזֶה חֲכָמֵינוּ-זְכָרוֹנֵם-לְבָרְכָה בְּרָכָה, וְהֵיכֵן מְרוֹמְזוּ בְּרָכָה עַל עֲגִין רַבְּנוּ? וְאָמַר שְׂזֵה שְׂאֲנוּ אוֹמְרִים בְּזְמִירוֹת שְׁבֵת "בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר נָתַן מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל", הַמְרַמֵּז עַל רַבְּנוּ הַקְדוֹשׁ "נַחֲמָן" וְהוֹסִיפוּ לְזֶה אַנ"ש רַמְזוּ, אֲשֶׁר "נָתַן" מְנוּחָה, הֵינּוּ רַבְּנוּ הַקְדוֹשׁ וְתִלְמִידוֹ זְכָרוֹנוּ-לְבָרְכָה. (שם הישן ג-רסג)

ט. פֿרֵשׁ עַל פִּי הַמוֹבָא בְּזֵהר, וְהוּבָא בְּדְבָרֵי רַבְּנוּ ז"ל בְּתוֹרָה י"ג "שְׁכָכָה" בְּגִימְטְרִיא "מִשֶּׁה" וְזֵהוּ "אֲשֶׁרִי הָעַם" הַמְקוֹרְבִים לְצַדִּיק הַדּוֹר שֶׁהוּא בְּחִינַת מִשֶּׁה שֶׁהוּא בְּגִימְטְרִיא "שְׁכָכָה", וְזֵהוּ: אֲשֶׁרִי הָעַם שְׁכָכָה לוֹ,

ועל ידי זה "אשרי העם שה' אלהיו", כי אשרי העם שמקורב לצדיק המקרבו לה' יתברך בדרך אמת, כמבואר בלקוטי מוהר"ן סימן כה עין שם.

י. פעם אמר: "הבעל דבר הוא גדול, אבל רבינו יותר גדול." "דער בעל דבר איז גרויס, אבער דער הייליגער רבי איז נאך גרעסער."

יא. פעם סיפר משל על ריחוק אנשי העולם מהרגשת אור רבינו וספריו, שהם כמו חרש שלא מרגיש טעם הניגון, כמו שמספר ר' אברהם בנו: 'שמעתי פעם אחת מאבי ז"ל משל מחרש, כי ממש כמו החרש המביט על השמחים ומתענגים בענג נגינת הכלי זמר והוא אינו יכול לציר כלל בדתו איזה טעם יכולים להרגיש במה שהמנגן מוליך ומביא בידו על הכלי עם הנימין לכאן ולכאן עד שממלא את פיו בשחוק ולעג מכל זה, וכמו כן ממש הם החרשים מלשמע את דברי הצדיקים הקדושים וכל דבריהם אף למותר אצלם עד שעוד הם מתפלאים ומתמיהים על כל המתענגים בהם ומרגישים את נעם מתיקות דבריו כנפת דבש ממש. (תפארת הליקוטים אות יד)

יב. בתשעה באב היה נוהג מוהרנ"ת לנעל את עצמו בחדר ולומר ביחידות את מגלת איכה ואת הקנות, והיה שוהה בו כל הלילה עד חצות היום שלמחרת, והיה מפסיק לאיזו תנומה קטנה, ויוצא לתפלת שחרית בצבור, ואחר כך היה חוזר שוב לחדרו, וכל העת היה מקונן; והיה נראה שעקר מה שהיה מקונן כל כך היה על העלמת אור הצדיק. וכן היה אצל רבי נחמן טולטשינער, שהיה מקונן מליל תשעה באב עד אחר חצות היום; אבל לא היה סגור בחדר. ורבי אברהם בן רבי נחמן היה הולך תיכף אחר הקינות מבית הכנסת, והיה נעלם עד תפילת מנחה. וראה לעיל בחלק א' סימן תרס"ט: "בשנה הראשונה שלאחר הסתלקות רבינו, היה אומר מוהרנ"ת בכל חצות לילה את הפרק 'אני הגבר ראה עני' שבמגילת איכה (פרק ג), כדי לנחם את עצמו על הסתלקות רבינו... (שי"ק החדש)

יג. פעם בתשעה באב שהה אצל אנ"ש בעיר דעמיטרווקע הסמוכה לעיר טשערין, שם בעיר דר איזה מתנגד לץ שהיה מתלוצץ ומצר לאנ"ש, כששמע שבא ר' נחמן לעיר, רצה לעשות ליצנות גם ממנו כהרגלו הרע, והלך לפגשו בבית הכנסת, וכשראה איך שישב בפינה בבית הכנסת, כי כך היה נוהג לשבת לארץ ולומר קנות וכו' משך כל הלילה, ואמר את הקנות בשברון לב ובנעימה כדרכו, לאט לאט התלהב והתעורר הוא עצמו על ידי זה, עד שנעמד אצלו והחל אף הוא לבכות יחד עמו עד שלא היה יכול שוב להפרד ממנו כל הלילה, ומאו התקרב אף הוא לאנ"ש בהתקרבות גדולה.

יד. סיפר ר' אברהם ז"ל איך שאביו ר' נחמן ז"ל עמד תחת החלון בעת שילדה בתו ז"ל שהיתה יושבת על המשבר והיתה צועקת הע' קלין של חבלי לידה. אמר הוא ז"ל בזה הלשון: כך צעקו פעם יהודים בעת שהיו בריאים ושלמים "אזוי האבן ערליכע יודין גשריגן ווען זיי זענען גיווען פריש און גיזונד".

טו. בעת שהיה צריך בנו ר' ישראל להתיצב לצבא, התפלל אביו ר' נחמן הרבה על שחרורו, ובקש ר' נחמן מבנו שכשיזכה וישתחרר לא ישלח לו טלגרמה והודעה על זה, "ווען דו וועסט ווערן פריי, זאלסט מיר נישט שיקן קיין דעפעש", כדי שלא יפסיק להתפלל עליו עוד, בהטעימו: אם כבר לא יוצרכו עבורך

התפלות יועילו התפלות ויבואו לשמוש לשאר בני ישראל המצוים בצרה זו. וכנראה זה על פי מה שקיבל ממוהרנ"ת כמסופר שבעת הגזרה של לקיחת ילדי בני ישראל לצבא, שהיתה כידוע, גזרה קשה ואימה מאד, רצה אשה אחת שחטפו ממנה את בנה הקטן לבית-הכנסת, ופתחה את ארון הקדש ושאגה בקולי קולות בבכיות נוראות לפני ספרי התורה, ולרב צערה ושאגתה נפלה מתה. ונעשה מזה רעש גדול, כשנודע הדבר למוהרנ"ת שכידוע זעק הרבה בתפלותיו על-זה כמודפס בספר "לקוטי תפלות" כמה תפלות על גזרה זו, אמר: אלו היתה פונה אלי הייתי מייעץ לה שתתחזק ותקבע כל יום עת קבוע להתפלל לפניו יתברך שתצליח ותוכל להחזיר את בנה, והיתה מועלת בתפלתה לא רק להחזיר אותו אלא היו חוזרים עוד כמה וכמה ילדים בזכות תפלתה הזכה.

טז. היו בין אנ"ש אנשים פשוטים ותמימים כאלו אשר אין ביכולת לתארם כלל, כמו למשל ר' שבתאי ברסלבר, שראוהו פעם בוכה מאד בעת התפללו את תפלת "אהבה רבה", וידעו מכיריו שכמעט שאין מבין הוא את פרוש המלות וכששאלו פעם מאן דהו לפשר בכיתו, ענה: "זכיתי וראיתי פעם איך שר' נחמן טולטשינער בוכה בעת התפללו תפלה זו, ואם ר' נחמן בכה בחלק תפלה זו, מסתמא נאמרים בה דברים כאלו שראוי לבכות בעת אמירתם ותפלתם".

יז. לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְעִיר לְאֲדִיזִין (יש דעה שעוד זכה לקבל את פני מוהרנ"ת) נוֹלַד בֶּן שְׁיֹום מִלְתּוֹ חָל לְהִיּוֹת בְּרֵאשׁ הַשָּׁנָה, וְלֹא יָדַע לְשִׁית עֲצָה לְנַפְשׁוֹ, הָאֵם יִסַּע לְרֵאשׁ הַשָּׁנָה לְאֹמָאן וַיִּמְנָה שְׁלִיחַ לְמִילַת בְּנוֹ, אוֹ שֵׁי שְׂאָר בְּבִיתוֹ בְּלֹאדִיזִין לְקִיָּם מְצוֹת הַבְּרִית שֶׁל בְּנוֹ בְּעֲצָמוֹ, וְשָׂאֵל עַל זֶה לְרַנ"ט. עֲנָה לוֹ רַנ"ט: הַפְּסוֹק אוֹמֵר, "וַיִּמָּל ה' אֶלְקִיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לִבְבֵּךְ וְרַעְךָ"⁸³, הָרִי שְׂמִקְדָּם עָלֶיךָ לְמוֹל אֶת לְבָבְךָ וְאַחַר כֵּן לְמוֹל אֶת לֵב בְּנֶךָ. וְכֵן עֲשֵׂה, וְנִסַּע לְרֵאשׁ הַשָּׁנָה לְאֹמָאן.

יח. כְּשֶׁדָּבַר פֶּעַם מַגְדֵּל מַעְלַת לְמוֹד סְפָרִי רַבְּנוֹ נִעְנָה וְאָמַר: אִם אָנוּ לֹא נִלְמַד בְּסְפָרֵי רַבְּנוֹ מִי אִם כֵּן יִלְמַד אֶת סְפָרֵי? "אִז מִיר וְעוֹלָן נִישְׁט לְעֶרְנֶען דְּעַם רַעֲבֻנְס סְפָר וְעַר דְּעַן וְעַט לְעֶרְנֶען דְּעַם רַעֲבִינ'ס סְפָר".

יט. כתב ר' גדליה קעניג שר' אברהם שטרנהארץ סיפר על תלמידי מוהרנ"ת וביחוד על ר' נחמן מטולטשין, שלא היו מקפידים על טיב ויקר הבגדים, אלא על נקינותן ושלמותן, ור' נחמן גם בימי נעוריו כשהיה עני מדוכא, היו כל רואיו מתפלאים ומתפעלים תמיד על רוב הנקיות והשלמות שהיה מחזיק בהן את בגדיו כראוי, הגם שבגדו העליון היה מבד פשוט מאד, מבד שממנו עושים בטנה. (שערי צדיק)

כ. סֵפֶר רַבִּי מְאִטִּיל שׁוֹחֵט לְר' לױ יִצְחָק ז"ל שֶׁפֶעַם הִתְאַכְסֵן בְּשַׁבַּת אֶצֶל רַבִּי נַחְמָן מְטוֹלְטְשִׁין ז"ל, וְרָאָה שְׂאֲחָר גָּמַר הַסְּעוּדָה שְׂאָכְלוּ דְגִים וּמְרָק וְכוּ' בְּנְהוּג, אֶכְל שׁוֹב עוֹד מִהַחֲלָה, וְכִשְׁהַבְחִין בְּמִבְטּוֹ אָמַר לוֹ רַבִּי נַחְמָן הָרִי רַבְּנוֹ אוֹמֵר (בְּלִיקוּמ"ס י"ז וּבַח"ס י"ז) שְׂאָכִילַת שַׁבַּת כְּלוֹ קֹדֶשׁ כְּלוֹ אֶלְקוֹת וְאִין לְהַסְטְרָא אֶחָרָא שׁוּם חֵלֶק בָּהּ. וְכַשִּׁיפַר זֹאת ר' לױ יִצְחָק, הַפְטִיר: ר' נַחְמָן הִיָּה בְּקֹדֶשׁת שַׁבַּת כָּל הַשְּׁבוּעָה. "עַר אִיז גִּיווּעַן אֶ גַּנְצַע וּוְאָךְ אֶ שַׁבַּת דִּיקְעַר"

כא. כְּשֶׁהָיָה ר' לְוֵי יִצְחָק ז"ל פֶּעַם בְּעִיר בְּאַבְרִינִין פָּגַשׁ שָׁם בְּשֵׁמֶשׁ שֶׁל בֵּית כְּנֶסֶת, שָׁסְפָר לוֹ שְׁבַעֲעִירוֹתוֹ שֶׁבֶת פֶּעַם אֶצֶל רנ"ט, וְשִׁבַּח אֶת רנ"ט מְאֹד, וְהִפְלִיג לְפָנָיו מִגְדֵּל הָאָרֶת שֶׁהָיָה לוֹ אֶצְלוֹ מְאֹד, עַד שֶׁסִּים בְּאֶמְרוֹ לוֹ: מָה אֹמֵר לָךְ, הָיָה טוֹב, וְאֵינִי יָכוֹל לְשַׁכְּחוֹ.

כב. כשהתארח פעם בליל הסדר, אחד מאנ"ש אצל ר' יחיאל חתנו של ר' נחמן, ראה איך שקודם שהתישב לעריכת הסדר, לרוב שמחתו בשמחת מצות החג, תפס במצות וחבקים ונשקם, ואמר לו אחר כך: גם אצל חותני ראיתי כן.

כג. כְּשֶׁאָמַר וְהִסְבִּיר פֶּעַם רַבְר"נ לְאָבִיו רנ"ט שֶׁגַּם בְּשִׁכְלֵי נִתֵּן לְהִבִּין מְדוּעַ נִכּוֹן הִדְבָּר לְהִתְרַחֵק מִהַרְוֹפָאִים וּרְפוּאוֹתֵיהֶם, גָּעַר בּוֹ אָבִיו רנ"ט וְאָמַר לוֹ: "צְרִיךְ לָקִים צְווי רַבְנֵנוּ, לְהִתְרַחֵק מִהַרְוֹפָאִים מִחֲמַת אַמּוּנָה בְּדַבְּרוֹ לְבַד. כִּי כְּשִׁיתְרַחֵק מֵהֶם מִחֲמַת הַהִבְנָה שְׁבִשְׁכְּלוֹ, יָכוֹל לְהִיּוֹת שְׂאֵתָר זְמַן יָבִין לְהִיפֵךְ, וְדַבּוּר רַבְנֵנוּ שְׂאֵמַר שְׂצָרִיכִים לְהִתְרַחֵק מֵהֶם, אֵינּוּ נִתֵּן לְשֹׁנֵי.

כד. וסיפר לו מעשה ממוהרנ"ת עם ברוך דיין, כי בימי מוהרנ"ת ח"א פב פג, מספר מוהרנ"ת שאחר פטירת רבינו ישב בבית המדרש ולמד, ודיבורי רבינו שבערו בו הביאוהו לדבר עם בני הנעורים מהתכלית, ועיקר הפעולה שראה בזה היה כשדיבר עם אחד מובחר על התמדת הלימוד, עד שהתחיל ללמוד בהתמדה גדולה וגמר כל ד' חלקי השולחן ערוך הגדולים בשש שנים, כסדר דרך הלימוד של רבינו. וזה היה ברוך דיין שאחר כך בזמן המחלוקת על מוהרנ"ת התהפך כנגדו. ואז כשאמר מוהרנ"ת לברוך דיין שילמד בסדר הלימוד של רבינו, אמר לו, שניתן להבין גם על פי השכל שדרך רבינו בסדר הלימוד (כפי הכתוב בספר שיחות הר"ן סימן ע"ו, ובשיחותיו בעל פה בזה) כן הוא הנכון. אמר לו מוהרנ"ת, שחובת הלימוד בדרך זו צריך לקיימו מחמת שכן צוה והדריך אותנו רבינו, ולא מחמת ההבנה שהנך מבין שכן הנכון. כי כעת מבין אתה כך ופעם אחר אולי תבין אחרת, ואנו צריכים לקיים עצותיו אף בלא הבנתנו. ואחר זמן אמר והודה לו, שלולא צווי רבינו בזה מפורש היה נראה לדעתו לנהוג אחרת.

כה. ר' נחמן לא השתמש בשום דבר הקשור לענייני רפואות כאזהרת רבינו, בשום מצב ואופן יהיה מה שיהיה, שום דבר. ואף שהתייטר פעם במשך שלשה עשר ימים רצופים ממחלת העצירות, לא לקח שום סם המשלשל לרפואה, וגם לא הלך לדרוש ברופאים ורפואותיהם, וכששאלוהו על כך, אמר: "השם יתברך שסתם את המעים הוא גם יפתח אותם"; "ווער עס האט פארמאכט, ער וועט עפינען" ואכן בחסד ה' יצא והבריא מזה:

כו. סיפר ר' אברהם שפעם בימי אביו ר' נחמן, פרצה מגיפת החולירע רח"ל, שהיתה מחלה מדבקת קשה, בפרט לילדים, עד שכשאנשי השלטון היו שומעים על איזה בית שנדבק שם משהו במחלה, היו מביאים אותם תיכף לבית החולים (ורובא דרובא לא חזרו משם), ומוציאים את כל בני הבית מהבית, וחותרים ואוטמים את הדירה למשך זמן. וגם בבית ר' נחמן פגעה המחלה בכמה מילדי הבית, הלך ר' נחמן ונעל היטב את הבית וכל סביבותיו מבפנים עם חמשת ילדיו, והסתגר עם בני הבית לכמה ימים ולא פתח אותו כל הזמן, ולא נתן לאף אחד לצאת, בכדי שלא ידבקו מהאוויר המעופש שבחוץ, וגם כדי שלא ישמעו את טרונייתם

של השכנים ה'דואגים לשלומם', כי היו התושבים מרננים אחריו עד שקראו לו בכינוי רוצח המאבד נפש בניו ובנותיו עבור הסתגרותו זו. וכל אותם ימים לא נטלו שום תרופה, רק הפצירו כולם בתפילה. ובחסד ה' התרפאו מעצמם ללא שום טיפול רפואי כלל, ויהי לפלא, כי בעוד שרבים רבים שבקו אז חיים, לא עלינו, מכל אומן, הבית היחידי שכל תושביו הבריאו לחלוטין ולא פגעה בהם המגיפה, היה ביתו של ר' נחמן.

כזו. כל כך חינוך ר' נחמן את בניו להתרחק מהרופאים, עד שפעם בתו, הצדקנית המפורסת מרת רחל, חלתה מאד בהיותה בבית אביה, ואחד מאחיה הזמין רופא, כשנכנס הרופא, סובבה את ראשה אל הקיר, ואמרה: אף להסתכל בפניו אסור, אסור להסתכל בפניהם!

כח. רבי נחמן טולטשינער ז"ל היה מקפיד שלא יעברו עליו יום ללא רקוד, ופעם כשנזכר אחר שכיבתו כפר על מטתו, אחר שקרא כפר קריאת שמע שעדין לא רקד באותו יום, ירד ממטתו ורקד לעצמו וחזר למטתו.

כט. גם ידידנו הוותיק מורנו הרב נחמן נ"י מטולטשין הוא עתה עמי פה בביתך, ונזכר היום בראש חדש שבט, שחס ושלום תכעוס עליו שלא רקד בביתך, נזרו עצמו ורקד קצת היום בביתך בשבילך, ופורס שלומך באהבה רבה ורחימתן עזיזא. (עלים לתרופה מכתב תמוז)

ל. ר' שמואל הורביץ כותב, שר' נחמן אמר: מיהו אחי? וער איז מיין ברודער? א ברסלבער חסיד.

לא. ר' לוי יצחק אמר שמסתבר שעלה ר' נחמן לבקר בארץ ישראל, אך לא ידוע הדבר בבירור וספר שראה מכתב בשבחה של ארץ-ישראל שכתב ר' נחמן מטולטשין מאומן לארץ ישראל: ארץ-ישראל היתה פעם ארץ זבת חלב ודבש וגם כיום היא כזאת. מה אומר לכם, עס איז {היא} ארץ זבת חלב ודבש כמאז כן עתה.

לב. ור' שמואל הורביץ כתב: בזמן ר' נחמן מטולטשין, היו אנשים שבאו חזרה מארץ ישראל ובתוכם גם מאנ"ש, והיו מדברים מהפרות שלא נתישר בעיניהם ואמרו שבארץ ישראל אוכלים עשבים (והיו יכולים לחשב שאוכלים עשבים כמו בהמות, ואפשר היה פונתם כמו שעושים עתה מטעמים מהעשבים) ושמע ר' נחמן מטולטשין, ורגז עליהם מאד וסתר את כל דבריהם וקרא אותם בשם מוצאי דבה (מוצאי דיבניקע'ס) ובילה כמה זמן לשבח הפרות מארץ ישראל ואמר הלא אני בעצמי הייתי שם, וממש כל דבר יש לו טעם גן עדן ובפרט השמן זית וכזו, וכן פרט הכל בפרוטרוט וכו': (כתבי ר' שמואל רנ"ט ד)

לג. היה מזהיר ר' נחמן לא לבנות בית חדש בחוץ לארץ, ור' אברהם בנו שהיה מרבה לבא לעיר באברניץ, פעם כשהתאכסן שם אצל ר' מרדכי באברניצער ראה אבנים, ושאל את ר' מרדכי: מה הם האבנים? אמר לו ר' מרדכי: בני ישראל רוצה לבנות בית. נענה ר' אברהם ואמר: אחד היה ר' אברהם בער'ניו שציית לאבי ולא בנה! ר' אברהם לפעמים היה אומר לאדם רק דיבור אחד וזה היה פועל. וסיפר ר' מרדכי שכששמע בנו ר' ישראל את דיבור זה מר' אברהם, זה כל כך נכנס בו, שהוא מכר את האבנים ולא בנה. (טעם זקנים קונטרס

חזן הקלוזי

רנ"ט ז"ל החל להתפלל כשליח צבור בשני ימי ראש השנה בתפלת המוסף, בשנת תר"ח. אחר כך כשבא רבי ליב קאנסטאנטינער ז"ל לקבוץ בפעם הראשונה בשנת תרי"א, התחלקו בתפלתם, שביום הראשון התפלל רבי נחמן וביום השני רבי ליב, כששמע פעם רבי ליב קאנסטאנטינער ז"ל איך שפמה מאנ"ש אמרו לעצמם בצער אחר גמר תפלתו של רנ"ט בתפלת המוסף של יום א' "חבל כי כעת נצטרף כבר לחכות עוד שנה לשמוע את תפלתו של רנ"ט", כי חפצו שרנ"ט יתפלל גם ביום השני, פנה אליהם רבי ליב ואמר להם: "אינכם יכולים לתאר לעצמכם את הצער וחלישות הדעת שיהיה לי כשלא אתפלל לפני העמוד כמנהגי מאז ומקדם", ולרוב אהבת החברים שהיה בין אנ"ש ותרו על כוננתם הטובה ונחמוהו באמרם לו: "כן כן רבי ליב, אתה תתפלל, אתה תתפלל".

היה מתפלל בראש השנה כשליח צבור לפני העמוד, והיה מתפלל בכזו התלהבות והשתפכות הנפש, עד שבפסירתו אמרו אנ"ש זה לזה בצער ובכאב: "תפלה כזו טוב לא ישמע עוד עד ביאת הגואל".

ספר רבי יודל חתנו (בן ר' יצחק בער שנישא את בתו של רבי נחמן טולטשינער מזווג ראשון), שהיו אומרים בשבחו, שזכה והתפלל בראש השנה בכזו התלהבות ובהשתפכות הנפש, משום שכל ספרי ה"לקוטי הלכות" היו חדורים בו במחו ודעתו.

ספר ר' אברהם בן ר' נחמן ז"ל במעלת אביו רבי נחמן ז"ל שאף שהיה קולו מטבעו קול צרוד אף על פי כן כשנעמד בתפלה היה שואג בקולי קולות עד שאין ביכלת לתארו.

רבי יודל ז"ל חתנו אמר פעם בשבחו: חותני היה מתפלל בהתלהבות וחמימות כזו, כחם קטר הרכבת, שנקרא בלע"ז: "א לאקאמאטיב", ששם רותח דוד המניע את הרכבת בחם עצום.

עיר אומאן היתה מאז ומקדם עיר של חזנים, וכל חזן שהיה רוצה להשמיע את קולו הנאה היה בא לאומאן, גם דרו בה מגדולי החזנים, כרבי יעקב סירוקה ועוד, ואף על פי כן הפירו תושבי העיר בנוראות תפלתו של רבי נחמן מטולטשין בימים הנוראים, ולאחר שסימו תושבי העיר את תפלתם בבית הפנסת הגדול שבעיר היו באים להתבשם מתפלתו של רבי נחמן טולטשינער, והיו אומרים התושבים לאנ"ש איפה מגיע תפלתו של רבי יעקב לתפלתו של רבי נחמן טולטשינער החזן שלכם, אף על פי שלר' נחמן טולטשינער לא היה קול צלול, כי קולו היה צרוד, וקול שאגה, אולם השתפכות הנפש שלו עברה על מעלת הקול, וזו אשר הלהיבה את לב הקהלה⁸⁴.

ספר רבי נתן בייטלמאכער בנו של רבי פנחס יהושע ז"ל, שבהיותו ילד קטן לקחו אביו לאומאן לקבוץ אנ"ש בראש השנה, וכששמע את רנ"ט פותח בשאגת ארי לומר את הקאפיטל "לדוד מזמור" הנאמר בליל ראש השנה, נפל לארץ מרוב הפחד שנפל עליו.

כְּשֶׁהִתְפַּלֵּל פְּעַם רַנ"ט בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה לִפְנֵי הַעֲמוּד וְהִגִּיעַ לְתִיבּוֹת "אָבִינוּ מְלַכְנוּ כְּלָה וְכוּ" וְשָׁנְאֵת חֲנֻם מֵעֲלִינוּ" אֲמָרָה בְּצַעֲקָה וְשֹׂאגָה נּוֹרָאָה כְּזוֹ עַד שֶׁגָּעוּ כָּלֵם בְּכִכְיָה, עַל גְּדֹל שְׁנֵאת הַחֲנֻם שֶׁהָיָה עֲלֵיהֶם מִצַּד הַמִּתְנַגְּדִים וְשִׁגְם בִּינֵינוּ עֲדִין אֵין הַשְּׁלוֹם בְּשִׁלְמוֹת כְּרֵאֵי וְכִנְכוּן.

ישיבתו באומאן

בְּשָׁנַת תַּרְכ"ו עָקַר רַבֵּי נַחְמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר אֶת דִּירְתּוֹ מֵהָעִיר בְּרֶסְלָב, וּבָא לְהַשְׁתַּקֵּעַ בְּעִיר אֹמַאן⁸⁵. בְּאוֹתָהּ עָתָּה בְּנֵה רַבֵּי סְעַנְדֵּעֵר אֶת הַקְּלוּיז, וְהָיָה חֲפֵץ לְקַח עֲשָׂרָה מְאַנְשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ וְלְהוֹצִיאֵם לְגַמְרֵי מַעֲסָקֵי הָעוֹלָם הַזֶּה, שְׁלֵא יַעֲסִקוּ בְּשׁוֹם עֵסֶק מִשָּׂא וּמִתֵּן כָּלֵל, וְקַיְשָׁבוּ כָּל הַיּוֹם בְּקְלוּיז לְעֵסֶק שֵׁם עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוּדָה, וְאֲנִשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ יִסְפִּיקוּ פְּרַנְסֵטָם; גַּם בְּנֵה עֲבוּרִם לְמִטָּה מֵהַקְּלוּיז עֲשָׂרָה חֲדָרִים שֵׁשׁ יְדוּרוֹ⁸⁶.

אֲךָ כְּשֶׁנּוֹדַע דְּבַר זֶה לְרַבֵּי נַחְמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר, שֶׁשׁוֹכְרִים כְּכִיכּוֹל אֲנִשִׁים לְעֵסֶק עֲבוּדַת ה' - לֹא הִסְפִּים לָזֶה, בְּאֲמָרוֹ: "דְּעַר רַבֵּי הָאֵט פִּינְט גְּעוּדוֹנְגֵעֵעַ זְעֻלְגֵעֵר!" - "רַבְּנוּ שׁוֹנֵא חִילִּים שְׁכִירִים!"⁸⁷, כִּי כֵן קָבַל מִמוֹהֲרַנ"ת ז"ל⁸⁸: (שם תַּקְלָג)

מִשְׁנַת תַּרְכ"ו וְהִלָּאָה הָיָה עֲנִיָן רַבְּנוּ בְּרוּם הַמַּעֲלָה, כִּי הַקְּלוּיז בְּאֹמַאן נִבְנָה כְּבִנְיַן חֲזָק וּמְפָאָר כְּאֲמוֹר, וְכֵן רַבֵּי נַחְמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר עָקַר מְקוֹם מְגוּרָיו וּבָא לְדוֹר בְּאֹמַאן כְּאֲמוֹר, וְאֲנִשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ בִּידְעָם וּבְהַפְּיָרָם אֶת גְּדֻלְתּוֹ וְיִשְׁרוּתוֹ הַעֲמִידוּהוּ לְנֵהֵל אֶת כָּל עֲנִיָּי הַקְּלוּיז, וְכֵן רַבֵּי סְעַנְדֵּעֵר טִירְהָאוּיַעֲזֵר וְאֲנִשֵׁי הָיוּ שׁוֹלְחִים לְרַבֵּי נַחְמָן מְעוֹת עֲבוּר הַהוֹצֵאוֹת, וְכֵן עֲבוּר שְׂאָר צְדָקוֹת לְאֲנִשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ, וְעֲנִיָן רַבְּנוּ נִתְעַלָּה אֶז עַד לְמָאָד.

אֲךָ בְּשָׁנוֹת תַּרל"ב - תַּרל"ג נִכְנַס ה'בַּעַל דְּבַר' לְעִשׂוֹת וּכְפוּחַ וּפְרוּד בֵּין אֲנִשֵׁי שְׁלוֹמְנוּ בְּעִנְיַן נְהוּל חֻשְׁבוֹנוֹת הַכְּפָסִים שֶׁל הַקְּלוּיז⁸⁹, כִּי רְצוֹנָם שֶׁל רַבֵּי סְעַנְדֵּעֵר וְאֲנִשֵׁי הָיָה שִׁיתְחִיל רַבֵּי נַחְמָן טוֹלְטְשִׁינְעֵר לְנֵהֵל אֶת

⁸⁵ ראה להלן בערכו: "רבי נחמן טולטשינער גר משך ט"ז שנים בהייסין וכו', ועבר לדור בטולטשין, ודר שם ח"י שנים עד לשנת תר"ה, אחר כך עבר לדור בברסלב עד לשנת תרכ"ו גם כן משך ח"י שנים, ובשנת תרכ"ו כשהכירו אנשי שלומנו בגדלותו ביקשוהו לעבור לדור באומאן, ועבר לאומאן עד לשנת תרמ"ד שוב משך ח"י שנים, ובכ"ו ניסן שנת תרמ"ד נסתלק לעולמו לשלום." (רל"ו).

⁸⁶ אחר כך היה דר שם רבי נחמן בעצמו, מחמת שהיה שמש הקלויז. (רל"ו).

⁸⁷ מי שעוסק בעבודת ה' ואינו עוסק לפרנסתו, בוודאי מצווה גדולה לעמוד לימינו לתומכו ולהחזיקו בכל היכולת; אך לעשות פעולה כזו, שאנשים יעזבו את כל עסקיהם - דומה הדבר כמו ששוכרים אנשים לעבוד את ה' יתברך, וחסרון גדול יש בזה שניגש האדם לענייני עבודת ה' בסביבת הדבר הזה, שמשלמים כך וכך משכורתו על דבר יהדות כזה וכזה. (רל"ו).

⁸⁸ ובדרך צחות יש לנו לומר כאן (בארץ ישראל) לאלו אשר כבר 'שכרו' אותם לעסוק בעבודת ה': "אז מען האט דיר שוין יא געדינגען - דארפסטו טאן וואס דו דארפסטו!" - "אם אכן כבר כן 'שכרו' אותך - אזי עליך לעשות את המוטל עליך, לחטוף ולעסוק כראוי בעבודת ה' יתברך!". וצריכים להתפלל הרבה לזכות ליראת שמים, כי אם יש לאדם יראת ה' - זהו השומר הגדול ביותר, הוא שומר את האדם כל כך, כשיש את הנקודה הזו של יראת שמים אין האדם נצרך לשום גבאי ולשום משגיח, כי יראת ה' עצמה כבר מגינה ושומרת עלי אף בחדרי חדרים - "דער יראת ה' איז דער גרעסטער שומר, ער היט אפ אזוי, אז מען האט אין זיך די נקודה - דארף איך נישט האבן קיין שום גבאים נישט און קיין שום משגיחים נישט, דער יראת ה' אליין ער היט מיר שוין בחדרי חדרים אויך." (רל"ו).

⁸⁹ דבר זה מוזכר ברמז ביכוכבי אור' חלק 'ששון ושמחה' אות י"א: "באזני שמעתי מאבי הריני כפרת משכבו וכו', ומכל זה הביא לנו ראייה לעניין מה שגם בימינו היו מעשיות כאלו".

הרי סחב החוצה את דלוי המים אצל מוהרנ"ת!⁹⁴ – כאומר שאחרי שזכה רבי נחמן טולטשינער לשמש כל כך את מוהרנ"ת, אין לנו עוד רשות להרהר אחריו; ושוב לא המשיך רבי סענדער בדבורו: (שם תקלו)

בימי הרב נחמן טולטשינער ז"ל היה בעיר באפוליע אחד מאנ"ש צדיק וישר בשם רבי ישראל לייב, אבי רבי אשר באפוליער, בעת זקנתו היה חפצו להעתיק מושבו לאומאן סמוך להקלויז, כדי שיוכל להשתטח על ציונו הקדוש, שדרךו היה לפעמים לבלות כל הלילה על ציונו הקדוש. וכן ביום אחר התפלה לא טעם כלום והלך על ציונו הקדוש ושהה שם ערך ארבע חמש שעות, וחשב: מה טוב היה לפני, אם יהיה מושבי באומאן אצל הקלויז! אבל רבי נחמן מטולטשין מאן בזה מטעמים ידועים לו, והרב ישראל ליב היה מחזיק בדעתו, שאמר, שכונתו באמת לשם שמים, וכמה פעמים אחר השתטחותו על ציונו הקדוש, אמר שכן צריך הוא לעשות, אולם רבי נחמן לא הסכים לזה בשום אופן. והעתיק מושבו לאומאן אצל הקלויז, ולא הוציא שנתו ורמנא לזלן:

מרב ענותנותו היה מרגיל בפי כל לקראו רק בשם 'שמש הקלויז', וכן חתם את עצמו 'נחמן המשמש בקודש'.

היה שפל ברוך כזה עד שהיה בעצמו מנקה את הבית המדרש משך שנים רבות, ובערב שבת לאחר שנקה את בית המדרש, היה מתישב במקומו לומר שיר השירים, ואמרה כדרךך בדבקות נפלאה.

ספר רבי אייזיק אייזנשטיין מאומאן ז"ל: פעם בליל יום כפור אחר תפלת מעריב, פנה אלי רנ"ט ואמר לי: "אייזיק בא נא בבקשה וסייע לי להוציא ולשפוף החוצה את המים שבחבית הקבועה בפתח בית הכנסת", שהתמלאה ממי נטילת ידים של אנ"ש שרחצו ידיהם לפני התפלה (בלע"ז נקראת חבית זו בשם "ציבר"), ואמר לו רנ"ט בלשון צחות "בא נא ותהיה שליח ציבר", תיכף הפשיט ר' נחמן טולטשינער את הקיטל ולקח מקל ארוך ותחבו בידית החבית והוציאו בידית שמצד השני, הניח צד אחד של המקל על כתפו ואת צד השני שם רבי אייזיק על כתפו, וכך יחדו הוציאו את המים לחוץ ושפכוהו, לאחר שגמר רנ"ט את מלאכתו זו, חזר ולבש את הקיטל והתחיל לומר את כל התהלים כנהוג, ואמרה בהתלהבות כדרךך. והפטיר רבי אייזיק כשספר מעשה זו, ואמר: ר' נחמן טולטשינער נהג בכל זה בפשיטות ותמימות כל כך עד שלא נתן להבחין שום חלוק בין סחיבת הדוד ושפיכת המים לאמירתו את התהלים, שאת שניהם עשה בתמימות ופשיטות ובחן דקדושה נפלא ללא שום הבדל.

באומאן נהגו למכור את העליות לתורה שבימי ראש השנה ביום ערב ראש השנה, וכן לא היו מארגנים כמה מנינים לקריאת התורה אלא רק מנין אחד, פעם קנה רבי יחזקאל העשיל ז"ל את הקריאה "לוי", אולם למחרת בעת הקריאה צוה להגבאי לכבד בעליה זו את רבי נחמן טולטשינער ז"ל, שגם כן היה לוי כידוע, לאחר ראש השנה כשבא לפרוע לרבי נחמן טולטשינער את שכר העליה אמר לו רנ"ט בקפידא, שעוד פעם

⁹⁴ ראה לקמן בסימן תקס"ג מה שאמר מוהרנ"ת על רבי נחמן טולטשינער, שאפילו זה שדחף החוצה את הפאמעניטעס' (דלוי המים) יכול להנהיג הלאה.

לא יעשה כך בהפטירו, כשקונים עליה צריך לברר לעלות לתורה, כי לא סבלו אנ"ש את ענין הכבודים וגינוני הכבוד.

ספר רבי ישראל ויינבערג ז"ל שפעם כשבא לציין רבנו הקדוש שמע את רבי נחמן מטולטשין ז"ל שעומד וחוזר בין דברי תפלותיו ובקשותיו על התבות: "למה נגרע" עם נגון הטעמים שעליה בנעימה ובהתעוררות נפלאה כמה וכמה פעמים ובהשתפכות הנפש. והוא על פי המבאר בספר לקוטי הלכות, ענין צעקת למה נגרע, עין שם.

וכן ספר [רבי ישראל ויינבערג ז"ל] לרבי לוי יצחק ז"ל, שפעם בהיותו ילד קטן כשהסתובב ליד רבי נחמן מטולטשין פנה אליו רבי נחמן ואמר לו הפסוק "טוב לגבר כי ישא על מנעוריו", בנגון של מגלת איכה הידועה, ובארו לו זאת בשפת הלעז "טוב לגבר אז מטראגט דעם על פון דעם יוגנט", חדרו הדברים לנפשו כל כך, שפבר לא יכל היה לשכחו כל ימי חייו. וחמישים שנה לאחר ששמע זאת היה מספרה בהתחדשות כזאת כאילו היום שמעה מר' נחמן.

עוד סיפר לו שפעם בהיותו ילד קטן, אמר לו ר' נחמן טולטשינער את הלשון שבתורה י' חלק ב': "מה שהעולם רחוקים מהשם יתברך ואינם מתקרבים אליו יתברך, הוא רק מחמת שאין להם ישוב הדעת, ואינם מישבין עצמן וכו'". כל כך חדרו הדברים ללבו עד שחמישים שנה אחר כך ליוו אותו דברים אלו, ואמר לר' לוי יצחק: מה אומר לך כל יהדותי היא ממה שאמר לי ר' נחמן תורה זו; "וואס זאל איך אייך זאגן, די גאנצע אידישקייט מיינע איז וואס איך האב געהרט פון ר' נחמן ען די תורה". ר' ישראל זה היה בעל בכי עצום:

היו מספרים בשבחו של ר' נחמן טולטשינער ז"ל, שעל אף היותו קדוש ומפְרָש ועובד ה' מפלג היה דואג להכין בפשיטותו הגדולה ולעשות פבושים ("איינגימאכטן" בלע"ז) כמלפפונות וכדומה עבור האוֹרְחִים המזדמנים, בעוד שהוא עצמו לא היה נהנה מהם.

כתב ר' גדליה קעניג שר' אברהם שטרנהארץ סיפר, שכשהיו באים בני הנעורים לפני ר' נחמן מטולטשין, ומאוננים לפניו על ריבוי המניעות והעיוכים שיש שיש להם בעבודת ה' בכלל, ועל דרך ההתקרבות לרבינו הקדוש ז"ל בפרט, היה דרכו לפתוח לפניהם את הליקוטי מוהר"ן סימן קפ"ה, ובמתק חן שפתיו הקדושים היה מבאר להם את דברי רבינו הקדוש על דרך התחזקות נפלא ונעים לכל אחד ואחד לפי בחינתו, עד שהשיב את רוחם והחיה את נפשם וממש הזורים בקרבם רוח חיים חדש, ונתן להם כח לעמוד על משמרתם ביתר שאת וביתר עוז.

עסקו בהדלקת הנר תמיד

רבי נחמן טולטשינער היה זהיר מאד מאד להדליק את הנר תמיד בקביעות על ציון רבנו הקדוש בכל יום ויום לפנות ערב⁹⁵, ואף בלילות הכפור והשלג הכבד היה מסכן עצמו לילך עבור זה לבית ציונו הקדוש תוך סכנת צנה והחלקה על הקרח (אפלו ווינטער אין די גרעסטע שניי, אין די גרעסטע גליטשן, איז ער געגאנגען אלע אויפדערנאכט אנצינדן דעם נר תמיד). והיה רבי נחמן מתישב אז על גבי הקרח ומחליק עד לעמק המוביל לבית החיים⁹⁶ (ער פלעגט זיך אוועקזעצן אויף די שניי און אראפגעלאזט און אראפגעגליטשט ביז אונטן). גם היה חושש שמא ככה ה'נר תמיד' במהלך יום השבת, ועל כן היה מזדרז תמיד לילך לציון הקדוש תכף במוצאי שבת אחרי הכדלה, והיה מאיר את העלטה שבציון במנורה ומיטיב ומדליק את הנר תמיד (מוצאי שבת נאך הכדלה - שוין אריבער געגאנגען, געמאכט א לאמפ, און אנגעצונדן דעם נר תמיד)⁹⁷.

ופעם היה מעשה שאנשי שלומנו ראו את גדל מסירות נפשו של רבי נחמן לילך לציון הקדוש בקביעות, ורצו להכין ולעשות עבורו מעיל חרפי עם כסוי פרוה נאה (מען האט אים געוואלט מאכן א דעקע, א שיינע סחורה) אחר שמעילו הפשוט (א פראקט פיטערל) כבר היה כמעט כלו טלאים טלאים, ומאן רבי נחמן בדבר זה, וטען ואמר להם: "ניין! איך דארף דאך גיין צום רבי'ן אויפן ציון אלע טאג אנצינדן דעם נר תמיד, איז דאך א גרויסע גליטש; אז איך וועל האבן א שיינע דעקע - וועל איך דאך זשאלעווען די דעקע, וועל איך שוין נישט גיין צום רבי'ן אויפן ציון!" - "לא! הרי צריך אני לילך לרבנו הקדוש על ציונו מדי יום להדליק את הנר תמיד, וצריכים הרי להחליק הרבה על הקרח; וכשיהיה לי מעיל נאה כזה - אחשוש לקלוקלו, וכבר לא אזהר כל כך לילך מדי יום לבית ציונו של רבנו!" ; ואנשי שלומנו שמעו בקולו, ולא עשו עבורו את המעיל המדבר.

וביום כ"ו בניסן, הוא יום היארצייט של רבי נחמן טולטשינער, היה הולך בנו רבי אברהם להשתטח על ציון רבנו⁹⁸, ובקש שם מרבנו שיזכיר בעבור נשמת אביו זכות צדקתו זו, שהיה זהיר בהדלקת הנר תמיד על ציונו הקדוש, שלא יכבה נרו לעולם ועד⁹⁹ (אז דער רבי זאל אים דערמאנען א זכות, וואס ער האט אפגעדינט דעם נר תמיד): (שיש"ק החדש א-תשה)

⁹⁵ עיין עוד שיחות וסיפורים סימן ב'.

⁹⁶ גם בזמנו כשהיו הולכים לציון רבינו, והיה יורד שלג ואחר כך התחיל להפשיר והיה נהיה קרח מהשלג הקפוא, עד שהיה כל המדרון מחליק, והיו מתיישים אז על הקרח ומחליקים על ארבעים ותשע המדריגות (שתיקן ושיפץ רבי אייזיק אייזנשטיין מאומאן) עד לעמק, וכשרצו לשוב מהציון למעלה לכיוון הקלויז' היה קשה, כי לא היה איפה להיאחז, על כן היו רוחשים על הארץ עם הידים, ופעמים כשכבר היו מטפסים עד למעלה - היו נופלים ומחליקים כל החר בחזרה; לירד מהקלויז היה קל, כי היו מחליקים עד לעמק, אך לחזור ולעלות היה קשה מאוד! - "מען גייט צום רבי'ן אויפן ציון, און א סקייט א שניי, און עס הייבט זיך אן צולאזן, עס ווערט א פראקט, ווערט די שניי פארפריירן, ווערט א גליטש, געבט מען א גליטש ניין און פערציג טרעפ. נאר ארויף גיין קען מען נישט, מען האט נישט וואו צו כאפן זיך, גייט מען, מען דראפעט זיך מיט די הענט, מען קומט שוין אן אויבן - פאלט מען אראפ צוריק, א גליטש אראפ! אראפ פון שול איז געווען גוט, א גליטש אראפ ביז אונטן, אבער ארויף איז געווען זייער שווער!" (רל"ו).

⁹⁷ וכל זאת עשה רבי נחמן מתוך 'הצנע לכת', ומי בכלל ידע מעבודתו זו. (רל"ו).

⁹⁸ ולא היה הולך להשתטח אז על קבר אביו, מחמת שאר הקברים שסביבותם, כמבואר במקומו. (רל"ו). [ראה עוד חלק ב' סימן תק"ע, ובהערה שם].

⁹⁹ וגם מדבר זה נלמד אודות גודל התמימות והפשיטות של רבי אברהם, שידע היטב משאר מעלות אביו וגדולתו ומזכויותיו הגדולות

להודיע לדורות שהשלישה דברים האלה יסודות העקרניים בהשאת אדמו"ר זצ"ל כפי המובן בזה מדברי מוהרנ"ת ז"ל: א) אספתנו על ראש השנה, שבוזה ממילא כלול גם אמירת העשרה קפיטל תהלים על ציונו הקדוש: ב) עסק ההדפסה: ג) והדלקת הנר תמיד על ציונו הקדוש. והנה בענין הראש השנה כבר כתבתי מזה קצת במקום אחר. ובענין ההדפסה אי אפשר לבאר אפלו בעל פה. ובענין הנר תמיד עין בספר המדות מה שכתב שם אדמו"ר ז"ל שבזכות הנר תמיד שמדליקין משמן זית נצולין מגזרות שמד. וממילא מוכן מזה באלפי אלפים קל וחמר להנר תמיד שאצל קברו הקדוש, כפי המוכר מזה בקנטרס הנקרא "חכמה ובינה" עין שם ותבין מזה למה שמוכר בלקויטי מוהר"ן בענין קברו של משה והסתלקותו שעוסק בזה להעלות משמד לרצון. ובלקויטי הלכות הלכות ברפת השחר הלכה ה' מבאר משם שגם כל התאוות והמדות רעות בפרט האפיקורסות הכל כלול בענין שמד הנ"ל. ומצרוף כל הענינים האלה ביחד הפליג מוהרנ"ת ז"ל בדבר הנר תמיד עד אין שעור וערך, כן שמעתי בפרוש מאבי ז"ל: (כוכבי אור אנשי מוהר"ן מז)

להודיע לאנשי שלומנו, כי מאד מאד הם מכרחים להזהר בהדלקת הנר תמיד שבבית ציון רבנו ז"ל (וכנהוג כן בכמה צדיקים), שלא יביאו על זה משמן הפסלת והשמרים אשר יעשן וישחיר את התקרה והכתלים מבית ציונו הקדוש. וכמה פעמים נודמן בתחלת הלילה, או באמצע הלילה שנוכח לגמרי, ולא יאיר כלל אורו הנפלא והמכרח כל-כך בסגלתו לכל בני ישראל בגוף ובנפש, כמבאר בזה מהדברים בעל פה ששמעתי מאבי ומורי ששמע ממורנ"ת ז"ל. וברב שקידת אבי על דלתי תמידות הנר הקדוש והנורא הנ"ל, חקר ודרש גם בדבר הפתילה איך לעשותה, ואודות הפלי שלא תהיה רחבה יותר מכפי שנסה ובחן לכל זה (כי במעוט רחבה נתוסף בכל שעה נקדה חדשה מהפתילה כנודע להבקי בזה). וגם שלא תהיה הפלי קצרה יותר מדאי. (שיחות וסיפורים ב)

הסתלקותו

רבי אייזיק אייזנשטיין היה מקורב מאד לר' נחמן טולטשינער ז"ל, והיה מבני ביתו, וספר מגדל ישוב דעתו וצדקתו שראו בו סמוך לפטירתו, הוא צוה לבני ביתו שייכנו עבור אנ"ש מאכל העשוי מעדשים הנקרא גריץ, כדי שפשיחורו מהלוחיתו. והיה מוכן להם מה לטעם איזה מאכל חם, ולפני פטירתו ממש, אמר מלה במלה את תפלת "ברוך שמיא דמריה עלמא", וכשהגיע לתיבות "ביה אנא רחיק" חזר על תיבות אלו הרבה פעמים, "ביה אנא רחיק", ביה אנא וכו', ואחר כך התחיל לומר תפלת אלקי נשמה וכו' מלה במלה בהשתפכות הנפש, וכשהגיע לתיבות "ואתה עתיד ליטלה ממני" נפטר.

היה זה בכ"ו ניסן תרמ"ד, וכשחזרו אנ"ש מההלוויה נזכרו שבכ"ו ניסן נסתלק יהושע בן נון זצוק"ל, כמו שהיה הוא אצל מוהרנ"ת. וכאשר כותב על זה בנו בכוכבי אור המובא בתחילה.

על קברו נחרט: "פ"נ איש תם רבי נחמן ב"ר אברהם הלוי ז"ל", בלא שום שבחים.

ואמר ראבר"נ בנו שאפלו תיבות אלו "איש תם" לא היו צריכים לכתוב אולם אבי באמת היה איש תם, "נאר מיין טאטע איז טאקי גיווען א תם".

ביום כ"ו ניסן הוא יום הארציט של ר' נחמן טולטשינער, לא היה הולך בנו ר' אברהם להשתטח על קברו, והיה אומר שאף שאביו היה צדיק, אבל היות שיש עוד קברים סביבו אינו הולך, והיה הולך להשתטח בציון רבינו, והיה אומר שאביו בוודאי בציון רבינו, וביקש שם שיזכר זכות צדקת אביו, שהיה זהיר בזה שלא יכבה נרו.

כשהשתטח פעם רבי יודל חתנו על קברו שבאומאן, וראה את המצבה הקטנה שעל קברו שהיה כתוב בה רק התיבות "פ"נ איש תם ר' נחמן הלוי חזן" התרגש מאד ואמר: הרי אין רואים פה כלל קבר, וסים מעצמו ואמר: "בחייו היה חותני שפל וכלום בעיני עצמו, וגם עתה הינו שוב כלום", "ביים לעבן איז ער גיווען א גארנישט און איצטער איז ער ווייטער גארנישט".

מעט מומכתביו הקדושים שנשארו לפליטה

ברוך השם יום ה' נשא תר"ל לפ"ק אומאן.

חיים ושלום וכל טוב לידידי כנפשי הרב המפלג התיק ועושה חסד וכו' ר' מיכלי גרו לא ידעך נצח סלה ועד עם שלום כל בני ביתו שיחיו לארך ימים ושנים טובות אמן כן יהי רצון.

כבר השבתי למעלתו אשר ברוך השם קבלתי כל מכתביו, וגם נדבת לבו הטוב, ועתה חדשות שתחת השמש, הן המה ההבל הכלים הנובעים ויוצאים מקנאה וכו'. חדשות כזה אין כי הן המה השטותים הישנים דישנים אשר גרמו לנו מה שגרמו בכלליות ובפרטיות, הרחמן יתברך יצילנו מעתה, אבל החדש שלמעלה מהשמש יש ויש הוא התורה הקדושה וחדושיה שחדשו הבחירי צדיקיא, ועדין לא זכינו לראות ולשמע החדושים הנפלאים אשר בהם החמש שבכל סדר על דרך הפשט כפרוש רש"י ז"ל והדרושים הנפלאים אשר במדרש רבה ובזהר הקדוש ועוד ועוד, ובפרט בספרי רבנו ותלמידו הקדושים זצוק"ל, כן נזכה להגות בהם תמיד, ולראות ולשמע החדשות שנתחדש בהם בכל יום, ולהחיות נפשותינו בהם בכל עת ובכל שעה אמן כן יהי רצון.

והיום למדתי המאמר הקדוש "העקר והיסוד שהכל תלוי בו להתקשר להצדיק שבדור ולקבל דבריו על כל אשר יאמר כי הוא זה דבר קטן ודבר גדול" וכו'. וכבר מנח כלל בדינו אשר כעת הוא הצדיק שבדור

אָדמו"ר זצוק"ל, ויש בזה דבורים הרבה לבאר, יזכנו ה' לדבר בזה פנים אל פנים, כן נזכה לקיים דבריו החיים והקיימים קטן וגדול, כי על זה נאמר מקרא שכתוב במשלי, מכל משמר נצר נפשך וכו' כי ממנו תוצאות חיים. וכבר אמר רבנו ז"ל אשר כל מה שמצוה לעשות אפלו דבר קל תולה בזה תקון נפשותינו ונשמותינו בעולם הזה ובעולם הבא וכו' עד הסוף, כן נזכה לקיים, ובפרט הדברים הקלים ונעימים לעשותם ללמד איזה סעיפים שלחן ערוך בכל יום, ואיזה קפיטליך תהלים ולשא עינינו ולבנו בכל פעם אליו יתברך, ואפלו אם אין יכולין לדבר רק דבורים מעטים, רבוננו של עולם רחם עלי, גם זה יקר מאד, ובפרט לקיים מאמרו ז"ל מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד, כן נזכה להתחדש לבבינו בכל יום ובכל עת ושעה ללמד וכו' ולקיים בשמחה ובאהבה, ולהאמין בזה באמונה גדולה.

כאות נפשו ונפש אלהיכם הדורש שלומכם תמיד, ומעתיר בעדם, ומתגעגע לראות עמו ועם אחיו היקר בזמן מרוח ולדבר כל זה ויותר מזה, עדי שיכנסו רוחות הקדושה מהדבורים הקדושים בלבבינו לקיום ולמעשה אמן כן יהי רצון. נחמן הלוי

ושלום לכל אלהיבנו, ובפרט לאחיו היקר. וכל דברי שגכתבו בעזרת השם יתברך פונתי לכלם ובפרט לאחיו היקר שיחיה עם כל בני ביתו שיחיו לארץ ימים ושנים טובות אמן כן יהי רצון.

ב

ברוך השם, יום ד' בשלח, תרל"ב לפ"ק, אומאן.

לכבוד ידידי כנפשי הלא הוא המפלג הותיק וכו' וכו' הנגיד ר' יחזקאל העשיל גרו יאיר הצלחתו יעלה למעלה ולטובתו בגשמיות וברוחניות אמן כן יהי רצון אמן כן יהי רצון.

מסגר פה מכתב לגיסו היקר וכו' הנגיד ר' רפאל ידיד נפשי גרו יאיר אשר הגיע לידי קדם שבת קדש העבר אף לא היה עובר ושכ בטח לשלח על ידו, כן יקבלו עתה וימסרהו לידו. יותר אין להאריך. יזכנו ה' להאריך בשירות ותשבחות אשר כלם כלולים בהשירה הקדושה: אשירה לה' כי גאה וגאה וכו' וכו', גאט איז גרויס (ה' גדול) ועשה ועושה ויעשה עמנו נסים ונפלאות גם בגשמיות וגם ברוחניות ואל יעזבנו ואל יששנו לנצח לכל אחד ואחד במעמדו, לזה בעשירותו, ולכל אחד ואחד בערכו, אף אחי ידידי זאת צריכין לידע שמכרח לעבר איזה מעט מרירות כמבאר באריכות נעם בדברי רבנו ז"ל (בסימן כ"ז לקוטי א) על ענין הנפלא "שבת במרה נצטנה" (סנהדרין נ:), המובא בסדר הנ"ל שבוע זאת, ומבאר שם ברוח קדשו שזה רמז שמכרחין לסבל מעט מרירות כמו שידוע שכל הרפואות מלבשים בסמים מרים, כן שבת שלום שהיא רפואה לכל הדברים נצטנה במרה לרמז על הנ"ל, ועין שם מה שמובא על פסוק (ישעיה לח): הנה לשלום מר לי מר וכו' מה ששבח חזקיה את השם יתברך עין שם היטב ויגעם לנפשו.

אחי ידידי אדבר עם מעלת כבודו על טייטש, חזק וחזק מיין ברודער אריין טהאן זיך גוט טיף (אחי השקע עצמך היטב בעומק) בדברי רבנו ז"ל בהתורות ובהמעשיות, והדרושים של תלמידו הקדוש מוהרנ"ת ז"ל ובהתפלות הנ"ל, והרם קולך בנעימה בתהלים ושירות ותשבחות וזעקות וכו' אשר בהתפלות ואז וועסטו לעבין א לעבין

(תחיה חיים), כי זולת זאת אין שום חיות כלל, והבט וראה בעין שכלו ובינתו אשר חננך ה' ותראה היטב אמתת הדברים האלו. כן יהי ה' בעזרך שתזכה צו באהארצען זיך (ללבב עצמך) באש הקדוש אשר משרש בכל לב איש הישראלי ולהכניס אש הקדושה הזאת בכל הנ"ל אז טוב לו. ויש בזה עוד לדבר אך אי אפשר להאריך.

תשוקתי שידרש בשלומי לפרקים אולי יזכנו ה' שיהיה נדבך בינינו איזה דבורים המשרשים בנו ממקור חיותנו ז"ל אשר חיותנו בעולם הזה ובעולם הבא תולה בזה, וידרש בגיני בשלום חותנו היקר מפז וכו' ולכל זרעו שיחיו ולידינו עז שאר בשרו האכרף היקר ר' נתן בן דודו ר' יקותיאל גרו יאיר, וירבה לדבר עמו שאין שום תכלית טוב כי אם לקים כנ"ל, ואף על פי כן יצליחם ה' גם בעשר רב, כי ידרשי ה' לא יחסרו כל טוב (תהלים לד, יא), כן יקים בנו שנוזכה להיות דורשי ה' באמת ולא נחסר כל טוב בגשמיות וברוחניות אמן כן יהי רצון אמן כן יהי רצון. כאות נפשו ונפש אוהבו תמים. נחמן הלוי.

ג

ברוך השם יום ד' פּרשת בהר תרל"ב לפ"ק אומאן.

לכבוד ידידי כנפשי הרב המפלג הותיק ועושה חסד וכו' הנגיד ר' יחזקאל העשיל גרו לא ידעך נצח סלה ועד. שיחיו ויאריכו ימים רבים וכל טוב הצלחה אמן כן יהי רצון.

אחי ידידי שמעתי אשר עבר על מעלתו בדבר השרפה אשר היה בקהלתו ימלא ה' חסרונו, ועל דא קאתינא לברכו ולחזקו. חזק ויאמן לבך וקהל אל ה' שמלא ימלא ה' חסרונו בכפל כפלי כפלים, ויזכר נא ידידי מאמר חז"ל (בבא בתרא י.), שבראש השנה גוזרין כמה יפסיד וכמה ירויח. ויכול להיות, וכן יעזר לו ה' שיהרנח יהיה כפלי כפלי כפלים לאלפים, ואף על פי כן מכרחין להפסיד איזה סכום גם כן כנ"ל, רק אם זכה הוא מפסידו לנתינת הצדקה. ומעתה יצליחהו נא ה' בכל מעשי ידיו אשר יקנה ואשר יסחר יהיה להצלחה רבה, וה' יזכנו שנוציא מזה רמזים להתקרב להשם יתברך ולתורתו, כי הלא אנחנו רואים בעינינו בכל מקומות אשר הכל בידו יתברך, הנשמה שלו והגוף שלו והמזון שלו, ואין בידינו להרויח ואין בידינו להנצל משום הפסד רק בעזרת השם יתברך, על כן אחי ידידי נתחיל מעתה לקים אזהרת רבנו ז"ל לקבע עתים לתורה ולתפלה ולקיים הזהרתו להשליך את עצמו עליו יתברך בכל יום ויום, ולגזוז את נכסיו לצדקה. אז תצליח ואז תשכיל בעולם הזה ובעולם הבא. ועוד בעולם הזה יהיה לך חיים טובים ונעימים.

כי כלל הוא שהעולם מלא מרירות מכל צד ואין שום המתקה רק זאת התורה. בשני אפנים, האחד שעל ידי התורה נמתקין ונתמעטין היסורים וגם בזה השעה שעוסקין בה ומתדבקין ומתקשרין באותיותיה ותיבותיה במתיקות הדעת הקדוש על ידי זה מרגישין חיות בזה השעה, וגם מושכת טעם חיותה גם כן איזה זמן, כן אחי ידידי זה כמה אשר אני מסיתו לטוב ומחזקו שיקח את עצמו לתורה ולצדקה. כן עורי נא, התעוררי נא בכל פעם מחדש, צו ושארע (להבעיר) אש תשוקת פנימיות לבבך הטוב להתעורר מחדש לתורה ולצדקה, ובמהרה הקדוש אשר מוליך אותנו רבנו זצוק"ל להחיות את עצמנו, במעט הטוב אשר זוכין לחטף ולהחיות את עצמו בזה ולהשתוקק לחטף עוד ולהתחיל בכל פעם מחדש בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך. ולקיים מאמר חז"ל

(ברכות נד.) על פסוק (דברים ו, ה) ובכל מאדך בכל מדה ומדה שהוא מודר לך הוי מודה לו במאד מאד, כן נזכה לזה בתשוקת פנימיות לבבו הטוב וכברכת אהבו תמים המצפה להצלחתו בגשמיות וברוחניות אמן כן יהי רצון. נחמן חזן הלוי.

ולומר שלום וברכה לחותנו היקר, מאד הנני מתגעגע על בואו לשלום לפה בימים הללו ובפרט שהיה לי ידיעה מר' אבילי שתשוקתו שיהיה פה על ל"ג בעמר, וכן יאמר שלום לכל זרע יצחק שיחיו. אחי ורעי נשימה על לבנו בכל פעם מתדש אשר מכל המרירות שעובר על כל אחד ואחד בגוף ונפש וממון לא יהיה נשאר מאתנו כי אם מעט הטוב שחוטפין מזה העולם כמאמר המשנה הנ"ל אין מלוין לו לאדם לא כסף וכו' כי אם תורה ומעשים טובים. כן נזכה להתגבר לחטף בכל פעם כל זאת ולשמח את נפשו ולהחיות את עצמו רק בזאת התורה, ודיקא על ידי זה יצליחנו ה' גם בגשמיות כאות נפשכם לטובה אמן כן יהי רצון.

ד

ברוך השם יום ד' עקב תרל"ב אומאן.

לכבוד ידידי כנפשי ולבבי הלא הוא המפלג הותיק ועושה חסד וכו' הנגיד העשיל נרו יאיר שיחיה ויאריכו ימים רבים עם שאר כל בני ביתו לארץ ימים ושנים טובות אמן כן יהי רצון.

ימחל למסר המכתבים המסגרים פה לחותנו היקר והנעלה, ולציר נאמן לשלחו כמוהו אין להאריך יותר, אחי ידידי, ימי אלול הקדושים ממשמשים ובאין לחיים ולשלום בגשמיות ורוחניות יזכנו ה' לקים (הושע יד, א) קחו עמכם דברים ושבו אל ה'. אל תקרי דברים אלא דבורים, דבורים קדושים להרבות בלמוד התורה ובפרט בנסתרות שבתורה, ספר תקונים הקדוש, וספר לקוטי מוהר"ן. ותהלים ותפלות, אחז בהם אחי ידידי והפך והפך בהם וסיב ובלה בהם, ובהם ישע בגשמיות וברוחניות שתכתב ותחתם לחיים טובים חיים מתוקים וכו', וגם אחי ידידי יזכר נא ידידי לשלח לי נדבות לבבו הטוב על מה שפסק על הרוח וכו' וחזק בני בכל הנ"ל להתחזק לומר וללמד בספר התקונים והלקוטי מוהר"ן ובצדקה ואז אשריך וטוב לך, יקים בו אשריך בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא אמן כן יהי רצון.

דברי אהבו תמים המסיתו לטוב לעורר בכל פעם הטוב הנעים אשר טמון בלבבו, כן יזכה לזה להוציא לפעל, כאשר אמר רבנו ז"ל (חיי מוהר"ן רצה) מיט פיסק און מיט הארץ, מיט פיסק (עם הפה והלב, עם הפה) להיות רגיל ורגיל בלמוד ובדברי בקשות כנ"ל און מיט הארץ (ועם הלב), להיות ידו פתוחה לעניי אנשי שלומנו, ובפרט להחזיק הבית המדרש הנקרא על שמו ז"ל, כי ידוע למעלת כבודו אשר מה שנותן לידי בשביל ההוצאה שבכאן לא לעצמי בלבד מעלת כבודו מזכה כי אם על הכלל כלו מזכה, וזכות הרבים יעמד לו להצליחו במעשי ידיו בגשמיות וברוחניות כאות נפשו ונפש אהבו תמים. נחמן הלוי.

ורב שלום מאדון השלום לכבוד האברך המפלג וכו' הנגיד נתן נרו יאיר.

מַעַט דְּבָרֵי אֲשֶׁר מַעֲבֵר לְדָף גַּם לְכַבּוּדוֹ כְּוֹנֵנִי, חוּסָה עֲלֶיךָ אַחֵי יְדִידֵי, תוֹדָה לְאֵל חַי אֲשֶׁר חֲנֵנוּ בְּכָלֵים נְאִים וְנַעֲיָמִים אִי זִים הָאֶרֶץ, אִי זִים קוֹל (לב מתוק קול מתוק), לְשׁוֹן צַח וְנֶעֱמִים, רַחֵם עֲלֶיךָ וְתַכְבֵּד לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּכָל זֶה לֹאמַר וְלִלְמַד סֵפֶר הַתְּקוּנִים וְסִפְרֵי רַבְנּוּ ז"ל וְלִשְׁיֹר בְּקוֹל נְעִים תְּהִלִּים וְתַפְלוּת, אֲזִי תִזְכֶּה לְחַיִּים טוֹבִים חַיִּים מְתוּקִים בְּגִשְׁמִיּוֹת וּבְרוּחֵינִיּוֹת, וְלִמְעַן הַשֵּׁם אֵל יִזְיוּ דַעְתּוֹ וּמַחְשַׁבְתּוֹ רַק לְהִיּוֹת עַל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּפֶה, לְתַחַב רֹאשׁוֹ בֵּין אוֹהֲבֵינוּ הַמְקַשְׂרִים אֶת עֲצָמָם עִם נְשִׁמַּת אוֹר רַבְנּוּ ז"ל, וְאֲזִי טוֹב לוֹ, גְּלִיִּיב (האַמן) וְאַחַר כֶּף תְּרֹאָה בְּעֵינַיִךְ, וְאִם הַמְּנִיעוֹת חֲזָקִים, עוֹד טוֹב יוֹתֵר וְיוֹתֵר, כִּי עַקֵּר הַחֲשֵׁק וְהַכְּסוּפִין לְשׁוֹב אֵלָיו יִתְבָּרַךְ מִתְּגַבְּרִין רַק עַל יְדֵי שְׁבִירַת מְנִיעוֹת, כֵּן חֲזַק וְחֲזַק, וְהִי יִגְמַר בְּעֵדוֹ לְטוֹבָה, כִּי הֵבֵא לְטָהָר מְסִיעֵין לוֹ, כֵּן חֲזַק וְהִי יוֹשִׁיעוֹ אֲמֵן כֵּן יְהִי רְצוֹן: נחמן הלוי.

ה

ברוך השם, יום ב' ח"י אדר תרג"ל קהלה קדושה אימאן.

הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם לְכָל אוֹהֲבֵינוּ הָאֲמִתִּיִּם הַחוּסִים בְּצִילַא דְּמַהֲמֻנְתָּא, צַל צַח אוֹר הָאוֹרוֹת וְכוּ' אֲדוֹנֵנוּ מוֹרְנוּ וְרַבְנּוּ זָכַר צְדִיק וְקָדוֹשׁ לְבָרְכָה הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ, וּבְרֹאשׁם לְאוֹהֲבֵי יְקִירֵי הָרֵב הַמְּפֹלֵא וּמְפֹלֵג הַוִּתִּיק וְכוּ' וְכוּ' רַבִּי מְאִיר גֵּרוֹ יְאִיר לֹא יִדְעָךְ גֵּרוֹ אֲמֵן.

שְׁלוֹם וְכָל טוֹב לְכֶם וּלְכָל אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ וּלְאַרְעָא קְדִישָׁא, יִשְׁפִּיעַ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עֲלֶיהָ טַל וּמְטָר לְבָרְכָה וְלַחִיִּים וְלִשְׁבַע, לְכָל אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּרִים עֲלֶיהָ אֲמֵן כֵּן יְהִי רְצוֹן. אֲמֵן כֵּן יְהִי רְצוֹן. לְהוֹדִיעַ חֲדָשׁוֹת אֵין. כִּי אֲשֶׁר הָיָה בְּרוּךְ הַשֵּׁם בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הַעֲבָר שְׁמַעְתֶּם. וְיִמַּחְדוּשִׁים אֲשֶׁר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מַחְדָּשׁ כְּטוֹבוֹ בְּכָל יוֹם תְּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרֹאשִׁית (ראש בית) נְעֵלָם מְאֲתָנוּ מֵאֵד. וְיִמַּח שְׁמִתְנוּצֵץ לְפָרְקִים בְּלִבְנֵנוּ, הַתְּנוּצְצוֹת הַהֲרֵגִישׁ מַחְדָּשׁ הַחֲדוּשִׁים הַנִּפְלְאִים אֲשֶׁר בְּעֲזָרְתּוֹ יִתְבָּרַךְ נִשְׁאַר לָנוּ בְּרָכָה מְאוּרָה זָכַר צְדִיק וְקָדוֹשׁ לְבָרְכָה. (לקוטי תניינא ע"ד) אַחַר פּוּרִים קוֹרִין פְּרֶשֶׁת פְּרָה, בְּתַחֲלָה הוּא פּוּר כִּי פּוּרִים עַל שֵׁם הַפּוּר וְאַחַר כֶּף נַעֲשֶׂה פְּרָה. וְכָל זֶה הַכְּנָה לְפִסְחָא, שְׁפָתוֹתַי שׁוֹשְׁנִים וְכוּ' וְכוּ'. וּמְרָמָז בְּתוֹרַה הַקֹּדֶשׁ צְרוּף פּוּרִים בְּהַפְּסוּק שְׁמַדְבַּר מַעֲגִינַן פִּסְחָא.

וְתַנּוּעַת הַנִּגּוּן בְּרַמְיּוֹת הַעֵינַיִם וְהַיְדִים הַקֹּדוּשִׁים וְהַנּוֹרְאִים שֶׁהִיא מְרֹאָה לָנוּ תְּלַמִּידוֹ הַקֹּדֶשׁ, מוֹרֵי וְרַבֵּי מוֹרְנוּ הָרֵב רַבֵּי נִתֵּן זָכַר צְדִיק וְקָדוֹשׁ לְבָרְכָה, גַּם כֵּן אִי אֶפְשָׁר לְבָאֵר אֶפְלוּ פָּנִים אֵל פָּנִים, מְכַל שְׁכֹן בְּכַתֵּב. וּבַפֶּרֶט מֵהַשְׁתַּחֲוִיל אַחַר כֶּף בְּקוֹל רֶם וְחֲזַק, בְּתַחֲלָה הָיָה כָּל הַתַּחֲלוֹת מִפִּסְחָא, וְעַל כֵּן כָּל הַמְּצוּוֹת הֵם זָכַר לִיצִיאַת מִצְרַיִם. "אוֹן הַיֵּינֵט" [וְהַיּוֹם] וּמִשְׁפָּךְ בְּקוֹל נְעִימָה "אוֹן הַיֵּינֵט" [וְהַיּוֹם] כְּמָה רְגָעִים, וְנִשְׁאַר בְּשִׁתִּיקָה. מֵה נֹאמַר וְיִמַּח נְדָבֵר אֲשֶׁרֵינוּ שְׁאֲזוּנֵינוּ זָכַר לְשִׁמְעַת כָּל זֹאת, וּבַפֶּרֶט אִיד שְׁגָלָה לָנוּ מִרְּמֵז מוֹהֲרַנ"ת ז"ל עַד הִיכָן שְׁמִתְנוּצֵץ בְּלִבּוֹ הַזֶּה כָּל זֹאת בְּכַמָּה צְרוּפִים. וְאַחַר כֶּף תַּכְף גְּלָה הַתְּקוּן שֶׁל הַיּוֹד מְזֻמּוּרִים בְּפֶרֶטִיּוֹת, וְהַזְהִיר אֲזִי לְדוֹרוֹת בְּהַבְּטָחָה גְּדוּלָה בְּעֵדִים נְאֻמָּנִים שִׁיעֲמַד בְּעֲזָרְתָנוּ סֵלָה תְּמִיד כָּל מִי שִׁיבּוֹא עַל קַבְרוֹ הַקֹּדֶשׁ וְהַנּוֹרָא וְכוּ', וְאַחַר כֶּף תַּכְף סֵפֶר הַמַּעֲשֵׂה הַנּוֹרָאָה בְּיְרֹאָה עֲלָאָה דְּעֲלָאָה שֶׁל הַזֵּינִן בְּעֵטְלִירִים [שְׁבַעַת הַקְּבָצִינִים], וְאַחַר כֶּף תַּכְף אַחַר פִּסְחָא נִסַּע לְאוּמָאן. וְכָל זֹאת גְּלָה רְמִזִּים מוֹרְנוּ וְרַבְנּוּ מוֹהֲרַנ"ת ז"ל, שֶׁהַכָּל אַחַד וְהַכָּל קָשָׁר אַחַד

וכלול בהדבור "און היינט". ובההמשכה הקדושה שמשך תבת און היינט באריכות נעם. און היינט צריכין לגלות המזמורים בפרטיות ולהבטיח הבטחה הנ"ל, און היינט [והיום] צריכין לספר המעשה הנ"ל ולסים און איך הייל זיא [אנני מרפא אותה], און היינט [והיום] צריכין לנטע לאומאן ולנטע מקום קדשתו לדורות עולם באומאן.

טוב להודות לה' על אשר זכינו לידע מכל זה ולהתנוצץ בלבבנו איזה מעט כמציץ מן החרכים. ולבאר כל זאת אי אפשר בכתב, אך מעצם אהבת אמת שמשרש בלבבנו מנעורינו, לא יכלתי להתאפק ליקח עטי ועתי בידי לרשם על כל פנים מה שהוא, כי ההזכרה בעצמה מחיה ומשיב נפשותינו העיפות והחלושות. מי יתן שנוזפה עוד לראות פנים אל פנים בחיים חיותינו לדבר כל זה פנים אל פנים, אך הכלל הוא אשרינו און [אשרינו וכו'] וכו'. אשריכם אשר אתם יושבים בצל ארעא קדישא ומסתמא משתוקקים ומתגעגעים להתאבק בעפר ציון הקדוש והנורא אשר חפר ומצא שרש קדשת ארץ ישראל, כמרמו בספריו הקדושים והנעימים. ואשרינו שאנחנו זוכים להתאבק בפה בעפר ציון הקדוש והנורא אשר חפר ומצא שרש קדשת ארץ ישראל, ומשתוקקים ומתגעגעים להתאבק בעפר אדמת קדש ארץ הקדש. כן יוסף ה' על תשוקתנו להשתוקק בהשתוקקות נמרץ עד שיגמר ה' בעדנו לטוב אמן כן יהי רצון.

אוהבכם האמתי

נחמן בן אדוני אבי מורי ורבי אברהם הלוי זללה"ה

ושלום לשאר בשרי אוהב נפשי האמתי הרב יצחק, שקורין אותו רבי איצלי מטולטשין.

היום זכיתי להתבשר אשר כבר זכה להוציא לכו הטוב, ולבוא לארץ הקדש, טוב להודות לה'. הקוויטיל מאדעס קבלתי, וקריתי אותו היטב היטב. אשריך שזכה שיתקשרו בלבבו הדק היטב הדבורים הטובים כל כך כל כך, כן תחיה את נפשך בהם כל ימי חייך. כאשר שמעתי מפיו של הקדוש מורי ורבי, מורנו הרב נתן, זכר צדיק וקדוש לברכה "נאהר [רק] אומרה וכו' און נאהר אומרה לאלקי בעודי וכו'", עד שנוזפה להתעלות לכל זה באמת, יחד עם כל אחינו בני ישראל. ואי אפשר להאריך יותר. כן תחיה את עצמך בזה כל ימי חייך באריכות ימים ושנים טובות אמן סלה, אמן כן יהי רצון.

וגם הראינו הקוויטיל לאוהבינו, וכלם נהנו מזה מאד, טוב להודות לה'. אוהבי שאר-בשרי, מבנו היקר שיחיה הי' לי מכתב שלום, והשבתי לו איזה דבורים, ואקנה לה' שיחיה את נפשו. ושלום לידידנו הישיש הנכבד וכו' רבי חיים קראסינשטיין מברסלב באהבה עזה, אשריכם אשר שב לארץ הקדש. כן ידידי פאלג מייך [שמע אלי] כאשר חזקתי לכבודו אשר יקים בדבר ישיבת ארץ הקדש כעין שמבאר באבות על למוד התורה הקדושה הפך בה וכו' וסיב ובלה בה ומנה לא תזוע וכו', כן תקימו. ואם עדין יש לכם איזה רוביל או זהב בחוץ לארץ למען השם ציהט אים אריין [משכנו אותם] לארץ הקדש, און מצוה זיין אשר אפלו פרוטה אחת זאל מען ניט ארויס געבין [ולצוות אשר אפלו פרוטה אחת לא יוציאון] לחוץ לארץ רק איזה מעט על דבר מצוה; רק כשיגיע עת פקדתו לארץ ימים ושנים טובים בשיבה טובה, יבלה בשרו און אייערע בינער און אייערע יגיע כפו הכל בהקדשה בקדשת ארץ הקדש, עניי ארץ הקדש זאלין עס אויף עסין; אזוי ווי זיי זענין,

זענין זיי הייליג, קדושים וועצמותיכם ו"גייע כפון" שלכם הכל בהקדשה בקדשת ארץ הקדש עניי ארץ הקדש יאכלוהו, כמו שהם הם קדושים] קדשת ארץ הקדש, כן תזכו לזה אמן כן יהי רצון.

אוהבכם הדורש שלומכם תמיד ודורש בשלום כל אוהבנו אשר בארעא קדישא, אף אין הפנאי והכח מספיק לפרט לכל אחד ואחד, על כן יהיה נא בעיניכם כאלו פרטנאם.

נמצא כתב יד מזה המכתב, ובסופו נספח כעין קוויטל שמבקש להזכירו עם בני ביתו וכתב: "בני אברהם אינו בקו הבריאה מאד ולבי בטוח בזכות אדמו"ר ותלמידו הקדושים, ובזכות כל הצדיקים הקדושים, ובפרט בזכות כל הצדיקים הקדושים שבארץ הקדש, שישבו לבריאותו בשלמות, באריכות ימים ושנים טובים, אמן כן יהי רצון." (מאור הנחל חוברת 36 עמוד 6)

ו

ברוך השם יום ג' עקב תרל"ג אומאן.

לכבוד ידידי האהוב ומחוננו היקר הרב המפלג התיק ועושה צדקה וחסד וכו' הנגיד ר' יחזקאל העשיל נר הצלחתו לטובה יעלה למעלה שלום וישע רב עם שלום כל בני ביתו, ומזל טוב עבור בתו החדשה, תחיה שיחיו ויאריכו ימים רבים עם שאר כל בני ביתו ומזל טוב עבור בתו החדשה תחיה, שיחיו לארץ ימים ושנים טובות בשלמות הבריאות בכל רמ"ח איבריהם ושס"ה גידיהם אמן כן יהי רצון אמן כן יהי רצון.

בשבוע העברה קבלתי מכתבו היקר והנעים בצרוף נדבת לכבו הטוב, מאד החיית את נפשי בנדבת לכבו הטוב ובדבריו הטובים והישירים אשר כתב במכתבו היקר, אשר נראה בעליל שמדת האמונה והבטחון משרש בעמק לכבו הטוב. אשר זאת הוא עקר היסוד יהדותנו. יסוד כל התורה והמצוות כמאמר חז"ל (מכות כד.) בא חבוקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה' (חבוקוק ב, ד). כן אחי ידידי חזק ויאמץ לכבד הטוב באמונה הישרה ובטחון אשר לא יעזבוהו נצח סלה ועד בגשמיות וברוחניות ואם פי עובר לפעמים איזה חשך ואפל על האדם הן בגוף והן בגנפש וממון, אל יחליש דעתו ולכבו הטוב, רק להאמין בהמקרא מלא (איכה ג, לב): כי אם הוגה, (אבל אחר כך) ורחם כרב חסדיו. וחסדי ה' לא תמו ולא כלו. אדרבא חסדים מתחדשין בכל בקר כמו שפרש רש"י על פסוק (שם כג) חדשים לבקרים, ובאמונה הזאת ובבטחון הזה חזק וחזק בכל יום ובכל עת ושעה, ויתגבר לחטף בכל עת תורה ותפלה.

ודע ידידי אשר אם יכולין לשפך לכבו לפניו יתברך בודאי מה טוב הן בתהלים והן בתפלות ובהתבודדות כאשר למדנו אדמו"ר זצוק"ל, אף אם הלב אטום ואין מלה פנינו בבחינת אין לי פה לדבר וכו' שאמרו וצוהו הקדמונים, אז העקר לשא עינינו למרום אשר זאת יקר אצלו יתברך בלי שעור כמבאר בדברי נביאים ובדברי חז"ל. אף אין הפנאי מסכים להאריך, וכאשר הרבה לדבר מזה מו"ר מוהרנ"ת זצ"ל על פסוק סוד ה' ליראיו וכו' וכו' ולהם גלה גדל רחמיו וחסדיו. ועל ידי זה עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי בגשמיות וברוחניות בגוף ונפש ובממון, כן יעזר וגן עליך ה', עליו ועל כל בני ביתו שיחיו לארץ ימים ושנים טובות ויתחדש עליו ועל כל בני ביתו שיחיו שנה טובה ומתוקה מעתה, כי ימי אלול מתנוצצים ובאים, כן נזכה

לקבלם באהבה וברצון לרצות ולפיס אותו יתברך ויתעלה המתרצה ברחמים ומתפיס בתחנונים, ולקיים ענינו לך יתברך תלויות עד שיחננו ויברכנו ולכל אחינו בני ישראל בשנה טובה ומתוקה בגוף ונפש וממון פאות נפשו ונפש אוהבו תמים המזכירו לטוב בכל פעם ומברכו בשנה טובה ומבקש ידיעתו הטובה. נחמן הלוי חזן.

ובקשתי לומר בגיני שלום לשאר בשרי האברך הרב נתן בן יקותיאל גרו יאיר, אין פנאי להאריך כעת. לעת עתה ישלח לי אשר מגיע לי מאוהב נפשי נדיבת לכבו הטוב מימי חנכה כי דחוק לי כעת בההוצאה כי הנני עוסק... (חסר) וכיוצא, ובקשתי לסייעני במנהיפה אפיס, ובגלל הדבר הזה יתברך מאת ה' בשנה טובה ומתוקה מעתה אמן כן יהי רצון, אוהבו תמים נחמן הלוי.

ז

ברוך ה' יום ו' ערב שבת קודש פרשת וישלח, פה קהלת אומן

גם אני פורס בשלום ידידנו עוז הרב המפלא הוטיק ועושה חסד, הנגיד ר' הירש ממארייאניוקע, ובשלום כל בני ביתו, ובפרט בשלום בנו היקר והנעלה במעלות טובים וישרים הנגיד הרב נתן נ"י, שיחיו לאורך ימים ושנים טובים אמן כן יהי רצון. ובשלום כל אוהבנו אשר יושבים על אדמת קודש, ובפרט בשלום חברנו הרב המפלא וכו' וכו' ר' נחמן נ"י (מריוואצק) בן המנוח ר' זלמן הקטן זלה"ה. ויזכו כולם לשבת על אדמת קודש באריכות ימים ושנים טובים ונעימים, ולעבד עבודת ה' בעובדא ובמילולא, בתורה ותפלה ומעשים טובים, הכל כאשר למדנו מאורינו אדמו"ר על ידי תלמידו הקדוש והנורא מו"ר מו"ה נתן זצוק"ל, והכל בתמימות ובפשיטות אמן כן יהי רצון. שלום וברכה לכל הארץ ארץ הקדושה ורחבה ארץ חמדה, ארץ אשר ה' אלקינו דורש אתה וכו', כן תתברך מאת ה' רב גשמי ברכה ונדבכי גשמי בורות וכו' וכו' אמן כן יהי רצון, והכל לחיים ולברכה ולשובע אמן כן יאמר נא ה', אמן כן יהי רצון. דברי אוהבכם באמת, נחמן הלוי חזן

גם לגיסי מו"ה יוסיל שיחיה, שלום לו ולכל בני ביתו שיחיו, אמן

(ד' סיון תרמ"א): גם אני פורס בשלומך הטוב, לידידי הרב המפלא והמפלא הוטיק וחסיד וכו' וכו' ר' נתן נ"י (טראויצער מצפת), ולכל אוהבנו אשר בארץ הקדש, ובפרט לידידי כנפשי הרב המפלא והמפלא וכו' וכו', ר' נתן אשר בעיר הקדש טבריא, ולכל אוהבנו אשר בצפת תבנה ותכונן עיר הקדש, ובפרט לידידנו הוטיק וחסיד המפלא וכו' וכו', ר' נחמן נ"י בן טאביע (מריוואצק). ולומר לו - לר' דב בער שוחט ובודק, ולר' אייזיק מבוקארעסט, ולהנגיד ר' חיים קראסין-שטיין מבראסלב, ולהנגיד ר' יהושע מקראקיע, ולבנו היקר מו"ר יעקב, ולבנו [של] המנוח ר' יצחק ז"ל מרייסין-בארג, ולהרב המפלא ר' סענדיר הקטן מטראויצע (אחי ר' נתן הנ"ל).

ה' יתברך יהיה בעזרנו לזכות לחשק חדש, ללמד וללמד וכו' ולקיים וכו', עד יקיים מה שכתוב (תהלים קה, מד): ויתן להם ארצות גוים ועמל לאמים יירשו - בעבור ישמרו חקיו ותורתיו ינצרו הללויה, הינו בין כף ובין כף צריכין אנו להודות ולהלל לה' יתברך, אשר זכינו שהבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת. וזכות

אדמו"ר זצוק"ל - אָשר הכניס בלבבנו הידיעה הנ"ל שאַנחנו צריכין להודות לה' יתברך תמיד תמיד איך שעובר על כל אחד ואחד - אף על פי כן שמחת ברוך אלהינו שבראנו לכבודו וכו', לא יזוז מלבבינו. כן בכחו וזכותו נזכה לקים הכל, עד שיביאנו כלנו - כל אחינו בית ישראל - לארצנו הנ"ל, על ידי גואל צדק שזכינו להסתופף בצלו צח - אדמו"ר זצוק"ל.

אוהבם האמתי, אָשר שש ועלזו בנעם חלקינו להסתופף בצל צח אדמו"ר זצוק"ל, אָפלו איך שעובר, זאת השמחה אי אפֿשר לשכח. ואל אלהינו דלפה עיני, שאזכה בכלל כל אחינו בני ישראל שיפּתח לבנו בתורתו וכו' וכו' אָמן כן יהי רצון. המזכירם לטוב, נחמן בן אדני אבי הרב אברהם הלוי זללה"ה.

יהיום יום ד' מחדש לספירה הנ"ל, וידידינו ר' שמואל נ"י כָּבֵר בא ויחגו חג השבעות הנ"ל דפה. וגם שמעתי שידידינו ר' הירש מקאליבלאד נסע גם כן לפה, ועוד איזה אהב נאָמן יבא גם כן לפה. כן נזכה לחג את חג מתן תורתנו הנ"ל ברב שמחה באמת, נגיל ונשמח ונשיש בזאת התורה כי היא לנו עוז ואורה, אָמן כן יהי רצון, אָמן כן יהי רצון.

ווגתי פורסת בשלום להאשה חשובה מרת זלאטי רחל תחיה, וכן כל בני ביתה שיחיו, וכלם דורשים בשלומה הטוב, ואמרים לה באזרה גדולה: נאר פרייליך ופרייליך (רק לשמוח ולשמוח) - בהזכיה הגדלה שיושבת בארץ הקדש, אָמן כן יהי רצון.

עקר שכחתי: ורוב שלום וכל טוב, לידידי כנפשי האברך המפלא ומפלא וכו' וכו', החתן היקר מו"ה אליעזר נ"י, יהיה ה' יתברך בעזרו שיכנס לחפה למזל טוב, וברב נחת עד עולם, אָמן כן יהי רצון, אָמן.

ז

ברוך ה' יום ר' ערב שבת קודש פּרשת וישלח, פה קהלת אומן

גם אני פורס בשלום ידידינו עוז הרב המפלא הותיק ועושה חסד, הנגיד ר' הירש ממארייאנווקע, ובשלום כל בני ביתו, ובפרט בשלום בנו היקר והנעלה במעלות טובים וישרים הנגיד הרב נתן נ"י, שיחיו לארץ ימים ושנים טובים אָמן כן יהי רצון. ובשלום כל אוהבנו אָשר יושבים על אדמת קודש, ובפרט בשלום חברנו הרב המפלא וכו' וכו' ר' נחמן נ"י (מריוואצק) בן המנוח ר' זלמן הקטן זללה"ה. ויזכו כלם לשבת על אדמת קודש באריכות ימים ושנים טובים ונעימים, ולעבד עבודת ה' בעובדא ובמילואא, בתורה ותפלה ומעשים טובים, הכל כאָשר למדנו מאורינו אדמו"ר על ידי תלמידו הקדוש והנורא מו"ר מו"ה נתן זצוק"ל, והכל בתמימות ובפשטות אָמן כן יהי רצון. שלום וברכה לכל הארץ ארץ הקדושה ורחבה ארץ חמדה, ארץ אָשר ה' אלקינו דורש אתה וכו', כן תתברך מאת ה' ברב גשמי ברכה ונדבכי גשמי בורות וכו' וכו' אָמן כן יהי רצון, והכל לחיים ולברכה ולשובע אָמן כן יאמר נא ה', אָמן כן יהי רצון. דברי אוהבכם באמת, נחמן הלוי חזן

גם לגיסי מו"ה יוסיל שיחיה, שלום לו ולכל בני ביתו שיחיו, אָמן

ברוך השם יום ד'

חיים ושלום וכל טוב, הצלחה לכבוד ידידי כנפשי הרב המפלא הותיק ועושה חסד וכו', הנגיד ר' יהושע העשיל נרו לא ידח נצח סלה ועד, עם שלום כל בני ביתו, שיחיו לארץ ימים ושנים טובות, אמן כן יהי רצון

מסגר פה מכתב לחותנו בצרוף מכתב מחותנו ר' י' מטשערין, וידידי לא סגרת אהם כראוי מטעם אשר כבודו יקרא בו אולי יחיה את נפשו בזה, העקר שיקרא בו ולפעמים מזכירים את עצמנו בדבור טוב איז (1) גם כן זייער (מאד) מחיה. כי כל דברינו אשר השם יתברך עוזר אותנו לדבר לפרקים דברים טובים, כולם נובעים ממקור חיותינו, שיש להם כח להחיות נפש כל חי תמיד, כן נזכה להגות בם ולדבר בם, כי בהם כל חיותנו נצח סלה ועד. ואחר כך בקשתי לסוגרו כראוי, ולשלחו לחותנו בטח.

ומהנחיצה אי אפשר להאריך, יערב לו שמחת פורים יחד עם כל בני ביתו שיחיו לארץ ימים ושנים טובות. ועתה שלום וכה לחי וביתו וכל בני ביתו שלום, בגוף ונפש ומזון כאהבת נפשו לטובה. ככרפת אוהבו תמים המזכירו לטוב. נחמן הלוי חזן

ובקשתי מאד, אילו באפשרו לכתב לי איזה שורות שתיים, משלום חותנו שיחיה ומשלום אמו תחיה ומשלום כל בני ביתו יחיו לארץ ימים ושנים טובות. ובקשתי לומר שלום באהבה להרב המפלא וכו' הנגיד ר' נתן נ"י, ומברכו בכרפת ימי פורים הבא עלינו לטובה, ובכרפת יום טוב פסח כשר, התלוי במצות פורים (לקו"מ תניא עד), והכל בששון ושמחה, אמן כן יהי רצון.

מהקדמותיו לליקוטי הלכות

התנצלות מהמשגיח בהדפסת הספר הקדוש ליקוטי הלכות: להתודע ולהתגלות לאחינו בני ישראל, ידידי ה' ההוגים בספר הקדוש ליקוטי הלכות הלז, אם המצא תמצא בספר ליקוטי הלכות הזה, איזה טעות או שבוש או שנוי לשון, הן מלשון המחבר בעצמו, והן מתנ"ך וגמרא ומדרשים וזהר הקדוש וכתבי האר"ל, נא ידידי ה', אל תשימו האשמה בבעל המחבר ובתורתו הקדושה, כי לא נדפסו מכתב ידו הקדושה בעצמו, רק מהעתקת כתב ידו מיד ליד. בי אני, אחינו בני ישראל הקדושים, העוין, ובעל המחבר אדמו"ר ותורתו הקדושה נקיה, וגם אני העוסק בהדפסת ספר הקדוש הלז, בקשתי שטוחה לפני אחינו בני ישראל הנאמנים, שידינו אותי לכף זכות, כי לא היה נמצא אתי בשעת הדפוס הספרים הקדושים הללו לעין בהם, וגם לא היה לי פנאי אז לבקש אחריהם, הן על כל אלה בקשתי שידינו אותי לכף זכות, וכשם שיכריעו אותי לכף זכות, כן יכריעו אותם לכף זכות מהשמים ויבא עליהם ברכת טוב.

בהרגישו את גודל יקרת כל מה שיצא מתחת ידי מוהרנ"ת, טרח גם להדפיס את המפתחות, כאשר אנו למדים מבטוייו בסוף המפתחות לאבן העזר, וזה לשונו: "אמר המעתיק, מפתחות וראשי פְּרָקִים בְּכָל הַלְכָה וְהַלְכָה, וּמְכַל אוֹת אֲשֶׁר בְּכָל הַלְכָה, כְּמוֹ שֶׁהֵם עַל הַחֲשׁוֹן מִשְׁפָּט חֶלֶק א' וְחֶלֶק ב' וְאָבֵן הָעֶזֶר, כְּמוֹ כֵּן הִיָּה עַל כָּל הָאֲרָח חַיִּים וְהַיּוֹרָה דְּעָה, אֶךְ נֶאֱבָדוּ מֵאֲתָנוּ בְּעַת רַעַשׁ הַסֵּתְלָקוֹתוֹ וְלֹא נִודַע לָנוּ אֵיךְ הֵם, וְלֹא נִשְׁאָר כִּי אִם זֶה הַמַּעֲט אֲשֶׁר הֶעֱתַקְתִּי מִכְתָּבֵי הַנ"ל בְּחַיִּים חַיּוֹתוֹ, מִתְחַלֵּת הָאֲרָח חַיִּים עַד אַחַר הַלְכוֹת רֵאשׁ חֲדָשׁ, וְגַם מִהַמַּעֲט הַזֶּה נֶאֱבָדוּ כְּמֵה דְפִינ' שֶׁל כָּל הַהֲלָכוֹת שֶׁל הַלְכוֹת שַׁבָּת וְעוֹד כְּמֵה דְפִין, וּמִחֲמַת זֶה לֹא רְצִיתִי לְהַדְפִּיס אוֹתָם כִּלְלֵל, אֶךְ אַחַר שׁוֹבֵי נַחְמָתִי עַל אֲשֶׁר עֲבַרְתִּי עַל פְּסוּק אֵל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעֻלְיֹ, כִּי כְּמֵה שֶׁנִּמְצָא אֵתִי טוֹב אֲדַמּוּר מוהרנ"ת זְצוּק"ל חוֹבָה עָלַי לְהוֹצִיאָו לְאוֹר, כִּי כָּל דְּבוּר וְדְבוּר הִנְמַצָּא מִכְתָּבֵי הַנ"ל, הֵן מִפְתָּחוֹת וְרֵאשֵׁי פְּרָקִים וְכו', כּוֹלֵם מְשִׁיבִין אֶת הַנֶּפֶשׁ בְּשִׁבְעָה מְשִׁיבֵי טַעַם, וּמִלְמַד לְאָדָם דַּעַת וְעֻצּוֹת לְהִתְקַרֵּב לְהֵשֵׁם יִתְבָּרַךְ, מְכַל מְקוֹם אֲשֶׁר נִתְעָה בְּעוֹנוֹתָיו הַרְבִּים, לְהַנְטוֹתוֹ לְתַחֲיָה לְנִצּוּחַ נְצָחִים, אֲמֵן כֵּן יְהִי רְצוֹן."

ואכן הדפיס שם אחר מפתחות החושן משפט ואבן העזר, את מה שהיה לו מהמפתחות לאורח חיים, ואחר כך כתב: "אמר המעתיק: להודיע לעיני המעיין במפתחות אלו על ארח חיים, אשר היו מפתחות על כל ספרי לקוטי הלכות מבעל המחבר מורי ורבי בעצמו זצוק"ל, כמו המפתחות אשר נדפסו על החושן משפט והאבן העזר, אך בעת רעש הסתלקותו הקדוש נאבדו, ולא נשאר בידי כי אם המפתחות על החושן משפט והאבן העזר ולא יותר, אך בידי היה עוד מעט המפתחות האלו מהארח חיים, אשר העתקתים כבר בחיים חיותו מכתב יד מורי ורבי זצוק"ל, ולא רציתי להדפיסם אצל הארח חיים, כי אמרתי אולי יתבקשו השאר אשר נאבדו ואדפיסם יחד, אך כעת בהגמר של המכתבים, ראיתי אשר עדין אינם נמצאים, לכן אמרתי להדפיס המעט אשר בידי מהארח חיים, כי גם המעט טובים מאד מאד, כאשר יבין זאת כל המעיין בהם בעין האמת, על כן אמרתי לקים מה שכתוב: אל תמנע טוב מבעוליו וכו'."

והנה לחלק אורח חיים כתב מוהרנ"ת הקדמה, ור' נחמן כבואו להדפיס את חלק יורה דעה רצה לכתוב הקדמה, והבין שההקדמה הטובה ביותר היא להביא בתחילת הספר, פנינים יקרים מדברי מוהרנ"ת בעצמו, וזה מה שכתב בזה: "אמר המעתיק והמתעסק בספר הקדוש הזה, ידידי הקורא אציגה נא לפניך מעט מזעיר מהמאמרים הקדושים אשר בתוך הספר הקדוש הזה, ויהיו נא המאמרים הקדושים האלה במקום הקדמה הנהוג שיהיה בכל ספרי קודש, כי מאדמו"ר מאור עינינו חמדת לבבנו מרן ר' נתן זצוק"ל זי"ע, לא מצאנו באמתחת כתביו הקדושים שום הקדמה זולת ההקדמה הנדפסת כבר בחיים חיותו אצל חלק הראשון מארח חיים המתחלת מהלכות השפמת הבקר. והאמנם שמוכן שם אשר היא הקדמה כוללת לכל כתביו הקדושים. אף על פי כן היה געגועי ותשוקתי חזקים שיהיה הקדמה מיוחדת לספר היורה דעה הקדוש הזה. אף יראתי לחגור מתני ולאמץ זרועותי לאחז בידי עט סופר לכתב הקדמה על ספר יקר ונחמד ממש ומפנינים פזה, פה המפיק מרגליות וכו' וכו', כי מי אנכי אשר אספר שבחיו ותהלותיו וגדל יקר הערך וגדל עומק נעם אמרותיו השתהורים, ויראתי לנפשי שחס ושלום לא אפגם בכבודו הודף."

ומדי חושבי בזה עזרני ה' יתברך שעלה בדעתי: הלא ידוע אשר כל ענין הקדמה שקדום לכל ספרי קודש הוא בגי' להודיע להקורא והרוצה להגות בו קצות דברי הספר ודרכו הקדוש המובא בפנים, לכן אמרתי

להקדיים לפנים אלו המאמרים המועטים המחזיקים הרבה, ותבין ממוצא דבר קשט נעם אמרוֹתיו הנעימים. ואם תטה עיניך ולבך באמת ותרצה לידע נעם עומק כל דבריהם אז תציץ ותביט לפני ולפנים, ואז אם לבך ומחשבותיך חושבים והוגים באמת לאמתו על התכלית האחרון אשר יהיה ביום האחרון, אשר אז נשוב אל העפר כשהיה והרוח ישיב לצרור בצרור החיים את ה', ואתה רוצה באמת להשליך אחר גוף כל הליצנות וההבלים, ולדרש אחר עצות אמתיים ודבורים נחומים להחיות את נפשך לחזק את עצמך בה' ובתורתו הקדושה בכל עידן ועדנין העוברין על האדם העלוב בזה העולם המר, למען יהיה נפשנו לשלל אז ביום האחרון, אז תבין מהמאמרים הקדושים האלו יראת ה' לחיים ולשמחה (כמוכא להלן בהקדמה אשר יש יראת ה' לחיים ולשמחה ויש להפך חס ושלום) ודעת אלקים תמצא, כן נזכה לזה באמת כרצון יראיו וצדיקיו האמתיים ז"ל זכותם יגן עלינו אמן כן יהי רצון:

פי הנה שמתי אל לבבי בדבר הכתובים שבענין יהושע בן נון, ואשר מאלינו נבין שגם זולת השבח שנאמר עליו (שמות לג, יא) "לא מש" וכו', היה עובד ה' ובורח מן החטא. ואף על פי כן, אם גם גדלה עבודתו בכפלי כפלים, ולא להדבק כל כך למשה רבנו עליו השלום, נראה מדברי חכמינו ז"ל (במדבר רבה כא, יד) שלא היה זוכה אחר כך למלאות את מקומו ולקבל מאתו סמיכות ידיו במעלה מפלגת כל כך. וגם עינינו הרואות שבהרבה מקומות קראה אותו התורה בשם משרת למשה רבנו עליו השלום. כי בפרשת פי תשא ובמשפטים בסופה נזכר בלשון הכתוב "ומשרתו" וכו', ובפרשת בהעלתך בהכתוב "ויען וכו' משרת משה", וגם בתחלת ספר יהושע מתחיל הכתוב "ויהי אחריי" וכו', משרת משה".

וכפי רוממות מוהרנ"ת הנ"ל אשר זכה בלח רבנו לפני משה בעצמו, הלא דבר הוא מה שהזכרתי לעיל שבכל אנשי מוהרנ"ת ז"ל לא נמצא משרת ומשמש ודבוק למוהרנ"ת כמוהו, ומקבל מאתו כל הדבורים מפה לפה, המכרחים להדבורים בכתב.

(כוכבי אור שיחות וסיפורים)

מבאר מדבריו הקדושים [כפי ששמעתי מהם בעל פה] עצם הלשון שיצא מפיו הקדוש, שבפני יהושע והדומים אליו, לא נמצא שום חטא ועון כלל. (ביאור הליקוטים סימן כב מפתח יד)